SUOMEN YLEISRAPORTTI
YHDISTYNEIDEN KANSAKUNTIEN SOPIMUSVALVONTAELIMILLE

L U O N N O S

Lokakuu 2019

SISÄLLYSLUETTELO

I YLEISTÄ TIETOA SUOMESTA 4

A. VÄESTÖ, TALOUS, TERVEYS, SOSIAALITURVA, VARHAISKASVATUS, KOULUTUS JA TYÖLLISYYS 4
a) VÄESTÖ 4
Väkiluku 4
Saamelaiset 6
Kansalliset vähemmistöt ja muut vähemmistöryhmät 6
Syntyvyys ja kuolleisuus 8
Perheet 8
Maahanmuutto 8
b) TALOUS 9
Bruttokansantulo 9
Kuluttajahintaindeksi 10
Valtionvelka 10
Epävirallinen talous 11
Köyhyys 12
c) TERVEYS 13
Terveyspalvelut 13
Imeväisyyskuolleisuus, äitiyskuolleisuus ja elinajanodote 13
d) SOSIAALITURVA 14
e) MAAKUNTA- JA SOTEUUDISTUS 14
f) VARHAISKASVATUS JA KOULUTUS 15
g) TYÖLLISYYS 16
B. VALTION PERUSTUSLAILLINEN, POLIITTINEN JA OIKEUDELLINEN RAKENNE 17
a) PERUSTUSLAILLINEN TASAVALTA 17
b) TASAVALLAN PRESIDENTTI 18
c) EDUSKUNTA 18
d) VALTIONEUVOSTO 18
e) NEUVOA-ANTAVA KANSANÄÄNESTYS 19
f) KANSALAISALOITE 19
g) AHVENANMAAN ERITYISASEMA 19
h) KUNTIEN ITSEHALLINTO 21
i) NEUVOTTELUKUNNAT 22
Etnisten suhteiden neuvottelukunta 22
Kieliasiain neuvottelukunta 22
Yhdenvertaisuusasioiden neuvottelukunta 23
Romaniasiain neuvottelukunta 23
Kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunta 23
j) KANSALAISJÄRJESTÖT 24
k) VIRANOMAISTOIMINNAN JULKISUUS 25
l) DEMOKRATIAPALVELUT 25
m) MEDIA 26
Sananvapaus joukkoviestimissä 26
Yleisradio 26
Sanomalehdistön tuki 26
n) TUOMIOISTUIMET 27
Käräjäoikeudet, hovioikeudet ja korkein oikeus 27
Hallinto-oikeudet ja korkein hallinto-oikeus 29
Erityistuomioistuimet 30
Oikeusapu 30
Hyvitys oikeudenkäynnin viivästymisestä 31
o) SYYTTÄJÄLAITOS 31
p) POLIISI 32
q) RIKOLLISUUS 34
Rikoslajien kehitys 34
Pakkokeinot 34
Henkirikokset 34
Seksuaalirikokset 34
Viharikokset 35
Vankeusrangaistukset 36
Kuolemanrangaistus 37
Rikoksen uhrin asema 37

r) YLEINEN ASEVELVOLLISUUS 37

II IHMISOIKEUKSIEN SUOJELUN JA EDISTÄMISEN YLEISET PUITTEET 38

C. KANSAINVÄLISTEN IHMISOIKEUSNORMIEN HYVÄKSYNTÄ 38
D. IHMISOIKEUKSIEN SUOJELUN OIKEUDELLISET PUITTEET 38
a) KANSALLISESSA LAINSÄÄDÄNNÖSSÄ TURVATUT PERUSOIKEUDET JA IHMISOIKEUDET 38
b) IHMISOIKEUSSOPIMUKSET KANSALLISESSA LAINSÄÄDÄNNÖSSÄ 40
c) LAILLISUUSVALVONTA 40
Eduskunnan perustuslakivaliokunta 40
Tuomioistuimet 41
Eduskunnan oikeusasiamies 41
Valtioneuvoston oikeuskansleri 41
d) IHMISOIKEUDET SUOMEN TUOMIOISTUIMISSA 42
e) IHMISOIKEUSLOUKKAUKSET JA OIKEUSSUOJAKEINOT 43
f) IHMISOIKEUKSIEN TOTEUTUMISEN VALVONTA 44
Ylimmät laillisuusvalvojat 44
Yhdenvertaisuusvaltuutettu 44
Tasa-arvovaltuutettu 45
Lapsiasiavaltuutettu 45
Tietosuojavaltuutettu 46
Tiedusteluvalvontavaltuutettu 46
g) ALUEELLISET IHMISOIKEUSMEKANISMIT 47
Euroopan neuvosto ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuin 47
Euroopan unioni 48
E. IHMISOIKEUKSIEN EDISTÄMISEN PUITTEET 48
a) SUOMEN EDUSKUNTA 48
b) PAIKALLISHALLINTO 49
c) KANSALLINEN IHMISOIKEUSINSTITUUTIO - NHRI 49
Ihmisoikeuskeskus 49
Ihmisoikeusvaltuuskunta 50
d) VALTIONEUVOSTON PERUS- JA IHMISOIKEUSYHTEYSHENKILÖIDEN VERKOSTO 50
F. IHMISOIKEUSSOPIMUSTEN JULKAISU, LEVITTÄMINEN JA TIETOISUUS 51
a) TIETOISUUS IHMISOIKEUKSISTA 51
Kansallinen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelma 51
Tietoisuus ihmisoikeuksista koulutusjärjestelmässä 52
b) PERUS- JA IHMISOIKEUSTUTKIMUS 52
c) KANSALAISVAIKUTTAMISEN ROOLI IHMISOIKEUKSIEN EDISTÄMISESSÄ 53
d) BUDJETTI JA SEN KOHDENTAMINEN IHMISOIKEUKSIIN 53
e) KEHITYSYHTEISTYÖ 53
G. RAPORTOINTIMENETTELY KANSALLISELLA TASOLLA 54
a) MÄÄRÄAIKAISRAPORTOINNIN KANSALLINEN KOORDINOINTI 54
b) HALLINTOELINTEN JA VALTION HALLINNON ULKOPUOLISTEN OSALLISTUMINEN 54
c) RAPORTTILUONNOSTEN KUULEMISTILAISUUDET 55
d) LOPPUPÄÄTELMIEN SEURANTA JA LEVITTÄMINEN 55
H. MUU IHMISOIKEUKSIIN LIITTYVÄ TIETO 55
Agenda2030 55

III SYRJIMÄTTÖMYYS, TASA-ARVO JA OIKEUSSUOJAKEINOT 56

I. YLEISTÄ YHDENVERTAISUUDESTA JA TASA-ARVOSTA 56
J. TASA-ARVON JA YHDENVERTAISUUDEN EDISTÄMINEN SEKÄ SYRJINNÄN TORJUNTA 57

LIITTEET 60

LIITE I: YLEISTÄ TIETOA SUOMESTA 60
LIITE II: IHMISOIKEUKSIEN SUOJELUN JA EDISTÄMISEN YLEISET PUITTEET 73

I YLEISTÄ TIETOA SUOMESTA

A. VÄESTÖ, TALOUS, TERVEYS, SOSIAALITURVA, VARHAISKASVATUS, KOULUTUS JA TYÖLLISYYS

a) VÄESTÖ

Väkiluku

1. Suomi on kooltaan Euroopan seitsemänneksi suurin maa (338 424 km^2). Suuresta koostaan huolimatta Suomi on väkiluvultaan Euroopan pienimpiä maita (noin 5,5 miljoonaa asukasta). Naisia on vähän enemmän kuin miehiä. Vuoden 2018 alussa maapinta-alaa kohti laskettu väestöntiheys Suomessa oli 18 henkilöä/km^2.

2. Väestötilastoja on laadittu Suomessa vuodesta 1749 lähtien, jolloin maamme väkiluku oli 410 400 henkilöä. Sen jälkeen Suomen väestö on tasaisesti kasvanut muutamia poikkeuksellisia vuosia lukuun ottamatta. Suurin väestötappio koettiin nälkävuonna 1868, jolloin väestö väheni yli 96 000 henkilöllä. Viimeisimmät väestötappiovuodet olivat 1969 ja 1970. Tuolloin syynä oli suomalaisten massamuutto Ruotsiin. Vuoden 2018 lopussa Suomen väkiluku oli 5 517 919 henkilöä.

3. Suomen väestönkasvu on ollut viime vuosina noin 0,5 %:n suuruusluokkaa. 2000-luvulla ulkomaisen muuttovoiton osuus väestönkasvusta on lisääntynyt, ja vuodesta 2007 lähtien nettomaahanmuutto on kasvattanut Suomen väkilukua enemmän kuin syntyneiden enemmyys.

4. Vuosi 2018 tulee olemaan kolmas vuosi peräkkäin, kun Suomessa kuolee ihmisiä enemmän kuin syntyy. Syntyneiden määrä jatkaa ennusteen mukaan laskuaan ja kuolleiden määrä nousee eliniän pidentymisestä huolimatta. Ennusteen mukaan nettomaahanmuutto ylläpitäisi väkiluvun kasvua vuoteen 2035 saakka, jolloin maamme väkiluku olisi 5,62 miljoonaa henkilöä. Tämän jälkeen väkiluku kääntyisi laskuun ja 2050-luvulla maamme väkiluku olisi ennusteen mukaan jo nykyistä pienempi.

5. Muuttoliike maalta kaupunkiin jatkuu, ja väestö keskittyy entistä enemmän suurimmille kaupunkiseuduille. Yli sadantuhannen asukkaan kaupunkeja on 9, ja niissä asuu noin 40 % maan väestöstä.

6. Väestöllinen huoltosuhde oli Suomessa vuoden 2018 lopussa 60,8. Huoltosuhde kertoo paljonko alle 15-vuotiaita ja vähintään 65 vuotta täyttäneitä henkilöitä oli sataa työikäistä (15–64-v.) kohden.

7. Tilastollisen kuntaryhmityksen perusteella väestöllinen huoltosuhde oli kaupunkimaisissa kunnissa 55,7, taajaan asutuissa kunnissa 72,1 ja maaseutumaisissa kunnissa 79,0. Kuntarajoihin perustuva kuntaryhmitys -luokitus on muodostunut osin ongelmalliseksi kuntien koon kasvaessa. Kuntaliitosten seurauksena saman kunnan alueella voi olla sekä kaupunkimaisia että maaseutumaisia alueita.

8. Kuntarajoista riippumattomien paikkatietoaineistojen käyttö mahdollistaa alueiden tarkemman tunnistamisen ja luokittelun. Suomen ympäristökeskus on yhdessä Oulun Yliopiston Maantieteen laitoksen kanssa kehittänyt uuden paikkatietopohjaisen alueluokituksen. Tällä luokituksella määriteltyjen kaupunkialueiden väestöllinen huoltosuhde oli 55,6 ja maaseutualueiden 77,1.

9. Suomen väestöstä 70,3 % asui kaupunkialueilla ja 28,4 % maaseutualueilla. Näissä luvuissa eivät ole mukana ne henkilöt, joilla ei ole vakituista osoitetta (mm. hoitolaitoksissa pysyvästi asuvat henkilöt). Tarkemmalla jaotuksella väestöllinen huoltosuhde oli vuonna 2018:

- sisempi kaupunkialue, 50,7
- ulompi kaupunkialue, 58,6
- kaupungin kehysalue, 64,1
- kaupungin läheinen maaseutu, 70,3
- maaseudun paikalliskeskukset, 75,7
- ydinmaaseutu, 79,3
- harvaan asuttu maaseutu, 84,1

10. Suomen väestöllinen huoltosuhde on heikentynyt viime vuodet. Vuonna 2017 se oli koko maassa 60,1. Alueittain huoltosuhteessa on suuria eroja. Uudellamaalla kolmen suuren kaupungin väestörakenne on edullisempi ja huoltosuhde oli 51,1. Harvempien asuttujen maakuntien ikärakenne on kaupunkiseutuja huomattavasti epäedullisempi. Heikoin huoltosuhde on 72,8 Etelä-Savossa. Ennusteiden mukaan huoltosuhteiden heikkeneminen jatkuu väestön ikääntyessä koko maassa. Suhteellisesti ikääntyminen tulee jatkossa koskettamaan kaupunkiseutuja suhteessa voimakkaammin.

11. Suomi on väestöllisesti hyvin homogeeninen maa. Vain 5 % väestöstä (257 572 henkeä vuonna 2018) on ulkomaiden kansalaisia. Eniten on Viron ja Venäjän kansalaisia.

12. Suomi on kaksikielinen maa, jonka viralliset kielet ovat suomi ja ruotsi. Ruotsinkielisiä on noin 5 % väestöstä. Suomen perustuslain (731/1999) mukaan julkisen vallan on huolehdittava maan suomen- ja ruotsinkielisen väestön sivistyksellisistä ja yhteiskunnallisista tarpeista samanlaisten perusteiden mukaan. Jokaisella on oikeus omassa asiassaan käyttää tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa omaa kieltään, joko suomea tai ruotsia.

Taulukko 1. Väestö kielen mukaan 2013–2018

	2013	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**
Suomi	4 869 362	4 868 751	4 865 628	4 857 795	4 848 761	4 835 778
Ruotsi	290 910	290 747	290 161	289 540	289 052	288 400
Saame	1 930	1 949	1 957	1 969	1 992	1 995
Muut kielet:						
Venäjä	66 379	69 614	72 436	75 444	77 177	79 225
Viro	42 936	46 195	48 087	49 241	49 590	49 691
Arabia	13 170	14 825	16 713	21 783	26 467	29 462
Somali	15 789	16 721	17 871	19 059	20 007	20 944
Englanti	15 570	16 732	17 784	18 758	19 626	20 713
Kurdi	10 075	10 731	11 271	12 226	13 327	14 054
Persia	7 281	8 103	8 745	10 882	12 090	13 017
Kiina	9 496	10 110	10 722	11 334	11 825	12 407
Albania	8 214	8 754	9 233	9 791	10 391	10 990
Vietnam	6 991	7 532	8 273	9 248	9 872	10 440
Thai	7 513	8 038	8 582	9 047	9 403	9 763
Turkki	6 441	6 766	7 082	7 403	7 739	8 127
Espanja	6 022	6 583	7 025	7 449	7 770	8 099
Saksa	5 902	6 059	6 168	6 256	6 183	6 317
Puola	4 060	4 459	4 794	5 081	5 274	5 441
Muut	63 229	69 084	74 776	80 991	86 584	93 056
Yhteensä	5 451 270	5 471 753	5 487 308	5 503 297	5 513 130	5 517 919

Lähde: Tilastokeskus, Väestörakenne

13. Väestöstä 70 % kuului evankelis-luterilaiseen kirkkoon vuonna 2018. Ortodoksiseen kirkkoon kuului 1 % ja muihin uskontokuntiin 12 %. Uskontokuntiin kuulumattomia oli 27 %.

14. Suomessa ei tilastoida etniseen ryhmään kuulumista. Euroopan parlamentin ja neuvoston asetuksen, (EU) 2016/679 (yleinen tietosuoja-asetus), jäljempänä tietosuoja-asetus, mukaan sellaisten henkilötietojen käsittely, joista ilmenee rotu tai etninen alkuperä, on [lähtökohtaisesti] kiellettyä. Tilastokeskus tilastoi henkilöitä tällä hetkellä kielen ja syntymämaan lisäksi myös kansalaisuuden ja syntyperän mukaan.

Saamelaiset

15. Saamelaiset ovat Suomen ainoa alkuperäiskansa. Saamelaisten määrä Suomessa vuonna 2015 oli Saamelaiskäräjien keräämien tietojen mukaan 10 463 henkilöä. Vain 33,44 % saamelaisista asuu kotiseutualueella (Enontekiön, Utsjoen sekä Inarin kunnat sekä Sodankylän pohjoisosassa sijaitseva Lapin paliskunnan alue), muualla Suomessa asuu 60,47 % saamelaisväestöstä ja loput ulkomailla.

16. Perustuslain 17 §:n 3 momentin mukaan saamelaisilla alkuperäiskansana on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Saamelaisten oikeudesta käyttää saamen kieltä viranomaisessa säädetään saamen kielilailla (1086/2003).

17. Vuoden 2018 lopussa Suomessa oli 1 995 henkilöä ilmoittanut saamen kielen äidinkielekseen väestötietojärjestelmään. Saamen kielilain 7 §:n mukaan saamelaisella on oikeus ilmoittaa väestörekisteriin äidinkielekseen saame. Koska kaikki saamea äidinkielenään puhuvat eivät ole käyttäneet tätä oikeutta, virallisen tilaston osoittama saamenkielisten määrä ei osoita saamen kieltä käyttävien todellista määrää. Väestötietojärjestelmään voi merkitä äidinkieleksi vain yhden kielen. Saamelaisella voi olla kaksi, jopa kolme äidinkieltä, jolloin äidinkieleksi merkitään usein suomi. Lisäksi huomattava osa saamen kielten käyttäjistä on toisen kielen puhujia, joiden määristä ei ole saatavilla tietoja.

18. Saamelaiskäräjät on lailla (Laki saamelaiskäräjistä (974/1995), myöhemmin saamelaiskäräjälaki) perustettu saamelaisten itsehallintoelin. Saamelaiskäräjät toimii oikeusministeriön hallinnonalalla, mutta se on itsenäinen valtion viranomaisista. Saamelaiskäräjien tehtävänä on toteuttaa perustuslaissa sille säädettyjä tehtäviä eli toteuttaa saamelaista kulttuuri-itsehallintoa sekä turvata saamelaisen alkuperäiskansakulttuurin säilyminen ja kehittyminen. Saamelainen kulttuuri-itsehallinto koskee saamelaisten kotiseutualuetta, josta on säädetty saamelaiskäräjälailla.

19. Saamelaiskäräjien kautta myönnetään rahoitusta saamelaiselle kulttuurille ja yhdistyksille, nuorisotoimintaan, saamenkielisille varhaiskasvatus- ja sosiaali- ja terveyspalveluille sekä saamenkieliseen oppimateriaalituotantoon.

20. Saamelaiskäräjien toimintaa rahoitetaan valtion budjettirahoituksella. Vuonna 2019 valtion yleisavustus saamelaisten kulttuuri-itsehallinnon ylläpitämiseen oli 3 787 000 euroa.

Kansalliset vähemmistöt ja muut vähemmistöryhmät

21. Tämänhetkinen arvio romaniväestön kokonaismäärästä perustuu alueellisten romaniasiain neuvottelukuntien vuonna 2015 tekemiin arvioihin oman alueensa romaniväestön määrästä, joka on koko maassa yhteensä 9 200 henkilöä. Lisäksi Suomen romaneja arvioidaan asuvan Ruotsissa noin 3 000–4 000. Romanit asuvat hajallaan eri puolilla Suomea ja jakaantuvat alueellisesti epä-

tasaisesti. Arviolta kolmasosa Suomen romaneista asuu pääkaupunkiseudulla, kun Pohjois-Suomessa puolestaan asuu vain arviolta 1 000 romania. Muista EU-maista Suomeen muuttaneiden romanien määrä on tasaisessa kasvussa ja niin ikään esimerkiksi Bulgarian ja Romanian romanimurteiden äidinkielisten puhujien määrä kasvaa Suomessa. Tällä hetkellä näitä romanitaustaisia EU-kansalaisia on arviolta 500 henkilöä.

22. Vuoden 2018 lopussa Suomessa oli 79 225 venäjää äidinkielenään puhuvaa henkilöä. Suomessa perinteisesti asuneeseen venäläiseen vähemmistöön on liittynyt viimeisen vuosikymmenen aikana runsaasti uusia maahanmuuttajia. Venäjänkieliset ovat tällä hetkellä Suomen suurin vieraskielinen maahanmuuttajaryhmä. Suomen venäjänkieliset asukkaat ovat maantieteellisesti keskittyneet suurempiin kuntiin. Pienissä kunnissa venäjänkielisiä asuu eniten itärajan lähellä.

23. Vironkielisten määrä on lisääntynyt huomattavasti Suomessa. Vironkieliset ovat toiseksi suurin vieraskielisten ryhmä. Vuoden 2018 lopussa Suomessa oli 49 691 viron kieltä äidinkielenään puhuvaa. Virolaisten muutto Suomeen alkoi 1990-luvulla (vuonna 1990 Suomessa asui 1394 vironkielistä) ja lisääntyi Viron liityttyä EU:hun vuonna 2004. Usein virolaiset ovat Suomessa työperäisiä maahanmuuttajia.

24. Suomessa on arviolta noin 700–800 turkkilaissukuista tataaria. Heistä yhä yli puolet puhuu edelleen tataaria äidinkielenään. Suomen tataarien äidinkieli on turkkilaisiin kieliin kuuluvan tataarin kielen läntinen murre eli mishäärintataari. Väestötietoihin tataarin kielen oli vuonna 2015 merkinnyt äidinkielekseen 184 henkilöä. Suurin osa tataareista asuu pääkaupunkiseudulla.

25. Helsingin ja Turun juutalaisissa yhteisöissä on noin 100 jiddišin kielen taitoista henkilöä, joista äidinkielenään sitä puhuu noin 20 henkilöä. Hepreaa äidinkielenään käyttäviä on noin 150 henkilöä, ja toisena kotikielenään hepreaa puhuvia on tämän lisäksi vähintään 200 henkilöä. Virallisia tilastoja jiddišin ja heprean puhujista ei ole. Jiddiš puhuttuna kielenä on katoamassa Suomesta. Jiddišinkielisellä kulttuuriperinnöllä on kuitenkin jatkossakin merkitystä juutalaiselle identiteetille ja kieltä tullaan tästä syystä opiskelemaan ja harrastamaan. Suomi on Suomen juutalaisten pääkieli ja suurimman osan äidinkieli. Lisäksi venäjä on kielenä palannut 1990-luvun Itä-Euroopan myllerrysten seurauksena Suomen juutalaiseen yhteisöön, vaikka se toimiikin vain pienen vähemmistön kotikielenä. Suomen juutalaiset ovat enenevässä määrin monikulttuurisia ja Suomen juutalainen yhteisö heijastaa laajempaakin suomalaisen yhteiskunnan monikulttuurista murrosta.

26. Suomessa on noin 5 000 karjalan kielen puhujaa, joiden äidinkieli on karjala. Lisäksi noin 20 000 on identiteetiltään karjalankielisiä ja ymmärtää sekä osaa puhua kieltä jonkin verran. Suomen karjalankielisistä ei ole kuitenkaan olemassa kattavia tilastotietoja. Vuodesta 2011 karjalan on voinut merkitä äidinkielekseen Väestörekisterikeskuksen ylläpitämään väestötietojärjestelmään. Vuonna 2015 karjalan kielen oli ilmoittanut äidinkielekseen 152 henkilöä.

27. Suomen perustuslain 17 §:n 2 momentin mukaan viittomakieltä käyttävien sekä vammaisuuden vuoksi tulkitsemis- ja käännösapua tarvitsevien oikeudet tulee turvata lailla. Viittomakieliset ovat kieli- ja kulttuurivähemmistö Suomessa. Suomen viittomakielten kielipoliittisessa ohjelmassa suositellaan, että valtio huolehtii vähemmistökielien, myös viittomakielten, aseman edistämisestä Euroopan tasolla, esimerkiksi alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevassa eurooppalaisessa peruskirjassa ja muissa kieliä koskevissa asiakirjoissa. Kansallisia viittomakieliä on kaksi: suomalainen viittomakieli ja suomenruotsalainen viittomakieli. Äidinkielenään suomalaista viittomakieltä käyttää noin 4000–5000 kuuroa tai huonokuuloista henkilöä. Suomalaisella viittomakielellä on yhteensä noin 14 000 käyttäjää, mukaan lukien kuulevat henkilöt. Omana vähemmistönään tämän kielen sisällä suomenruotsalaisen viittomakielen käyttäjiä on pitkään arvioitu olevan noin 300, joista puolet olisi kuuroja. Vuosina 2014–2015 tehdyssä kartoituksessa kuitenkin todettiin, että kuuroja kielenkäyttäjiä on noin 90 ja heistä suurin osa on jo varsin iäkkäitä.

Suomenruotsalainen viittomakieli onkin vakavasti uhanalainen kieli. Suomenruotsalaisen viittomakieli on vaarassa kadota ilman nopeita ja tehokkaita toimenpiteitä. Oikeusministeriön selvitys suomenruotsalaista viittomakieltä käyttävien kokonaistilanteesta julkaistiin vuonna 2016.

Syntyvyys ja kuolleisuus

28. Vuonna 2018 Suomessa syntyi 47 577 lasta. Syntyneiden määrä on pienentynyt kahdeksana vuonna peräkkäin. Syntyneitä oli 2 744 lasta eli 5,5 % vähemmän kuin vuonna 2017. Tämä vuosittainen lasku on suhteellisesti mitattuna suurin 1970-luvun alun jälkeen. Syntyneiden määrän lisäksi syntyvyys laski edelleen vuonna 2018. Vuoden 2018 syntyvyyden mukaan nainen synnyttäisi keskimäärin 1,41 lasta.

29. Vuonna 2018 kuoli 54 527 henkilöä, mikä on suurin määrä vuoden 1944 jälkeen. Aiempi 1940-luvun jälkeinen ennätysvuosi oli 2016, josta kuolemien määrä nousi vielä 604 henkilöllä.

30. Väestöstä 22 % on yli 65-vuotiaita ja 16 % alle 15-vuotiaita. Alle 15-vuotiaiden ja 65 vuotta täyttäneiden määrä 100 työikäistä (15–64-vuotiaat) kohti vuonna 2018 oli 61 koko maassa.

Perheet

31. Vuoden 2018 lopussa Suomessa oli 1 469 000 perhettä. Perheiden määrä kasvoi koko ajan aina vuoteen 2016 asti, jonka jälkeen määrä kääntyi laskuun vuosina 2017 ja 2018. Perheiden keskikoko oli 2,7 vuonna 2018. Perheisiin kuului 73 % väestöstä. Yhden vanhemman perheitä oli 186 180 vuonna 2018. Näistä 152 888 perhettä oli sellaisia, joissa oli äiti ja lapsia ja 33 292 sellaisia, joissa oli isä ja lapsia.

Maahanmuutto

32. Suomen maahanmuuttopolitiikka ja siihen liittyvän lainsäädännön valmistelu perustuvat EU:n yhteiseen maahanmuutto- ja turvapaikkapolitiikkaan, kansainvälisiin sopimuksiin sekä hallituksen linjaamiin tavoitteisiin.

~~32.~~33. Koska syntyvyys ~~Suomessa~~ on laskenut jo useita vuosia peräkkäin ja väestö ikääntyy voimakkaasti, on Suomessa tunnistettu tarve ulkomaalaiselle työvoimalle. Ulkomaisen työvoiman halutaan edistävän Suomen talouskasvua ja työllisyyttä. ~~tarvitaan Suomessa ulkomaista työvoimaa edistämään talouskasvua ja työllisyyttä.~~ Pääministeri Rinteen hallituksen (2019–) tavoitteena on lisätä työperäisten maahanmuuttajien ja kausityöntekijöiden sekä opiskelijoiden maahanmuuttoa. Myös edellinen, pääministeri Sipilän hallitus (2015–2019) teki useita lakimuutoksia, joilla pyrittiin edistämään~~edisti~~ ~~useilla toimilla~~ erityisasiantuntijoiden ja opiskelijoiden

~~33.~~34. ~~Suomi näyttäytyy tilastojen valossa suhteellisen vetovoimaisena maana.~~ Työntekijöiden ja opiskelun perusteella maahan muuttavien määrät ovat kasvaneet jo useamman vuoden peräkkäin ~~ja kasvu vaikuttaisi jatkuvan myös vuonna 2019~~. Ensimmäistä oleskelulupaa opiskelun perusteella haki vuonna 2018 yhteensä 6 281 hakijaa (2017: 5 646). Oleskelulupa opintojen perusteella myönnettiin 5 202 hakijalle (2017: 5 194). Vuonna 2018 ensimmäisiä oleskelulupahakemuksia työn perusteella tehtiin 10 805 (2017: 8 650). Oleskelulupa työn perusteella myönnettiin 7 687 hakijalle (2017: 6 751). Tämän lisäksi kausityötodistuksia myönnettiin yhteensä 6 916 henkilölle. Maahanmuuttovirasto myöntää vuosittain Suomen kansalaisuuden noin 10 000 henkilölle. ~~Myös kansalaisuushakemusten määrän on arvioitu kasvavan tulevina vuosina.~~

35. Kansainvälistä suojelua saavat ovat verrattain pieni osa Suomeen muuttavista~~, ja uusien turvapaikanhakijoiden määrä on laskenut jo vuotta 2015 edeltävää tasoa alemmas~~. Vuonna 2018 Maahanmuuttovirasto vastaanotti 4 548 turvapaikkahakemusta. Näistä lähes puolet oli ~~kuitenkin~~

uusintahakemuksia. ~~Pienistä~~ Viime vuosina pieneksi laskeneesta hakijamääristä huolimatta Suomen turvapaikkajärjestelmä on edelleen kuormittunut vuoden 2015 poikkeuksellisen hakijamäärän vuoksi. Viime vuosina ~~T~~turvapaikkamenettelyä. ~~Turvapaikkamenettelyä~~ on nopeutettu käsittelyajat ovat lyhentyneet. ~~Vapaaehtoisen paluun tuella palanneiden määrä on kuitenkin laskenut. Lisäksi~~

34. ~~k~~Käännytys~~käännytys~~ tai karkotuspäätöksen saaneiden maasta poistamisessa on ~~yhä lähtömaat eivät halua ottaa palautettavia kansalaisiaan vastaan~~. Suomi on jatkanut kahdenvälisiä neuvotteluita keskeisten maiden kanssa palautusjärjestelmien aikaansaamiseksi. ~~.~~ Rikoksiin syyllistyneiden tai yleiselle järjestykselle ja turvallisuudelle vaaraksi katsottavien henkilöiden maasta poistamista on nopeutettu ulkomaalaislain (301/2004) muutoksella. Kansalaisuuslakia (359/2003) (359/2003) on muutettu siten, että tiettyihin vakaviin rikoksiin syyllistynyt henkilö voi menettää Suomen kansalaisuuden.

Taulukko 2. Ulkomaiden kansalaiset 2017–2018

Maa, jonka kansalaisuus	2017	%	Vuosimuutos, %	2018	%	Vuosimuutos, %
Viro	51 539	20,7	0,1	51 456	20,0	-0,2
Venäjä	29 183	11,7	-5,8	28 747	11,2	-1,5
Irak	11 729	4,7	19,5	13 078	5,1	11,5
Kiina	8 742	3,5	3,1	9 230	3,6	5,6
Ruotsi	8 018	3,2	-0,3	7 996	3,1	-0,3
Thaimaa	7 533	3,0	0,6	7 632	3,0	1,3
Somalia	6 677	2,7	-4,9	6 448	2,5	-3,4
Afganistan	5 792	2,3	9,4	6 198	2,4	7,0
Syyria	5 290	2,1	57,7	6 016	2,3	13,7
Vietnam	5 603	2,2	6,7	5 941	2,3	6,0
Intia	5 159	2,1	2,9	5 730	2,2	11,1
Turkki	4 660	1,9	0,1	4 794	1,9	2,9
Britannia	4 518	1,8	-1,0	4 619	1,8	2,2
Ukraina	4 033	1,6	7,2	4 593	1,8	13,9
Puola	4 284	1,7	2,2	4 410	1,7	2,9
Saksa	4 014	1,6	-3,3	4 102	1,6	2,2
Muut	82 678	33,1	3,2	86 582	33,6	4,7
Yhteensä	249 452	100	2,4	257 572	100	3,3

Lähde: Tilastokeskus, Väestörakenne

b) TALOUS

Bruttokansantulo

~~35.~~36. Vuonna 2017 Suomen bruttokansantuote (BKT) oli noin 223,9 miljardia euroa ja BKT:n volyyminmuutos oli 3,0 %. BKT asukasta kohden oli 40 652 euroa.

~~36.~~37. Veroaste eli verojen ja veroluonteisten maksujen suhde BKT:hen oli vuonna 2018 noin 42,4 % eikä sen ennusteta muuttuvan merkittävästi lähivuosina.

~~37.~~38. Keskimääräiset veronalaiset tulot luonnollisilla henkilöillä vuonna 2017 olivat 29 540 € tulonsaajaa kohti, miehillä 34 227 € ja naisilla 25 061 €.

Kuluttajahintaindeksi

~~38.~~39. Kuluttajahintaindeksi kuvaa kotitalouksien Suomessa ostamien tavaroiden ja palveluiden hintakehitystä. Kuluttajahintaindeksiä käytetään yleisenä inflaation mittarina.

~~39.~~40. Kuluttajahintaindeksi lasketaan menetelmällä, jossa eri hyödykkeiden hinnat painotetaan yhteen niiden kulutusosuuksilla. Kuluttajahintaindeksin laskemisessa käytetään Laspeyresin hintaindeksikaavaa, jolloin painoina käytettävät kulutusosuudet ovat perusajankohdalta.

Taulukko 3. Kuluttajahintaindeksi tuoteryhmittäin 2010–2016

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
00	100,0	103,4	106,3	107,9	109,0	108,8	109,2
01	100,0	106,3	111,8	117,7	117,9	115,7	114,4
02	100,0	100,8	107,9	110,3	114,6	116,0	117,2
03	100,0	101,2	103,9	102,6	102,2	102,8	102,1
04	100,0	106,3	108,1	108,5	109,8	110,7	111,3
05	100,0	102,3	103,9	105,4	106,0	105,7	105,3
06	100,0	100,7	101,1	102,9	106,0	109,3	116,8
07	100,0	103,9	108,6	110,0	109,2	107,1	106,9
08	100,0	98,0	91,7	85,6	86,8	83,1	83,8
09	100,0	99,7	100,2	100,8	101,5	100,2	99,6
10	100,0	103,2	105,0	107,9	114,2	113,1	115,7
11	100,0	102,5	106,4	111,1	113,8	115,5	117,5
12	100,0	103,6	107,8	108,1	110,7	111,0	110,7

0=Kuluttajahintaindeksi, 01=Elintarvikkeet ja alkoholittomat juomat, 02=Alkoholijuomat ja tupakka, 03=Vaatetus ja jalkineet, 04=Asuminen, vesi, sähkö, kaasu ja muut polttoaineet, 05=Kalusteet, kotitalouskoneet ja yleinen kodinhoito, 06=Terveys, 07=Liikenne, 08=Viestintä, 09=Kulttuuri ja vapaa-aika, 10=Koulutus, 11=Ravintolat ja hotellit, 12=Muut tavarat ja palvelut

Lähde: Tilastokeskus, Kuluttajahintaindeksi, taulukot.

~~40.~~41. Euroopan unionin jäsenvaltiot tuottavat kansallisen kuluttajahintaindeksin lisäksi yhdenmukaistettua kuluttajahintaindeksiä (Harmonised Index of Consumer Prices). Sen pääasiallinen käyttötarkoitus on EU-maiden väliset inflaatiovertailut. Euroopan Keskuspankki käyttää yhdenmukaistettua kuluttajahintaindeksiä rahapolitiikassaan inflaation mittarina. Yhdenmukaistetun kuluttajahintaindeksin laskentaa ohjaavat EU:n säädökset.

Valtionvelka

~~41.~~42. Suomen perustuslain mukaan valtion lainanoton tulee perustua eduskunnan suostumukseen. Suostumuksesta tulee ilmetä uuden lainanoton tai velan enimmäismäärä. Eduskunta on valtuuttanut valtioneuvoston ottamaan lainaa siten, että valtion velan nimellisarvo saa toistaiseksi olla enintään 125 miljardia euroa ja siten, että lainoja otettaessa lyhytaikaisen velan määrä saa olla enintään 18 miljardia euroa.

~~42.~~43. Eduskunta on valtuuttanut valtioneuvoston ottamaan lyhytaikaista lainaa valtion maksuvalmiuden turvaamiseksi sekä tekemään valtion velanhallintaan liittyvässä riskienhallinnassa johdannaissopimuksia harkintansa mukaan.

Taulukko 4. Suomen valtionvelan kehitys vuosina 2010–2018

Vuosi	Miljoonaa euroa	% BKT:sta
2010	75 152	40,2
2011	79 661	40,5
2012	83 910	42,0
2013	89 738	44,1
2014	95 129	46,3
2015	99 807	47,6
2016	102 352	47,4
2017	105 773	47,2
2018	104 973	45,0
2019*		44,5
2020*		43,8

* ennuste

Lähde: veronmaksajat.fi, Valtion velka

Epävirallinen talous

~~43.~~44. Epävirallista taloutta Suomessa torjutaan harmaan talouden ja talousrikollisuuden torjuntaan, työ- ja sosiaaliturvaan ja työmarkkinoihin yleisesti liittyvillä politiikkatoimilla ja lainsäädännöllä. Tärkeitä tavoitteita ovat työmarkkinoiden toimivuus ja osallisuus. Suomen työ- ja sosiaalilainsäädännön soveltamisala on laaja ja tästä johtuen meillä ei ole erityisiä ”virallistamistoimia” koskien epävirallista taloutta.

~~44.~~45. Työ- ja sosiaalilainsäädäntö sekä työelämän kehittämistä koskevat politiikat valmistellaan kolmikantaisesti. Työntekijöiden yhdenvertaisuus ja työelämään osallistumisen edistäminen ovat keskeisiä näkökohtia työmarkkinoiden toimivuuden kannalta kaikessa lainsäädäntö- ja politiikkavalmistelussa. Lisäksi julkisten palvelujen parantaminen on olennaista heikommassa asemassa olevien työelämään osallisuuden edistämiseksi.

~~45.~~46. Perustuslaissa turvataan kaikille yhdistymisvapaus ja kollektiiviset neuvotteluoikeudet, nämä kuuluvat myös epävirallisen talouden toimijoille.

~~46.~~47. Toimet, joilla parannetaan viranomaisten valvontaedellytyksiä ja keinoja valvoa työelämäsääntelyn noudattamista, ovat olennaisia toimia epävirallisen ja harmaan talouden torjumiseksi.

~~47.~~48. Euroopan unionin tasolla toimii EU:n foorumi pimeän työn torjunnasta. EU-foorumi on tuottanut kansalliset tietosivut maiden kansallisista politiikoista ja toimista pimeään työhön puuttumiseksi. Lisätietoja Suomen toimista on seuraavassa liitteessä (Factsheet on Undeclared Work - FINLAND (September 2017) (Liite, Annex I).

~~48.~~49. Luotettavia tilastoja epävirallisesta taloudesta tai pimeästä työstä ei ole saatavilla.

~~49.~~50. Suomessa tyypillisesti harmaaseen talouteen ja pimeään työhön liittyvät niin sanotut kirjekuoripalkat (eli työnteon ali-ilmoittaminen viranomaisille), rakennus- ja majoitus- ja ravintola-alalla. Myös viihdealalla ja kiinteistösektorilla on tunnistettu piilotyöllisyyttä. Erityinen ala harmaan talouden ja pimeän työn kannalta on kotitalouksien remontit, joita tekevät pienet yrityksen tai itsensä työllistäjät. Laittomien maahanmuuttajien työnteko (ilman työlupaa) ei näyttäydy Suomessa ongelmana, mutta alipalkkaus on tunnistettu ongelmaksi maahanmuuttajilla erityisesti rakennussektorilla ja catering-palveluissa.

~~50.~~51. Pimeitä palkkoja on useimmiten rakennusalalla (7,1 % kokonaispalkoista) ja kiinteistöalalla (6,7 %). Majoitus- ja ravintola-ala, teollisuus sekä myös viihdesektori, mainitaan usein aloina, joissa pimeä työ lisääntyy.

~~51.~~52. Tilastoja epävirallisen työn jakautumisesta työantajan koon perusteella ei ole saatavilla. Useimmiten pimeä työ liittyy pieniin ja keskisuuriin yrityksiin ja isoilla yrityksillä ongelmat liittyvät enemmän erilaisiin järjestelyihin, joilla vältetään henkilöstölle maksettujen etuuksien tuloveroa.

Köyhyys

~~52.~~53. Kotitalouksien rakenne on muuttunut viimeisen 20 vuoden aikana siten, että yhden ja kahden hengen kotitaloudet ovat yleistyneet ja lapsiperheiden osuus kaikista talouksista on pienentynyt. Yleisin kotitaloustyyppi vuonna 2017 oli yhden hengen talous, joita on 43 % kaikista kotitalouksista. Lapsettomia pareja oli 30 % kotitalouksista ja yhden sekä kahden huoltajan lapsitalouksia taas 21,2 %. Muiden talouksien luokkaan kuuluvat muun muassa usean sukupolven taloudet ja taloudet, joissa on vanhempien lisäksi täysi-ikäisiä lapsia.

~~53.~~54. Pienituloisen sekä pitkittyneesti pienituloisen väestön osuus on vaihdellut viime vuosina 12 %:n ympärillä. Yleinen tulotaso on tänä aikana kehittynyt heikosti, minkä seurauksena keskituloihin kiinnitetty pienituloisuusraja ei ole muuttunut merkittävästi. Pienituloiset ovat pääosin työttömiä, iäkkäitä eläkeläisiä tai opiskelijoita.

~~54.~~55. Lapsiperheiden pienituloisuusaste on pienempi kuin koko väestön pienituloisuusaste. Myös lapsiperheissä asuvien (lapsiperheisiin kuuluvat henkilöt) pienituloisuusaste on pysytellyt 9 %:n lähettyvillä viime vuosien aikana. Yhden huoltajan talouksissa pienet tulot ovat edelleen merkittävä ongelma. Kuitenkin useimpiin EU-maihin verrattuna suhteellinen köyhyys on Suomessa vähäisempää.

~~55.~~56. Parhaiten toimeen tulevat 35–64-vuotiaat pariskunnat. Heikoin tulotaso on nuorilla ja eläkeikäisillä yksinasujilla ja yksinhuoltajilla. Toisin kuin pariskunnat, yksinasuvat eivät saa niin sanottuja yhteiskulutushyötyjä, joita syntyy siitä, että asumis- ja muut kustannukset jaetaan useamman jäsenen kesken. Yksinhuoltajien tulotasoon vaikuttaa myös se, että taloudessa on vain yksi tulonsaaja, mutta useita tulonjakajia.

~~56.~~57. Gini-kerroin on yleisesti käytetty tuloeroindikaattori, jolla voidaan kuvata mm. tulojen ja varallisuuden jakoa. Mitä suuremman arvon Gini-kerroin saa, sitä epätasaisemmin tulot ovat jakautuneet. Gini-kertoimen suurin mahdollinen arvo on 100. Tällöin suurituloisin tulonsaaja saa kaikki tulot. Pienin mahdollinen Gini-kertoimen arvo on 0, jolloin kaikkien tulonsaajien tulot ovat yhtä suuret. Alla olevaan taulukkoon on kerätty Gini-kertoimia eräiden keskeisten taloudellisten mittarien osalta ajanjaksolta 2012–2017.

Taulukko 5. Tuotannontekijätulojen, bruttotulojen ja käytettävissä olevien rahatulojen gini-kertoimet sekä tulonsiirtojen tuloeroja tasaava vaikutus vuosina 2012–2017

Vuosi	Gini-kerroin %			Tulonsiirtojen tuloeroja tasaava vaikutus		
	Tuotannontekijätulot	Bruttotulot	Käytettävissä olevat tulot	Saadut tulonsiirrot	Maksetut tulonsiirrot	Yhteisvaikutus
2012	49,7	31,5	26,9	36,8	14,5	46,0

2013	50,7	31,9	27,2	37,2	14,6	46,3
2014	51,1	31,8	27,0	37,7	15,0	47,1
2015	51,9	32,3	27,3	37,8	15,4	47,4
2016	52,0	32,3	27,2	37,9	15,8	47,7
2017	52,3	32,7	27,7	37,4	15,4	47,0

Lähde: Tilastokeskus, Tulonjaon kokonaistilasto 2017, StatFin-tietokanta

c) TERVEYS

Terveyspalvelut

~~57.~~58. Terveyden edistäminen ja sairauksien ehkäisy ovat terveyspolitiikan ensisijaisia tavoitteita. Vastuu sosiaali- ja terveyspolitiikasta ja siihen liittyvästä lainvalmistelusta kuuluu sosiaali- ja terveysministeriölle. Tällä hetkellä keskeisiä terveyteen liittyviä hankkeita ovat sosiaali- ja terveydenhuollon palvelurakenneuudistus ja sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämisohjelma (Kaste).

~~58.~~59. Jokaisella on oikeus riittäviin sosiaali- ja terveyspalveluihin. Sosiaali- ja terveydenhuoltojärjestelmän perusta on valtion tuella toteutettu kunnallinen sosiaali- ja terveydenhuolto. Julkisen sektorin ohella palveluja tuotetaan yksityisissä yrityksissä. Suomessa toimii myös laaja sosiaali- ja terveysjärjestöjen kenttä, joka tuottaa sekä maksullisia että maksuttomia palveluja.

~~59.~~60. Terveyspalvelut jakautuvat perusterveydenhuoltoon ja erikoissairaanhoitoon. Perusterveydenhuollon palvelut tuotetaan kuntien terveyskeskuksissa ja erikoissairaanhoito taas pääosin sairaaloissa. Työssä käyvien ihmisten ehkäisevästä terveydenhuollosta ja mahdollisuuksien mukaan sairaanhoidosta vastaavat työnantajat. Yksityisen terveydenhuollon palvelut puolestaan täydentävät kunnallista terveydenhuoltoa. Kunta voi myös ostaa palveluita yksityiseltä sektorilta.

~~60.~~61. Muita keskeisiä viranomaisia ovat Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL), joka vastaa terveyspalveluiden tutkimuksesta ja kehittämisestä sekä muista alan asiantuntijatehtävistä, sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto (Valvira), joka ohjaa, valvoo ja hoitaa lupahallintoa sosiaali- ja terveydenhuollossa sekä Lääkealan turvallisuus- ja kehittämiskeskus (Fimea), joka vastaa lääkealan lupa- ja valvontatehtävistä, tutkimus- ja kehittämistehtävistä sekä lääketiedon tuottamisesta. Edellä mainittujen viranomaisten lisäksi aluehallintovirastot (AVI) vastaavat terveydenhuollon alueellisesta valvonnasta sekä ohjaavat ja valvovat terveydenhuollon ammattihenkilöitä.

Imeväisyyskuolleisuus, äitiyskuolleisuus ja elinajanodote

~~61.~~62. Imeväiskuolleisuus kertoo alle vuoden ikäisinä kuolleiden lasten määrän tuhatta elävänä syntynyttä lasta kohti. Ensimmäisenä ikävuonna kuolleiden määrä vuonna 2018 oli 101 lasta. Imeväiskuolleiden määrä tuhatta elävänä syntynyttä lasta kohti oli 2,1.

Taulukko 6. Äitiyskuolemat ja äitiyskuolleisuus 2013–2017

Vuosi	Äitiyskuolleisuus / 100 000 elävänä syntynyttä	Äitiyskuolemat
2017	7,9	4
2016	5,7	3
2015	3,6	2
2014	5,2	3
2013	1,7	1

Lähde: Tilastokeskus, Kuolemansyyt

~~62.~~63. Elinajanodote vuonna 2018 syntyneellä lapsella oli 81,6 vuotta. Miehillä se oli 78,9 vuotta ja naisilla 84,3 vuotta. Sekä miehillä että naisilla elinikä kasvoi hieman edellisvuoteen verrattuna.

~~63.~~64. Kuolemansyytilaston mukaan vuonna 2017 kuoli yhteensä 53 670 henkilöä. Määrä oli 2 % suurempi kuin edellisenä vuonna. Elinajan pidentyminen näkyy kuolleiden ikäjakauman muutoksena: 80 vuotta täyttäneiden kuolleisuus lisääntyi edellisestä vuodesta. Tätä nuoremmilla kuolleisuus pysyi suunnilleen ennallaan. Lisääntynyt ikääntyneiden kuolleisuus näkyy kuolemansyissä lähinnä dementian ja verenkiertoelinten sairauksien määrän kasvuna. Eniten kuolemia aiheutui verenkiertoelinten sairauksista, joihin kuoli 36 % kuolleista.

d) SOSIAALITURVA

~~64.~~65. Sosiaaliturvaan kuuluu asumiseen ja työskentelyyn perustuvia etuuksia. Kaikki Suomessa vakinaisesti asuvat henkilöt kuuluvat eläketurvan, sosiaali- ja terveyspalvelujen, sairausvakuutusetuuksien, vanhempainetuuksien ja perhe-etuuksien piiriin. Myös Suomeen työhön tulevilla on oikeus asumiseen perustuviin etuuksiin. Yksinomaan työskentelyyn perustuvia sosiaaliturvan aloja ovat työeläkejärjestelmä sekä tapaturma- ja ammattitautivakuutus.

~~65.~~66. Sosiaali- ja terveysministeriö vastaa sosiaaliturvalainsäädännöstä ja sosiaaliturvan yleisestä kehittämisestä. Lisäksi useat eri organisaatiot osallistuvat sosiaaliturvajärjestelmän toimeenpanoon. Järjestelmän erityispiirteenä on, että yksityiset vakuutuslaitokset hoitavat työeläke- ja tapaturmavakuutusjärjestelmiä.

~~66.~~67. Kansaneläkelaitos (Kela) huolehtii asumiseen perustuvien sosiaaliturvaetuuksien toimeenpanosta sekä työttömyysturvasta perusturvan osalta. Kela on itsenäinen julkisoikeudellinen laitos, jota eduskunta valvoo. Ansioihin suhteutettua työttömyysturvaa hoitavat työttömyyskassat, joihin kuuluminen on työntekijöille ja yrittäjille vapaaehtoista. Henkilö saa sosiaaliturvaa koskevat päätökset kirjallisesti. Jos hän on tyytymätön päätökseen, voi hän hakea siihen muutosta.

~~67.~~68. Valtio vastaa pääosin sosiaaliturvan rahoituksesta. Valtio rahoittaa perhe-etuudet, asumistuet, vammaistuet ja vastaa yhdessä kuntien kanssa työmarkkinatuen rahoituksesta sekä osallistuu ansiosidonnaisen työttömyysturvan ja työttömien peruspäivärahan rahoitukseen. Sosiaali- ja terveyspalvelujen rahoitukseen valtio osallistuu myöntämällä kunnille valtionosuuksia. Eläkkeiden osalta valtio rahoittaa kansaneläkkeet ja osallistuu yrittäjien, maatalousyrittäjien sekä merimiesten eläkkeiden rahoitukseen. Lisäksi valtio osallistuu sairausvakuutuksen rahoittamiseen sairaanhoitovakuutuksen osalta.

~~68.~~69. Kuntien tehtävänä on rahoittaa sosiaali- ja terveyspalveluja asiakkailta perittävin maksuin sekä verovaroin.

~~69.~~70. Työnantaja, työntekijät ja yrittäjät vastaavat sosiaaliturvan rahoituksesta osallistumalla ansiosidonnaisen työttömyysturvan ja työttömien peruspäivärahan, työeläkkeiden, sairausvakuutuksen ja tapaturmavakuutuksen rahoitukseen. Tämä rahoitus kerätään vakuutusmaksuilla.

e) MAAKUNTA- JA SOTEUUDISTUS

~~70.~~71. Pääministeri Rinteen hallitusohjelmassa todetaan, että hallitus käynnistää sosiaali- ja terveydenhuollon rakenneuudistuksen. Sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksessa kootaan sosiaali- ja terveyspalvelujen järjestäminen 18 maakunnalle. Maakunnat tuottaisivat palvelut pääosin julkisina palveluina. Yksityinen ja kolmas sektori toimisivat täydentävinä palvelujen tuotta-

jina. Uudistuksen keskeisinä tavoitteina on kaventaa hyvinvointi- ja terveyseroja, turvata yhdenvertaiset, riittävät ja laadukkaat sosiaali- ja terveyspalvelut kaikille, parantaa palvelujen saatavuutta ja saavutettavuutta, turvata ammattitaitoisen työvoiman saatavuus, vastata yhteiskunnallisten muutosten mukanaan tuomiin haasteisiin ja hillitä kustannusten kasvua.

~~71.~~72. Pääministeri Rinteen hallitusohjelmassa todetaan myös tarve sosiaaliturvan uudistamiseksi. Sosiaaliturvan uudistamisessa keskeistä on sosiaalinen oikeudenmukaisuus ja toimeentulon turvaaminen sosiaalisten riskien kohdatessa. Olennaista on parantaa järjestelmän luotettavuutta, kattavuutta ja ymmärrettävyyttä. Uudistus valmistellaan tutkimusperusteisesti parlamentaarisessa komiteassa. Valmistelu tehdään poikkihallinnollisesti ja laaja-alaisesti eri alojen asiantuntemusta hyödyntäen.

f) VARHAISKASVATUS JA KOULUTUS

~~72.~~73. Varhaiskasvatuksella tarkoitetaan lapsen suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatuksen, opetuksen ja hoidon muodostamaa kokonaisuutta, jossa painottuu erityisesti pedagogiikka. Varhaiskasvatuksen tavoitteena on tukea lapsen kasvua, kehitystä ja oppimista sekä edistää hyvinvointia. Suomessa jokaisella lapsella on oikeus saada varhaiskasvatusta 20 tuntia viikossa. Varhaiskasvatusta on järjestettävä kokopäiväisesti, jos lapsen vanhemmat tai muut huoltajat työskentelevät kokoaikaisesti tai opiskelevat, toimivat yrittäjänä tai ovat omassa työssä päätoimisesti. Varhaiskasvatusta on myös aina järjestettävä kokopäiväisesti, jos se on tarpeen lapsen kehityksen, tuen tarpeen tai perheen olosuhteiden takia taikka se on muutoin lapsen edun mukaista. Nyt varhaiskasvatuslakia (540/2018) ollaan muuttamassa siten, että kaikilla lapsilla on subjektiivinen oikeus varhaiskasvatukseen, eikä varhaiskasvatusoikeutta ole rajattu. Lain on tarkoitus tulla voimaan 1.8.2020.

~~73.~~74. Oikeus koulutukseen on perusoikeus, jonka toteutuminen turvataan lainsäädännössä määritellyllä oikeudella maksuttomaan perusopetukseen sekä yleisellä oppivelvollisuudella. Julkisen vallan eli valtion ja kuntien on turvattava jokaiselle Suomessa asuvalle yhtäläinen mahdollisuus saada kykyjensä ja tarpeidensa mukaisesti myös muuta koulutusta sekä kehittää itseään varattomuuden sitä estämättä.

~~74.~~75. Suomessa lapsen on oppivelvollisuuden alkamista edeltävänä vuonna osallistuttava vuoden kestävään esiopetukseen tai muuhun esiopetuksen tavoitteet saavuttavaan toimintaan. Esiopetuksen tavoitteena on osana varhaiskasvatusta parantaa lasten oppimisedellytyksiä. Oppivelvollisuus alkaa sinä vuonna, jona lapsi täyttää seitsemän vuotta ja päättyy, kun perusopetuksen oppimäärä on suoritettu tai kun oppivelvollisuuden alkamisesta on kulunut 10 vuotta. Yleensä peruskoulu suoritetaan yhdeksässä vuodessa. Perusopetus tukee oppilaiden kasvua ihmisinä ja yhteiskunnan jäseninä sekä opettaa tarpeellisia tietoja ja taitoja, edistää sivistystä ja tasa-arvoisuutta yhteiskunnassa ja antaa oppilaille edellytykset koulutukseen osallistumiseen.

~~75.~~76. Oppivelvollisuuden jälkeen voi siirtyä toisen asteen koulutukseen, joko ammatilliseen koulutukseen tai yleissivistävään lukioon, jonka päätteeksi suoritetaan ylioppilastutkinto. Ammatillisessa koulutuksessa suoritetaan ammatillinen perustutkinto, ammattitutkinto tai erikoisammattitutkinto. Toisen asteen koulutuksen jälkeen opintoja voi jatkaa yliopistoissa tai ammattikorkeakouluissa. Yliopistoissa tehdään tutkimusta ja annetaan siihen perustuvaa opetusta. Ammattikorkeakouluissa suuntaudutaan työelämän vaatimuksiin.

~~76.~~77. Vuonna 2017 noin 72 % 15 vuotta täyttäneistä suomalaisista oli perusasteen jälkeen suorittanut tutkinnon lukiokoulutuksessa, ammatillisessa koulutuksessa, ammattikorkeakoulu- tai yliopistokoulutuksessa. Toisen asteen tutkinnon suorittaneita oli n. 40 % ja korkea-asteen tutkinnon suorittaneita n. 31 % koko 15 vuotta täyttäneestä väestöstä.

~~77.~~78. Peruskoulun tavalla tai toisella kesken jättäneitä oli lukuvuonna 2017/2018 yhteensä 510. Oppivelvollisuutensa kevätlukukaudella kokonaan laiminlyöneitä oli 74 ja oppivelvollisuusiän ohittaneita, ilman peruskoulun päättötodistusta eronneita oli yhteensä 436. Kaikista koulupudokkaista 37 % oli tyttöjä. Oppivelvollisuutensa laiminlyöneistä tyttöjä oli 33 ja ilman peruskoulun päättötodistusta eronneista 157.

~~78.~~79. Tutkintoon johtavan koulutuksen opiskelijoista 5,1 % keskeytti opinnot eikä jatkanut missään tutkintoon johtavassa koulutuksessa lukuvuoden 2016/2017 aikana. Nuorille suunnatussa lukiokoulutuksessa keskeytti 3,1 %, nuorille suunnatussa ammatillisessa koulutuksessa 7,4 %, ammattikorkeakoulukoulutuksessa (ammattikorkeakoulututkinnot) 7,3 % ja yliopistokoulutuksessa (alemmat ja ylemmät korkeakoulututkinnot) 5,9 % lukuvuonna 2016/2017.

~~79.~~80. Vuoden 2016 tilastojen perusteella keskimääräinen opetusryhmäkoko 1.–6. vuosiluokilla oli 19,4 oppilasta/opetusryhmä. Tässä oli huomioitu myös esiopetusluokat sekä yhdysluokat. Jos tarkasteluun ottaa mukaan vain 1.–6. vuosiluokat, on keskimääräinen ryhmäkoko 20,1. Keskimääräinen opetusryhmäkoko nousee siirryttäessä alimmilta luokka-asteilta ylemmille. Pienimmät opetusryhmäkoot olivat ensimmäisellä vuosiluokalla (19,0 oppilasta/opetusryhmä). Sen sijaan suurimmat opetusryhmäkoot olivat kuudennella vuosiluokalla (20,9 oppilasta/opetusryhmä).

~~80.~~81. Opetusryhmien keskimääräinen koko on pysynyt lähes samana verrattuna vuoteen 2010, 1.–2. luokkien ja esiopetuksen ryhmäkoot ovat kasvaneet ja luokkien 3.–6. pienentyneet. Vuoteen 2013 verrattuna opetusryhmät 1.–6. luokilla kasvoivat keskimäärin 0,4 oppilaan verran, mutta pienenenivät 7.–9. luokilla 0,6 oppilaan verran.

~~81.~~82. Varhaiskasvatuksen henkilöstömitoituksessa säädetään päiväkodeissa siten, että alle kolmevuotiaiden henkilöstömitoitus on 1:4 ja kolme vuotta täyttäneiden ja sitä vanhempien lasten osalta 1:8. Perhepäivähoitajalla voi olla enintään neljä lasta kokopäiväisesti ja sen lisäksi esiopetuksessa oleva lapsi tai pieni koululainen.

~~82.~~83. Suomen väestöstä käytännössä 100 % on lukutaitoista.

g) TYÖLLISYYS

~~83.~~84. Työikäisen väestön (15–74-vuotiaat) määrä kasvaa vielä toistaiseksi Suomessa, mutta kääntyy Tilastokeskuksen väestöennusteen mukaan laskuun jo vuonna 2020. Tämä tarkoittaa sitä, että tulevaisuudessa yhä suurempi osa Suomen väestöstä on työvoiman ulkopuolella olevia nuoria tai ikääntyneitä. Eniten kasvaa yli 74-vuotiaiden osuus. 15–64-vuotiaiden määrä on laskusuunnassa.

~~84.~~85. Työllisiä oli vuoden 2019 elokuussa 2 598 000 (virhemarginaali ±34 000), mikä oli 32 000 enemmän kuin vuotta aiemmin. Työllisiä miehiä oli 5 000 ja naisia 27 000 enemmän kuin vuoden 2018 elokuussa. Eri alojen työllisyyskehityksessä on eroja: alkutuotannossa ja teollisuudessa työllisten määrä on vähentynyt, mutta rakentamisessa ja palvelualoilla kasvanut.

~~85.~~86. Työllisyysaste eli työllisten osuus 15–64-vuotiaista oli elokuussa 73,5 %, kun se vuotta aiemmin oli 72,6 %. 15–64-vuotiaiden miesten työllisyysaste laski edellisen vuoden elokuusta 0,2 prosenttiyksikköä 74,2 %:iin ja naisten työllisyysaste nousi 2,0 prosenttiyksikköä 72,8 %:iin.

~~86.~~87. Työttömiä oli Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen mukaan vuoden 2019 elokuussa 170 000 (virhemarginaali ±18 000), mikä oli 17 000 vähemmän kuin vuotta aiemmin. Työttömiä miehiä oli 94 000 ja naisia 76 000. Työttömyys on laskenut voimakkaasti viimeisen kahden vuoden ajan. Myös pitkäaikaistyöttömyys on vähentynyt. Työttömyys on kuitenkin edelleen eurooppalaisessa vertailussa korkeahkoa.

~~87.~~88. Työttömyysaste oli elokuussa 6,1 % eli 0,6 prosenttiyksikköä pienempi kuin vuotta aiemmin. Miesten työttömyysaste oli 6,5 % eli 0,2 prosenttiyksikköä korkeampi kuin vuosi sitten. Naisten työttömyysaste laski 1,6 prosenttiyksikköä 5,7 %:iin.

~~88.~~89. 15–24-vuotiaita nuoria oli elokuussa yhteensä 612 000. Heistä työllisiä oli 275 000 ja työttömiä 45 000. Työvoimaan, eli työllisiin ja työttömiin, kuuluvien nuorten määrä oli näin ollen 320 000. Nuorten 15–24-vuotiaiden työttömyysaste, eli työttömien osuus työvoimasta, oli elokuussa 14,0 %, mikä oli 0,4 prosenttiyksikköä suurempi kuin vuotta aiemmin. Nuorten työttömyysasteen trendi oli 17,0 %. 15–24-vuotiaiden nuorten työttömien osuus saman ikäisestä väestöstä oli 7,3 %.

~~89.~~90. Suomessa määräaikaisten työsuhteiden osuus on EU:n keskiarvoa korkeampi. Osa-aikaisuus työsuhteissa on sitä vastoin EU:n keskitasoa alhaisemmalla tasolla.

~~90.~~91. Työolobarometrin mukaan palkansaajista noin 90 % kuuluu työttömyyskassaan. Osuus on kasvanut 2000-luvun aikana. Taloudellista turvaa työttömyyden varalle on kuitenkin haettu aiempaa useammin pelkästä työttömyyskassan jäsenyydestä ilman ammattijärjestön jäsenyyttä. Palkansaajien järjestäytymisaste onkin laskenut maltillisesti 2000-luvulla. Työolobarometriin vastanneista palkansaajista (vähintään 10 työtuntia viikossa) 73 % kuului ammattijärjestöön vuonna 2017. Työ- ja elinkeinoministeriön teettämien raporttien mukaan kuitenkin edunvalvonnan piirissä olevien järjestäytymisaste on laskenut 59 %:iin vuonna 2017 sen oltua 65 % vielä vuonna 2013.

B. VALTION PERUSTUSLAILLINEN, POLIITTINEN JA OIKEUDELLINEN RAKENNE

a) PERUSTUSLAILLINEN TASAVALTA

~~91.~~92. Suomi on perustuslaillinen tasavalta, jonka hallitusmuoto on edustuksellinen demokratia. Suomi oli osa Ruotsin kuningaskuntaa 1300-luvulta vuoteen 1809. Tuolloin Suomi siirrettiin osaksi Venäjän keisarikuntaa ja siitä tuli Suomen suuriruhtinaskunta, jolla oli omat säätyvaltiopäivät. Vuonna 1906 miehet ja naiset saivat Suomessa ensimmäisinä Euroopassa yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden ja Suomeen tuli yksikamarinen eduskunta. Suomi itsenäistyi vuonna 1917.

~~92.~~93. Suomi liittyi Euroopan unionin jäseneksi 1. tammikuuta 1995. Unionin perusarvoja ovat demokratia, ihmisoikeudet ja oikeusvaltioperiaate, joihin myös suomalainen yhteiskunta perustuu. EU:n jäsenvaltiot ovat siirtäneet toimivaltaansa kansalliselta tasolta unionin toimielimille ja sovittavat yhteen politiikkojaan yhdentymisen eri osa-alueilla sekä suhteessa kolmansiin maihin ja kansainvälisiin järjestöihin. EU:n perusoikeuskirjasta tuli oikeudellisesti sitova joulukuussa 2009. Suomi on oikeudellisesti ja poliittisesti sitoutunut noudattamaan EU-jäsenyyteen liittyviä velvollisuuksia ja vastuita EU:n perussopimusten ja perusoikeuskirjan, sekundaarioikeuden sekä Euroopan unionin tuomioistuimen oikeuskäytännön edellyttämällä tavalla.

~~93.~~94. Suomen perustuslaki perustuu oikeusvaltioperiaatteelle ja vallan kolmijaolle itsenäisine lainsäädäntö-, toimeenpano- ja tuomiovaltoineen. Perustuslaki takaa perus- ja ihmisoikeudet Suomen kansalaisille ja – eräin poikkeuksin – myös muille Suomen lainkäyttökäyttöpiirissä oleskeleville.

~~94.~~95. Perustuslain mukaan hallitusvaltaa käyttävät tasavallan presidentti ja valtioneuvosto (hallitus). Eduskunta valitsee pääministerin, jonka tasavallan presidentti nimittää. Presidentti nimittää muut ministerit pääministerin ehdotuksen mukaisesti. Ministerien on oltava rehellisiksi ja taitaviksi tunnettuja Suomen kansalaisia.

b) TASAVALLAN PRESIDENTTI

~~95.~~96. Tasavallan presidentti johtaa Suomen ulkopolitiikkaa yhteistoiminnassa valtioneuvoston kanssa ja päättää Suomen suhteista ulkovaltoihin ja toiminnasta kansainvälisissä järjestöissä ja neuvotteluissa. Tasavallan presidentti on Suomen puolustusvoimien ylipäällikkö. Tasavallan presidentin tehtävät ja toimivalta on määritelty perustuslaissa.

~~96.~~97. Tasavallan presidentti valitaan välittömällä kansanvaalilla. Hänen tulee olla syntyperäinen Suomen kansalainen. Presidentin toimikausi on kuusi vuotta. Sama henkilö voidaan valita presidentiksi enintään kahdeksi peräkkäiseksi toimikaudeksi. Presidenttiehdokkaan voi asettaa rekisteröity puolue, joka on edellisissä kansanedustajain vaaleissa saanut vähintään yhden kansanedustajan eduskuntaan. Ehdokkaan voi asettaa myös valitsijayhdistys, jonka on perustanut 20 000 vaalioikeutettua henkilöä. Jos joku ehdokkaista saa presidentinvaalin ensimmäisellä kierroksella enemmän kuin puolet annetuista äänistä, hänet on valittu tasavallan presidentiksi. Muussa tapauksessa järjestetään kahden viikon kuluttua toinen vaalikierros niiden kahden ehdokkaan välillä, jotka saivat ensimmäisellä kierroksella eniten ääniä. Toisella kierroksella eniten ääniä saanut ehdokas on valittu tasavallan presidentiksi. Jos äänet jakautuvat tasan, ratkaistaan vaali arvalla.

c) EDUSKUNTA

~~97.~~98. Perustuslain mukaan valtiovalta Suomessa kuuluu kansalle, jota edustaa valtiopäiville kokoontunut eduskunta. Eduskunta on yksikamarinen, ja siihen kuuluu 200 kansanedustajaa. Eduskunta käyttää lainsäädäntövaltaa ja päättää valtiontaloudesta. Hallituksen on nautittava eduskunnan luottamusta.

~~98.~~99. Eduskunnan tärkein tehtävä on lakien säätäminen. Laki voidaan säätää hallituksen esityksen, kansanedustajan lakialoitteen taikka kansalaisaloitteen pohjalta.

~~99.~~100. Eduskuntavaalit järjestetään neljän vuoden välein. Eduskuntavaaleja varten maa on jaettu vaalipiireihin. Ahvenanmaalta valitaan yksi edustaja. Äänioikeutettuja ovat kaikki 18 vuotta täyttäneet Suomen kansalaiset. Suomen vaalijärjestelmä perustuu välittömyyden, salaisuuden ja suhteellisuuden periaatteisiin. Kunkin äänestäjän on äänestettävä itse, ja äänestämisen on tapahduttava vaaliviranomaisen edessä. Vaalijärjestelmä on henkilö- ja puoluevaalin yhdistelmä, jossa samalla numerolla äänestetään sekä puoluetta että henkilöä.

~~100.~~101. Vuoden 2019 vaalien tuloksena eduskunnassa on edustettuna kahdeksan poliittista puoluetta ja yksi valitsijayhdistys. Puolueista viisi on muodostanut hallituksen. Suomessa on myös muita, pienempiä puolueita, jotka eivät ole edustettuna eduskunnassa. Myös valitsijayhdistys, jonka voi perustaa vähintään 100 asianomaisessa vaalipiirissä äänioikeutettua henkilöä, voi asettaa ehdokkaita eduskuntavaaleissa. Ehdokkaista oli naisia 42 %. Naisia tuli valituiksi 47 % kansanedustajista.

~~101.~~102. Vuoden 2019 vaaleissa äänestysprosentti oli 72 %. Vuoden 2017 kunnallisvaaleissa äänestysprosentti koko maassa oli 58,8 %. OECD-maiden vertailuissa Suomen yleisten vaalien äänestysprosentit ovat olleet jo pitkään keskitason alapuolella. Äänestysaktiivisuus jakautuu selvästi sosiaalisten ryhmien ja iän perusteella. Alempien sosiaaliryhmien ja nuorten äänestysaktiivisuus ja osallistuminen puolueiden toimintaan on huomattavasti muuta väestöä vähäisempää. Myös maahanmuuttajat ovat selkeästi aliedustettuja sekä ehdokkaina että luottamushenkilöinä.

d) VALTIONEUVOSTO

~~102.~~103. Valtioneuvostossa on nykyisin 12 ministeriötä. Kukin ministeriö vastaa toimialallaan valtioneuvostolle kuuluvien asioiden valmistelusta ja hallinnon asianmukaisesta toiminnasta. Valtioneuvoston yleisistunnossa asioiden käsittelyä johtaa pääministeri. Pääministeri on myös lakisääteisten ministerivaliokuntien puheenjohtaja.

~~103.~~104. Valtioneuvoston kanslia on pääministerin johtama ministeriö, joka vastaa hallitusohjelman toimeenpanon valvonnasta ja avustaa pääministeriä valtioneuvoston johtamisessa. Kanslia turvaa pääministerin ja hallituksen toimintaedellytykset kaikissa olosuhteissa. Ministeriön tehtäviin kuuluvat Suomen EU-politiikan yhteensovittaminen sekä valtion omistajapolitiikka ja valtioneuvoston kanslian alaisten valtio-omisteisten yhtiöiden omistajaohjaus. Sille kuuluvat valtioneuvoston viestintä ja valtionhallinnon viestinnän yhteensovittaminen sekä valtioneuvoston yhteinen tilannekuva, varautuminen ja turvallisuus sekä häiriötilanteiden hallinnan yleinen yhteensovittaminen. Kanslian uusimpiin tehtäviin kuuluu valtion sektoritutkimuksen tavoitteiden yhteensovittaminen päätöksenteon tueksi.

e) NEUVOA-ANTAVA KANSANÄÄNESTYS

~~104.~~105. Perustuslain 53 §:n mukaan neuvoa-antavan kansanäänestyksen järjestämisestä päätetään lailla. Samalla säädetään myös sen ajankohdasta ja vaihtoehdoista. Suomessa on toimitettu kaksi valtiollista neuvoa-antavaa kansanäänestystä: vuonna 1931 kieltolain kumoamisesta ja vuonna 1994 Suomen liittymisestä Euroopan unioniin.

f) KANSALAISALOITE

~~105.~~106. Äänioikeutettu Suomen kansalainen voi tehdä kansalaisaloitteen. Kansalaisaloitelaissa (12/2012) on säädetty muotovaatimukset kansalaisaloitteelle. Aloite voi sisältää joko lakiehdotuksen tai ehdotuksen lainvalmisteluun ryhtymisestä. Se voi koskea myös voimassa olevan lain muuttamista tai kumoamista. Kansalaisaloite etenee eduskunnan käsiteltäväksi, jos se on kerännyt vähintään 50 000 kannatusilmoitusta kuuden kuukauden kuluessa. Aloitteen hyväksyminen samoin kuin mahdolliset muutokset aloitteeseen jäävät eduskunnan harkittaviksi. Jos aloite tulee eduskunnassa hylätyksi, samasta asiasta voidaan tehdä uusi aloite. Oikeusministeriön ylläpitämässä kansalaisaloite.fi-verkkopalvelussa voi tehdä kansalaisaloitteen sekä kannattaa palvelussa avoinna olevia aloitteita. Palvelun käyttö on maksutonta. Järjestelmän tavoitteena on edistää ja tukea vapaata kansalaistoimintaa sekä vahvistaa kansalaisyhteiskuntaa, jossa eri väestöryhmät voivat aktiivisesti osallistua ja vaikuttaa yhteiskunnan kehittämiseen.

g) AHVENANMAAN ERITYISASEMA

~~106.~~107. Ahvenanmaa on demilitarisoitu, ruotsinkielinen itsehallintoalue, joka kuuluu Suomen valtioon.

~~107.~~108. Ahvenanmaa demilitarisoitiin vuonna 1856 ja neutralisoitiin vuonna 1921. Koska Ahvenanmaan maakunta on Suomen valtion suvereniteettiin kuuluva itsehallintoalue, Suomi takaa tämän aseman säilymisen. Ahvenanmaan demilitarisoitu ja neutralisoitu asema perustuu kansainvälisiin sopimusmääräyksiin, joita on useissa eri valtiosopimuksissa.

~~108.~~109. Kun Suomi vuonna 1917 julistautui itsenäiseksi tasavallaksi vedoten kansojen itsemääräämisoikeuden periaatteeseen, ahvenanmaalaiset vetosivat samaan periaatteeseen vaatiessaan Ahvenanmaan liittämistä uudelleen aiempaan emämaahan, Ruotsiin. Suomi ei kuitenkaan ollut valmis suostumaan ahvenanmaalaisten liittämisvaatimuksiin vaan tahtoi sen sijaan antaa Ahvenanmaalle tietynlaisen sisäisen itsehallinnon. Siksi Suomen eduskunta antoi vuonna 1920 itsehallintolain, jota ahvenanmaalaiset eivät kuitenkaan hyväksyneet. Ahvenanmaan-kysymyksen kansainvälisen luonteen vuoksi asia saatettiin äskettäin perustetun Kansainliiton ratkaistavaksi. Kansainliiton neuvosto päätti vuonna 1921 kompromissista, jossa tunnustettiin Suomen valtion suvereniteetti Ahvenanmaahan nähden. Päätöksen mukaan Suomen oli kuitenkin sitouduttava takaamaan Ahvenanmaan saarten väestölle sen ruotsinkielinen kulttuuri, ruotsin kieli, paikalliset tavat ja laaja itsehallinto.

~~109.~~110. Kansainvälisesti taattu itsehallinto oikeuttaa ahvenanmaalaiset säätämään lakeja maakuntansa sisäisistä asioista ja käyttämään budjettivaltaa. Ahvenanmaan lainsäädäntöelimenä toimii maapäivät, joka valitaan yleisillä vaaleilla ja koostuu 30 jäsenestä. Maakuntapäivät nimittää Ahvenanmaan hallituksen, joka on maakunnan toimeenpaneva elin.

~~110.~~111. Maakunnan itsehallintoa sääntelee Ahvenanmaan itsehallintolaki (1144/1991). Suomen eduskunta voi muuttaa itsehallintolakia perustuslain säätämisjärjestyksessä ja vain Ahvenanmaan maakuntapäivien suostumuksella. Toimivallanjaon muuttaminen maakunnan ja valtakunnan välillä edellyttää siis molempien osapuolten yksimielisyyttä. Tällä hetkellä voimassa oleva itsehallintolaki on järjestyksessä kolmas ja se tuli voimaan 1. tammikuuta 1993.

~~111.~~112. Itsehallintolaissa luetellaan ne alat, joilla Ahvenanmaan maakunnalla on lainsäädäntövalta. Tärkeimmät näistä ovat opetustoimi, kulttuuri ja muinaismuistojen suojelu, terveyden- ja sairaanhoito, kotouttaminen, ympäristöasiat, elinkeinoelämän edistäminen, sisäinen liikenne, kunnallishallinto, poliisitoimi, postilaitos sekä radio ja televisio. Syrjintäasioissa lainsäädäntövalta on jaettu valtakunnan ja maakunnan kesken.

~~112.~~113. Niillä aloilla, joilla maakunnalla ei ole lainsäädäntövaltaa, ovat voimassa valtakunnan lait, kuten muuallakin Suomessa. Esimerkkejä näistä aloista ovat ulkoasiainhallinto, oikeus oleskella maassa, suurehko osa siviili- ja rikosoikeutta, tuomioistuimet, tullilaitos ja valtionverotus. Jotta Ahvenanmaan etuja voidaan ajaa myös niissä asioissa, joissa maakunnalla ei ole lainsäädäntövaltaa, Ahvenanmaalla on oma edustaja Suomen eduskunnassa.

~~113.~~114. Ulkopolitiikka kuuluu valtakunnan toimivaltaan eikä Ahvenanmaa siksi voi esimerkiksi tehdä kansainvälisiä sopimuksia. Tämä ei kuitenkaan merkitse, ettei maakunnalla olisi minkäänlaista vaikutusvaltaa kansainvälisissä asioissa. Jos Suomen valtion tekemään kansainväliseen sopimukseen sisältyy määräys, joka on ristiriidassa Ahvenanmaan itsehallintolain kanssa tai koskee maakunnan toimivaltaan kuuluvaa asiaa, tarvitaan määräyksen voimaan saattamiseen Ahvenanmaalla maakuntapäivien hyväksyntä.

~~114.~~115. Ahvenanmaan itsehallintolain mukaan maakunta on yksinomaan ruotsinkielinen. Suomen kielilakia (423/2003) ei sovelleta Ahvenanmaalla. Itsehallintolain mukaan Suomen kansalaisilla on kuitenkin omassa asiassaan oikeus käyttää maakunnassa toimivassa tuomioistuimessa ja muussa valtion viranomaisessa suomen kieltä.

~~115.~~116. Suomen valtiovaltaa edustaa Ahvenanmaalla maaherra, jonka nimittää tasavallan presidentti neuvoteltuaan asiasta maakuntapäivien puhemiehen kanssa. Maaherran tärkein tehtävä on vaalia hyviä suhteita maakunnan ja valtakunnan välillä edistämällä eri tavoin hyvää vuoropuhelua ja rakentavaa kanssakäymistä maakunnan itsehallintoelinten ja valtiovallan korkeimpien edustajien välillä.

~~116.~~117. Osana sitä takuuta ruotsin kielen ja paikallisten tapojen säilyttämisestä, joka ahvenanmaalaisille annettiin Kansainliiton päätöksellä vuonna 1921, otettiin käyttöön Ahvenanmaan kotiseutuoikeus. Kotiseutuoikeuden saa syntyessään jokainen, jonka jommallakummalla vanhemmista on kotiseutuoikeus. Maakuntaan muuttaneet, jotka ovat asuneet maakunnassa vähintään viisi vuotta ja joilla on tyydyttävä ruotsin kielen taito, saavat kotiseutuoikeuden hakemuksesta. Ainoastaan Suomen kansalaiset voivat saada tämän oikeuden. Kotiseutuoikeus on edellytyksenä äänioikeudelle ja vaalikelpoisuudelle maakuntapäivävaaleissa, oikeudelle omistaa ja hallita kiinteää omaisuutta maakunnassa sekä oikeudelle harjoittaa siellä elinkeinoa.

~~117.~~118. Ahvenanmaa on Suomen tavoin ollut Euroopan unionin jäsen vuodesta 1995 lähtien. venanmaa on kuitenkin katsottava niin sanotuksi kolmanneksi alueeksi, johon ei sovelleta kaikkea välillistä verotusta koskevaa EU:n yhdenmukaistamisdirektiiviä. Siten Ahvenanmaa kuuluu EU:n

tulliunioniin, mutta ei EU:n verounioniin. Tämän mahdollistaa pöytäkirja, joka liitettiin EU:n primäärioikeuteen sisältyvään sopimukseen Suomen liittymisestä EU:hun. Pöytäkirjan mukaan Ahvenanmaa voi myös syrjimättömällä tavalla rajoittaa muun muassa kiinteän omaisuuden hankkimista maakunnasta ilman kotiseutuoikeutta. Se voi myös rajoittaa oikeutta sijoittautua maakuntaan ja oikeutta harjoittaa elinkeinoa ilman kotiseutuoikeutta. Pöytäkirja vahvistaa myös Ahvenanmaan kansainvälisoikeudellisen aseman.

~~118.~~119. Vuodesta 1970 alkaen Ahvenanmaa on ollut Pohjoismaiden neuvoston jäsen.

~~119.~~120. Ahvenanmaahan kuuluu noin 6 757 saarta, joiden pinta-ala on vähintään 0,25 hehtaaria. Näistä saarista noin 60 on asuttuja. Suurin saari on Manner-Ahvenanmaa, jonka osuus maakunnan koko maa-alasta on noin 70 %. Välimatkat Manner-Ahvenanmaalla ovat pohjoisesta etelään enimmillään 50 kilometriä ja idästä länteen enimmillään 45 kilometriä.

~~120.~~121. Maakunnan kokonaispinta-ala on 13 324 km^2. Tästä alasta vettä on 11 771 km^2 ja maata 1 553 km^2.

~~121.~~122. Maa-alasta 60 % on metsää, 9 % peltoa, 3 % laidunmaata ja 27 % muuta.

~~122.~~123. Vuoden 2018 lopussa Ahvenanmaan väkiluku oli 29 789 henkeä. Näistä 14 919 oli naisia ja 14 870 miehiä. Maakunnan ainoassa kaupungissa, Maarianhaminassa, asui 11 743 henkeä. Maaseudulla asui 15 973 ja saaristossa 2 073 henkeä. Asukastiheys neliökilometriä kohti oli 19 henkeä.

Taulukko 7. Ahvenanmaan väestö iän mukaan vuonna 2018

Ikä	0–14	15–64	65+
%	16,6	61,2	22,2

Lähde: Ålands statistik- och utredningsbyrå (ÅSUB)

~~123.~~124. Vajaat 37 % maakunnan asukkaista on sinne muuttaneita. Näistä noin 19 % on muuttanut Manner-Suomesta ja noin 9 % Ruotsista. Kaikkiaan maakuntaan muuttaneita on 105:stä eri syntymämaasta. Noin 87 % maakunnan asukkaista puhuu äidinkielenään ruotsia, noin 5 % suomea ja noin 8 % jotakin muuta kieltä.

~~124.~~125. Vuonna 2017 keskimääräinen eliniänodote oli Ahvenanmaalla 83,5 vuotta. Naisten keskimääräinen eliniänodote oli 85,9 vuotta ja miesten 81,2 vuotta.

~~125.~~126. Vuonna 2018 ahvenanmaalaisista oli työttömänä 3,5 %. Vuonna 2017 kokonaistyöllisyysaste oli 80,2 %. Naisten työllisyysaste oli 80,9 % ja miesten 79,5 %.

~~126.~~127. BKT:n arvo käypinä markkinahintoina oli vuonna 2016 noin 1,3 miljardia euroa, mikä on noin 43 800 euroa henkeä kohti. Vuonna 2016 merenkulun osuus Ahvenanmaan BKT:stä oli noin 20 % ja työllisyydestä runsaat 6 %. Matkailun osuus BKT:stä vuonna 2016 oli yhteensä noin 19 %.

h) KUNTIEN ITSEHALLINTO

~~127.~~128. Suomessa on vahva, perustuslakiin pohjautuva kunnan asukkaiden itsehallinto. Kuntien itsehallinto on kansainvälisesti laajimpia. Suomessa on 311 kuntaa, joista 107 käyttää kaupunkinimitystä ja 204 kuntanimitystä. Kuntien hallinnon yleisistä perusteista ja kunnille annettavista tehtävistä ja velvoitteista säädetään lailla. Kunnalliseen itsehallintoon kuuluvat yleinen

toimiala, organisoitumisvapaus, valtion puuttumattomuus kunnalliseen päätöksentekoon ja kunnille säädettyjen tehtävien toteuttamisen taloudelliset edellytykset turvaava rahoitusperiaate.

~~128.~~129. Kunnan päätösvaltaa käyttää valtuusto. Valtuusto päättää kunnan toiminnan ja talouden pitkän aikavälin tavoitteista laatimassaan kuntastrategiassa. Valtuutetut ja varavaltuutetut valtuustoon valitaan kunnassa neljän vuoden välein toimitettavissa kunta-vaaleissa. Kunnan asukkailla ja palvelujen käyttäjillä on oikeus osallistua ja vaikuttaa kunnan toimintaan. Valtuuston on pidettävä huolta monipuolisista ja vaikuttavista osallistumisen mahdollisuuksista. Kunnan asukkaalla sekä kunnassa toimivalla yhteisöllä ja säätiöllä on oikeus tehdä aloitteita kunnan toimintaa koskevissa asioissa.

~~129.~~130. Kunta vastaa lähtökohtaisesti omien asukkaidensa sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden järjestämisestä. Kunta on velvollinen järjestämään sen alueella asuville oppivelvollisuusikäisille perusopetusta. Lisäksi kunnat vastaavat laajoista koulutus- ja sivistyspalveluista, liikunta-, puisto- ja tieinfrastruktuurista, sekä palo- ja pelastustoimesta.

~~130.~~131. Kunnilla on perustuslain turvaama verotusoikeus. Verotuloja kertyy kuntien vapaasti määriteltävästä tuloverosta, sekä yhteisö- ja kiinteistöverosta. Verotulojen osuus tuloista oli vuonna 2018 noin 58 %. Kunnille tulee toimintatuloja niiden omasta toiminnasta, yhteistyöstä ja yhtiöiden kautta. Kunnat saavat valtionosuutta, joka pitää sisällään tasausjärjestelmän, joka tukee palvelujen järjestämistä maan eri osissa, joissa palvelujen kysyntä esimerkiksi ikärakenteen tai sairastavuuden vuoksi on muuta maata korkeampaa. Valtionosuuden osuus kunnan tulopohjasta on keskimäärin 22 %. Kunnilla on vakaan tulopohjan lisäksi vapaus ottaa lainaa markkinoilta omiin investointeihin ja ne huolehtivat taloutensa tasapainosta kuntalain (410/2015) mukaisesti.

~~131.~~132. Viime vuosina on korostunut kuntien merkitys väestön terveyden ja hyvinvoinnin edistäjinä ja väestöllisen, taloudellisen ja toiminnallisen elinvoiman ylläpitäjinä ja kehittäjinä.

i) NEUVOTTELUKUNNAT

Etnisten suhteiden neuvottelukunta

~~132.~~133. Valtioneuvosto on asettanut etnisten suhteiden neuvottelukunnan seuraavaksi nelivuotiskaudeksi ajalle 11.2.2016–10.2.2020. Neuvottelukunta toimii oikeusministeriön yhteydessä. Neuvottelukunta käy keskustelua maahanmuuttajien, etnisten, kulttuuristen ja uskonnollisten vähemmistöjen, viranomaisten, poliittisten puolueiden ja kansalaisjärjestöjen välillä. Neuvottelukunta kokoaa yhteen valtakunnallisen, alueellisen ja paikallisen tason maahanmuuttotyön asiantuntijoita viranomaisista järjestöihin. Neuvottelukunta toimii asiantuntijaverkostona maahanmuuttoon, kotouttamiseen, yhdenvertaisuuteen ja eri väestöryhmien väliseen vuoropuheluun liittyvissä kysymyksissä. Valtakunnallisen neuvottelukunnan lisäksi toimii seitsemän alueellista etnisten suhteiden neuvottelukuntaa.

Kieliasiain neuvottelukunta

~~133.~~134. Kielilain täytäntöönpanosta annetussa valtioneuvoston asetuksessa (433/2004) kieliasiain neuvottelukunnasta, joka on oikeusministeriön yhteydessä toimiva, yhteiskunnan eri sektoreita edustava asiantuntijaelin, jonka tehtävänä on seurata kielilain ja siihen liittyvän lainsäädännön täytäntöönpanoa ja soveltamista sekä kielellisten olojen kehitystä. Valtioneuvosto asettaa neuvottelukunnan neljäksi vuodeksi kerrallaan. Nykyisen kieliasiain neuvottelukunnan toimikausi on 1.4.2016–31.3.2020.

~~134.~~135. Neuvottelukunnan tehtävänä on:

- järjestää kieliasiain neuvottelupäivät kerran vuodessa valtioneuvoston ja kieliryhmien välisen dialogin edistämiseksi;

- avustaa oikeusministeriötä kielilainsäädännön soveltamisesta annettavan hallituksen kertomuksen valmistelussa;
- seurata kielioloihin ja kielellisten oikeuksien toteutumiseen vaikuttavia uudistuksia.

Yhdenvertaisuusasioiden neuvottelukunta

~~135.~~136. Yhdenvertaisuusasioiden neuvottelukunta on itsenäinen ja riippumaton toimielin, joka toimii yhdenvertaisuusvaltuutetun toimiston yhteydessä yhdenvertaisuusvaltuutetun työn tukena. Neuvottelukunnan työtä johtaa ja suunnittelee yhdenvertaisuusvaltuutettu. Valtioneuvosto asettaa neuvottelukunnan kolmeksi vuodeksi kerrallaan. Ensimmäinen neuvottelukunta aloitti toimintansa 15.10.2016. Neuvottelukunnan jäseniksi on valittu syrjinnän ehkäisemisen kannalta keskeisiä kansalaisyhteiskunnan toimijoita ja viranomaisia.

~~136.~~137. Neuvottelukunnan tehtävänä on yhdenvertaisuuden yleinen edistäminen, toiminen vuoropuhelu- ja tietojenvaihtokanavana syrjinnän ehkäisemiseksi keskeisten toimijoiden ja viranomaisten välillä sekä yhdenvertaisuuteen liittyvien kysymysten käsittely. Neuvottelukunnan toiminnalla on tarkoitus vahvistaa yhdenvertaisuusvaltuutetun toimintaedellytyksiä parantamalla tietojenvaihtoa ja käsittelemällä ajankohtaisia yhdenvertaisuuteen liittyviä asioita. Syrjinnän ehkäisemisen kannalta keskeisillä kansalaisyhteiskunnan toimijoilla on neuvottelukunnan avulla mahdollisuus tuoda esiin tekemiään havaintoja. Neuvottelukunnan toimiala kattaa kaikkiin yhdenvertaisuuslaissa (1325/2014) mainittuihin syrjintäperusteisiin liittyvän syrjinnän paitsi sukupuoleen ja sukupuoli-identiteettiin liittyvän syrjinnän, koska ne kuuluvat tasa-arvoasiain neuvottelukunnan tehtävään.

Romaniasiain neuvottelukunta

~~137.~~138. Romaniasiain neuvottelukunta toimii sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä. Neuvottelukunta on perustettu vuonna 1956. Valtioneuvosto asettaa neuvottelukunnan kolmeksi vuodeksi kerrallaan. Neuvottelukuntaan kuuluu puheenjohtaja, varapuheenjohtaja ja enintään 16 muuta jäsentä. Puolet neuvottelukunnan jäsenistä edustaa romaniväestöä. Muut jäsenet edustavat sosiaali- ja terveysministeriötä, ulkoministeriötä, sisäministeriötä, opetus- ja kulttuuriministeriötä, työ- ja elinkeinoministeriötä, ympäristöministeriötä ja Opetushallitusta. Neuvottelukunta seuraa romaniväestön yhteiskunnallisten osallistumismahdollisuuksien ja elinolosuhteiden kehitystä tasa-arvon edistämiseksi sekä antaa viranomaisille lausuntoja näissä asioissa.

~~138.~~139. Neuvottelukunnan tehtävänä on:

- tehdä aloitteita ja esityksiä romaniväestön taloudellisten, koulutuksellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten elinolosuhteiden parantamiseksi sekä romaniväestön työllistymisen edistämiseksi;
- edistää romaniväestöön kohdistuvan syrjinnän poistamista;
- edistää romanikielen ja kulttuurin vahvistumista;
- tukea alueellisten romaniasiain neuvottelukuntien toimintaa;
- osallistua pohjoismaiseen, eurooppalaiseen ja muuhun kansainväliseen yhteistyöhön romanien oikeuksien edistämiseksi ja olosuhteiden parantamiseksi.

Kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunta

~~139.~~140. Valtioneuvosto on 9.2.2017 asettanut uuden kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunnan (KANE) toimikaudeksi 2017–2021. Neuvottelukunnan tehtävänä on edistää kansalaisyhteiskunnan ja viranomaisten välistä yhteistyötä ja vuorovaikutusta. Neuvottelukunta asetettiin kolmatta kertaa.

~~140.~~141. Neuvottelukunnassa on puheenjohtaja, varapuheenjohtaja ja enintään 19 muuta jäsentä. Kullakin jäsenellä puheenjohtajaa ja varapuheenjohtajaa lukuun ottamatta on henkilökohtainen varajäsen. Neuvottelukunta koostuu kansalaisyhteiskunnan, tutkimuksen, ministeriöiden ja kuntien edustajista. Ministeriöistä neuvottelukunnassa edustettuina ovat ulkoministeriö, oikeusministeriö, opetus- ja kulttuuriministeriö, sisäministeriö, sosiaali- ja terveysministeriö, työ- ja elinkeinoministeriö, valtiovarainministeriö ja ympäristöministeriö. Kansalaisyhteiskuntaa neuvottelukunnassa edustavat keskeiset liikunta- ja urheilujärjestöt, lapsi- ja nuorisojärjestöt, sivistys- ja kulttuurijärjestöt, sosiaali- ja terveysjärjestöt, ympäristö- ja asukasjärjestöt, ihmisoikeus- ja tasa-arvojärjestöt, vähemmistö- ja maahanmuuttajajärjestöt, sekä yrittäjäjärjestöt, joista kustakin on yksi edustaja. Lisäksi neuvottelukunnassa on yksi vapaan kansalaistoiminnan edustaja, yksi kansalaisyhteiskunnan tutkimuksen edustaja ja yksi Suomen Kuntaliiton edustaja.

~~141.~~142. Neuvottelukunnan tehtävänä on:

- edistää yhteistoimintaa ja vuorovaikutusta kansalaisyhteiskunnan ja viranomaisten kesken;
- seurata kansalaisyhteiskunnan toimintaympäristön muutoksia sekä tähän liittyen Euroopan unionin ja kansainvälistä kehitystä;
- tehdä aloitteita, esityksiä ja antaa lausuntoja kansalaisyhteiskuntapolitiikan kannalta tärkeiden osa-alueiden kehittämiseksi;
- arvioida ministeriöiden kansalaisjärjestöstrategioita ja kansalaisten kuulemiskäytäntöjä;
- seurata kansalaisjärjestöjä koskevien julkisen vallan päätösten johdonmukaisuutta ja ennakoitavuutta sekä tehdä aloitteita niiden kehittämiseksi;
- tehdä aloitteita Suomen kansalliselle ja kansainväliselle kansalaisjärjestöjä koskevalle toimintalinjalle;
- käynnistää selvitys-, tutkimus- ja kehittämishankkeita, edistää tutkimustoimintaa ja tutkimustulosten hyödyntämistä sekä tiedottaa hankkeiden ja tutkimusten tuloksista.

j) KANSALAISJÄRJESTÖT

~~142.~~143. Yhdistymisvapaus on turvattu Suomen perustuslaissa. Yhdistymisvapauden käyttämisestä säädetään yhdistyslaissa (503/1989). Yhdistyksen saa perustaa aatteellisen tarkoituksen yhteistä toteuttamista varten. Tarkoitus ei saa olla lain tai hyvien tapojen vastainen. Aatteellisen yhdistyksen tarkoituksena ei myöskään voi olla voiton tai taloudellisen edun hankkiminen eikä sen toiminta voi olla pääasiassa taloudellista. Yhdistyslain tarkoittamia aatteellisia yhdistyksiä ovat esimerkiksi poliittiset puolueet, työmarkkinajärjestöt, urheilu- ja harrastusseurat sekä sosiaali-, terveys- ja hyväntekeväisyysjärjestöt.

~~143.~~144. Patentti- ja rekisterihallituksen (PRH) ylläpitämässä yhdistysrekisterissä on noin 106 000 yhdistystä. Yhdistys voi olla rekisteröity tai se voi toimia rekisteröimättömänä. Kun yhdistys merkitään yhdistysrekisteriin, siitä tulee itsenäinen oikeushenkilö ja se saa oikeuskelpoisuuden. Rekisteröityminen ei ole välttämätöntä, mutta se voi olla edellytys esimerkiksi julkisen tuen saamiselle. Suuria yhdistyssektoreita ovat esimerkiksi liikunta- ja urheilu-, sosiaali- ja terveys- sekä sivistys- ja kulttuurisektori.

~~144.~~145. Rekisteröidyn yhdistyksen voi perustaa vähintään kolme 15 vuotta täyttänyttä luonnollista henkilöä ja/tai oikeuskelpoista yhteisöä. Rekisteröidyllä yhdistyksellä on oltava perustamiskirja, joka sisältää yhdistyksen säännöt. Perustamiskirjan allekirjoittajien tulee olla yhdistyksen äänioikeutettuja jäseniä.

~~145.~~146. Sotilaallisiin tarkoituksiin perustetut yhdistykset on kielletty yhdistyslaissa. Lisäksi ampuma-aseiden käyttöön liittyvä yhdistystoiminta on pääosin luvanvaraista.

~~146.~~147. Yhdistymisvapaus Suomessa koskee myös ulkomaalaisia luonnollisia henkilöitä ja oikeuskelpoisia yhteisöjä. Ulkomaalaiset voivat perustaa Suomessa yhdistyksiä, liittyä yhdistykseen jäseniksi sekä toimia yhdistyksissä hallituksen jäsenenä tai nimenkirjoittajana.

~~147.~~148. Yhdistyksen puheenjohtajalla on oltava asuinpaikka Suomessa, jos PRH ei ole myöntänyt lupaa poiketa tästä. Lisäksi yhdistyksen, jonka varsinaisena tarkoituksena on valtiollisiin asioihin vaikuttaminen, jäseninä saavat olla vain Suomen kansalaiset ja sellaiset ulkomaalaiset, joilla on kotipaikka Suomessa, sekä sellaiset yhdistykset, joissa tai joihin suoraan tai välillisesti kuuluvissa yhdistyksissä on jäseninä vain edellä mainittuja henkilöitä. Yhdistyksen jäsenistä on hallituksen pidettävä luetteloa, johon merkitään kunkin jäsenen nimi ja kotipaikka.

~~148.~~149. Yhdistys voidaan syyttäjän, Poliisihallituksen tai yhdistyksen jäsenen kanteesta julistaa lakkautetuksi, jos yhdistys toimii olennaisesti vastoin lakia, hyviä tapoja tai sen säännöissä määrättyä tarkoitusta. Rekisteriviranomainen voi määrätä yhdistyksen poistettavaksi rekisteristä, jos yhdistyksestä viimeksi yhdistysrekisteriin tehdystä ilmoituksesta on kulunut vähintään kaksikymmentä vuotta eikä muutoin ole syytä olettaa yhdistyksen toiminnan jatkuvan.

~~149.~~150. Jos aatteellinen yhdistys on ns. yleishyödyllinen yhteisö eli se toimii yksinomaan ja välittömästi yleiseksi hyväksi aineellisessa, henkisessä, siveellisessä tai yhteiskunnallisessa mielessä; sen toiminta ei kohdistu vain rajoitettuihin henkilöpiireihin, ja se ei tuota toiminnallaan siihen osalliselle taloudellista etua, on yhdistyksen harjoittama elinkeinotoiminta vapautettu tuloverolain (1535/1992) 23 §:ssä mainituilta osin verotuksesta. Lisäksi laajaa, vakiintunutta ja pysyvää toimintaa harjoittava yleishyödyllinen yhteisö, jonka toiminta on yhteiskunnalle kokonaisuutena arvioiden edullista, voi saada vapautuksia ja huojennuksia verotuksesta sen mukaan kuin laissa eräiden yleishyödyllisten yhteisöjen veronhuojennuksista (680/1976) säädetään. Myös aatteellinen yhdistys voi olla tällainen yhteisö.

k) VIRANOMAISTOIMINNAN JULKISUUS

~~150.~~151. Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta ((621/1999), myöhemmin julkisuuslaki) sääntelee viranomaisten asiakirjojen ja muiden tietoaineistojen julkisuutta ja salassapitoa sekä tiedon antamista asiakirjasta ja siihen liittyvää menettelyä. Lain mukaan jokaisella on oikeus saada tietoja viranomaisen julkisista asiakirjoista. Viranomaisten asiakirjat ovat julkisia, jollei erikseen toisin säädetä. Laki edellyttää valmistelun julkisuutta ja velvoittaa viranomaiset edistämään toimintansa avoimuutta. Lisäksi laissa on säännökset viranomaisten velvollisuudesta edistää tiedonsaantia. Lakiin on myös koottu keskeisimmät salassapitosäännökset. Lisäksi eräät erityislait sisältävät salassapitosäännöksiä. Julkisuuslaki sääntelee myös viranomaisten velvollisuutta toteuttaa hyvää tiedonhallintatapaa, johon sisältyvät tietoturvallisuusvaatimukset. Vuoden 2020 alusta viranomaisten tiedonhallinnasta ja tietoturvallisuudesta säädetään uudessa laissa julkisen hallinnon tiedonhallinnasta (906/2019).

l) DEMOKRATIAPALVELUT

~~151.~~152. Oikeusministeriö ylläpitää sähköisiä demokratiapalveluja, joiden avulla kansalaiset ja sidosryhmät voivat osallistua asioiden valmisteluun ja vaikuttaa päätöksentekoon verkossa. Viranomaiset ja päättäjät voivat palvelujen avulla selvittää kansalaisten ja sidosryhmien näkemyksiä valmisteilla olevista asioista. Demokratiapalvelut on koottu demokratia.fi-sivustolle, josta löytyy paljon myös kansalaisvaikuttamista ja demokratiaa koskevia tausta-aineistoja ja tietolähteitä.

~~152.~~153. Otakantaa.fi on kansalaisten, järjestöjen ja viranomaisten keskinäistä vuoropuhelua ja osallistumista tehostava verkkopalvelu. Palvelu helpottaa kansalaisvaikuttamista ja tiedonsaantia sekä lisää päätösten valmistelun ja päätöksenteon läpinäkyvyyttä ja parantaa niiden laatua. Muut demokratiapalvelut ovat kansalaisaloite.fi, kuntalaisaloite.fi, lausuntopalvelu.fi, nuortenideat.fi ja demokratia.fi.

m) MEDIA

Sananvapaus joukkoviestimissä

~~153.~~154. Suomen perustuslain mukaan jokaisella on oikeus ilmaista, julkistaa ja vastaanottaa tietoja, mielipiteitä ja muita viestejä kenenkään ennakolta estämättä. Tätä on johdonmukaisesti täsmennetty lainsäädännöllä, esimerkkinä lailla sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä (460/2003), sekä politiikkasuosituksin ja ohjein.

~~154.~~155. Sananvapaus on Suomessa kansainvälisesti vertaillen huipputasoa. Toimittajat ilman rajoja -järjestön vertailuissa Suomi on toisella sijalla lehdistönvapaudessa. Tämä johtuu viranomaistiedon saatavuudesta, lähdesuojan korkeasta tasosta sekä pyrkimyksestä tarjota nopea nettiyhteys kaikille kansalaisille. Suomessa ei ole ennakkosensuuria, vaan laissa turvataan oikeus vastaanottaa viestejä kenenkään ennalta estämättä. Sananvapauden käyttämiseen voidaan kuitenkin puuttua jälkikäteen, jos julkaistu viesti osoittautuu lainvastaiseksi.

~~155.~~156. Julkisen sanan neuvosto (JSN) on tiedotusvälineiden kustantajien ja toimittajien perustama elin, jonka tehtävänä on tulkita hyvää journalistista tapaa ja puolustaa sanan- ja julkaisemisen vapautta. Neuvosto käsittelee myös toimittajan menettelyä tietojen hankinnassa. JSN on laatinut journalistin ohjeet alan itsesääntelyä varten. JSN ei ole tuomioistuin eikä se käytä julkista valtaa. Sen päätöksiä seurataan silti tarkoin. Kantelun voi neuvostolle tehdä kuka tahansa, jonka mielestä lehdistössä, radiossa tai televisiossa on loukattu hyvää journalistista tapaa. JSN voi käsitellä myös Internet-aineistoa, jos se katsotaan julkaistuksi tiedotusvälineessä. Valtaosa suomalaisista tiedotusvälineistä kuuluu JSN:n perussopimuksen allekirjoittaneisiin yhteisöihin, jolloin JSN voi suoraan käsitellä niihin kohdistuvia kanteluita. JSN voi myös omasta aloitteestaan käsitellä tärkeänä pitämiään asioita.

Yleisradio

~~156.~~157. Yleisradion (Yle) toimintaa säätelee laki Yleisradio Oy:stä (1380/1993), joka linjaa Ylelle julkisen palvelun ohjelmatoiminnan suuntaviivat ja erityistehtävät. Julkisen palvelun ohjelmatoiminnan tulee muun muassa kohdella ohjelmatoiminnassa yhtäläisin perustein suomen- ja ruotsinkielistä väestöä, tuottaa palveluja saamen, romanin ja viittomakielellä sekä soveltuvin osin myös maan muiden kieliryhmien kielellä, tukea suvaitsevaisuutta ja monikulttuurisuutta sekä huolehtia ohjelmatarjonnasta myös vähemmistö- ja erityisryhmille sekä edistää kulttuurien vuorovaikutusta ja ylläpitää ulkomaille suunnattua ohjelmatarjontaa. Ylen toiminta rahoitetaan Yle-verolla.

~~157.~~158. Svenska Yle vastaa ruotsinkielisestä palvelutarjonnasta. Yle Sápmi tekee ainoana Suomessa uutis- ja ajankohtaissisältöjä, lasten- ja nuortenohjelmia ja hartausohjelmia saamelaisille kaikilla kolmella saamen kielellä: pohjois-, koltan- ja inarinsaameksi. Ylellä on uutisia myös viittomakielellä, romanin, venäjän ja englannin kielellä sekä ainoana yleisradioyhtiönä maailmassa latinaksi.

Sanomalehdistön tuki

~~158.~~159. Valtioneuvoston asetuksessa sanomalehdistön tuesta (389/2008) säädetään tuesta, jonka tarkoituksena on edistää ruotsin-, saamen-, karjalan ja romanikielisten ja viittomakielellä julkaistavien sanomalehtien ja verkkolehtien julkaisemista. Lisäksi avustusta voidaan myöntää ruotsinkielisten uutispalvelujen tuottamiseen sekä saamenkielisen aineiston tuottamiseen ja julkaisemiseen suomen tai ruotsin kielellä julkaistavan lehden yhteydessä. Tarkoituksena on siten edistää sananvapautta sekä tiedonvälityksen monipuolisuutta ja moniarvoisuutta.

n) TUOMIOISTUIMET

~~159.~~160. Perustuslain 3 §:n 3 momentin mukaan tuomiovaltaa käyttävät riippumattomat tuomioistuimet, ylimpinä tuomioistuimina korkein oikeus ja korkein hallinto-oikeus. Satunnaisten tuomioistuimien asettaminen on kielletty. Suomessa tuomioistuinlaitos on rakennettu siten, että se jakautuu kahteen tuomioistuinlinjaan; yleiseen tuomioistuinlinjaan ja hallintotuomioistuinlinjaan. Lisäksi tuomioistuinlinjoja täydentävät erinäiset erityistuomioistuimet.

Käräjäoikeudet, hovioikeudet ja korkein oikeus

~~160.~~161. Käräjäoikeudet käsittelevät rikos-, riita- ja hakemusasioita. Suomessa on 20 käräjäoikeutta. Käräjäoikeuden päällikkö on laamanni ja muut tuomarit ovat käräjätuomareita. Joidenkin rikosasioiden käsittelykokoonpanossa on myös maallikkojäseniä, lautamiehiä. Asiat käsitellään ja ratkaistaan joko istunnossa, johon jutun osapuolet kutsutaan tai kansliamenettelyssä, jolloin ratkaisu tehdään pelkästään asiakirjojen perusteella. Yksinkertaisia asioita ratkaisevat myös tuomioistuinharjoittelua suorittavat käräjänotaarit ja erityisen koulutuksen saanut kansliahenkilökunta.

~~161.~~162. Sellaisia riita- ja hakemusasioita voidaan sovitella, jotka voitaisiin muutoinkin käsitellä tuomioistuimessa. Erimielisyys voi koskea esimerkiksi sopimusta, perintöasiaa tai vahingon korvaamista. Myös lapsen huoltoa, tapaamisoikeutta ja elatusta koskevia asioita voidaan sovitella.

~~162.~~163. Monille asiaryhmille on olemassa muitakin vaihtoehtoisia riidanratkaisumenettelyjä. Esimerkiksi kuluttajaoikeusneuvojat ja kuluttajariitalautakunta käsittelevät kuluttajansuojaan liittyviä riitoja ja rikosasioille on oma erillinen sovittelumenettelynsä.

Taulukko 8. Käräjäoikeuksissa käsiteltävänä olleet asiat vuosina 2006–2018

Vuosi / Asia	Saapuneet asiat	Ratkaistut asiat	Vireillä olevat asiat
2006	814 213	805 982	89 882
2007	687 442	687 249	88 887
2008	707 847	693 111	101 941
2009	750 151	731 658	118 765
2010	444 516	443 874	106 436
2011	483 836	476 913	111 871
2012	581 891	550 963	141 719
2013	570 831	570 725	139 764
2014	490 526	499 575	128 838
2015	492 393	484 813	133 784
2016	488 033	485 730	133 884
2017	545 986	521 942	156 013
2018	559 278	582 924	131 158

Lähde: Oikeusministeriö, Tuomioistuinten työtilastoja vuodelta 2018, Toiminta ja hallinto 2019:8

~~163.~~164. Käräjäoikeuden tuomioon ja lopulliseen päätökseen sekä samassa yhteydessä tehtyyn muuhun ratkaisuun saa hakea muutosta valittamalla asiasta hovioikeuteen.

~~164.~~165. Suomessa on viisi hovioikeutta: Helsingin, Itä-Suomen (Kuopiossa), Rovaniemen, Vaasan ja Turun hovioikeus. Suurin osa hovioikeuksien käsittelemistä asioista on valituksia kä-

räjäoikeuksien ratkaisuista. Hovioikeudet käsittelevät ensimmäisenä asteena valtio- ja maanpetosasioita sekä eräitä virkasyyteasioita. Hovioikeuksien tehtäviin kuuluu myös valvoa yleisellä tasolla tuomiopiirinsä käräjäoikeuksien toimintaa.

~~165.~~166. Suomessa otettiin vuonna 2011 käyttöön jatkokäsittelylupajärjestelmä, jolla korvattiin aiempi seulontajärjestelmä. Jatkokäsittelyluvan saamisen edellytykset ovat kirjattuna lakiin. Jatkokäsittelylupajärjestelmän tarkoituksena on ollut oikeudenkäyntien nopeuden ja taloudellisuuden kehittäminen. Vain osa asioista päätyy käräjäoikeuksista hovioikeuksiin, kuten seuraava taulukko osoittaa:

Taulukko 9. Hovioikeuden käsiteltävänä olevat asiat vuosina 2012–2018

Vuosi / Asia	Saapuneet asiat	Ratkaistut asiat	Vireillä olevat asiat
2012	9 777	10 228	4 538
2013	9 689	9 675	4 552
2014	10 176	9 942	4 792
2015	9 810	9 855	4 747
2016	8 593	9 552	3 787
2017	8 263	8 269	3 780
2018	8 316	8 177	3 922

Lähde: Oikeusministeriö, Tuomioistuinten työtilastoja vuodelta 2018, Toiminta ja hallinto 2019:8

~~166.~~167. Korkein oikeus käyttää ylintä tuomiovaltaa riita- ja rikosasioissa sekä valvoo lainkäyttöä omalla toimialallaan. Korkeimman oikeuden keskeisin tehtävä on antaa ennakkopäätöksiä sellaisista kysymyksistä, joihin laki ei anna selvää vastausta. Ennakkopäätöksillä annetaan oikeusohjeita tulevien vastaavanlaisten oikeusriitojen varalle ja pyritään varmistamaan, että tuomioistuimet eri puolilla maata tulkitsevat lakia samalla tavalla.

~~167.~~168. Korkeimpaan oikeuteen voi valittaa hovioikeuksien ratkaisuista, käräjäoikeuksien maaoikeutena antamista ratkaisuista sekä eräistä markkinaoikeuden ja vakuutusoikeuden ratkaisuista. Edellytyksenä valituksen tutkimiselle on, että korkein oikeus myöntää muutoksenhakijalle valitusluvan.

~~168.~~169. Ennakkopäätösluontoisissa asioissa voidaan jo käräjäoikeuden ratkaisuista hakea muutosta suoraan korkeimmalta oikeudelta. Edellytyksenä tällöinkin on, että korkein oikeus myöntää valitusluvan. Hovioikeuksien ensimmäisenä oikeusasteena antamista ratkaisuista voi yleensä valittaa korkeimpaan oikeuteen valituslupaa pyytämättä.

~~169.~~170. Korkein oikeus ratkaisee myös ylimääräistä muutoksenhakua koskevia asioita. Korkein oikeus voi purkaa tai poistaa tuomioistuinten lopullisia eli lainvoiman saaneita ratkaisuja oikeudenkäymiskaaren 31 luvussa mainituilla perusteilla. Korkein oikeus voi palauttaa asianosaiselle tämän menettämän määräajan.

~~170.~~171. Korkein oikeus antaa lausuntoja tasavallan presidentille armahdusasioissa sekä oikeusministeriölle rikoksentekijöiden ulkomaille luovuttamista koskevissa asioissa. Korkein oikeus antaa pyydettäessä tasavallan presidentille lausunnon eduskunnan hyväksymistä laeista sekä Ahvenanmaan maakuntapäivien hyväksymistä maakuntalaeista. Korkein oikeus voi myös omaaloitteisesti esittää valtioneuvostolle lain säätämistä tai muuttamista. Korkein oikeus voi lisäksi antaa lausuntoja lakiesityksistä.

~~171.~~172. Korkeimman oikeuden tehtävistä säädetään pääosin Suomen perustuslaissa, laissa korkeimmasta oikeudesta (665/2005) sekä oikeudenkäymiskaaressa (4/1734).

Taulukko 10. Korkeimman oikeuden saapuneet, ratkaissut, ratkaisemattomat ja myönnetyt valitusluvat, sekä julkaissut ratkaisut ja suulliset käsittelyt vuosina 2007–2018

Vuosi	Saapuneet	Ratkaistut	Ratkaisematta	Myönnetyt valitusluvat				Julk. ratkaisut	Suul. käsittelyt
				Riita	Maa	Vakuutus	Rikos		
2007	2923	2848	1075	74	6	11	66	106	8
2008	2922	2876	1125	65	7	9	69	119	3
2009	2721	2629	1220	80	5	6	55	94	6
2010	2709	2499	1431	63	4	24	71	96	13
2011	2709	2854	1289	77	6	8	57	111	10
2012	2664	2640	1318	48	6	14	73	109	12
2013	2553	2582	1289	46	6	9	73	102	13
2014	2611	2617	1271	56	2	4	60	104	16
2015	2456	2378	1364	54	3	4	40	105	7
2016	2449	2563	1248	75	1	3	60	100	14
2017	2303	2428	1124	47	9	4	77	98	10
2018	2055	2395	788	50	2	5	59	92	12

Lähde: Korkein oikeus, Tilastot 2009–2018 (Julkaistu 30.4.2019)

Hallinto-oikeudet ja korkein hallinto-oikeus

~~172.~~173. Suomessa on kuusi alueellista hallinto-oikeutta: Helsingin, Hämeenlinnan, Itä-Suomen, Pohjois-Suomen, Turun ja Vaasan hallinto-oikeus. Lisäksi Ahvenanmaalla on oma hallintotuomioistuimensa, Ålands förvaltningsdomstol.

~~173.~~174. Hallinto-oikeus ratkaisee valituksen perusteella, onko valituksenalainen viranomaisen päätös lainmukainen. Ellei hallinto-oikeuden ratkaisu tyydytä, voidaan useimmissa asioissa valittaa edelleen korkeimpaan hallinto-oikeuteen tai ainakin hakea valituslupaa korkeimmalta hallinto-oikeudelta. Hallinto-oikeuksiin tehdään vuosittain noin 20 000 valitusta, henkilökuntaa hallinto-oikeuksissa on yhteensä noin 440.

~~174.~~175. Lähes 90 % korkeimpaan hallinto-oikeuteen saapuvista valituksista ja valituslupahakemuksista koskee alueellisten hallinto-oikeuksien tekemiä päätöksiä. Korkeimpaan hallinto-oikeuteen valitetaan myös markkinaoikeuden päätöksistä hankinta- ja kilpailuasioissa sekä patentin tai tavaramerkin rekisteröimistä koskevissa asioissa. Valtioneuvoston yleisistunnon päätöksistä samoin kuin esimerkiksi keskusverolautakunnan päätöksistä valitetaan suoraan korkeimpaan hallinto-oikeuteen. Sitä vastoin ministeriöiden päätöksistä valitetaan nyttemmin eräitä poikkeuksia lukuun ottamatta ensi asteena alueelliseen hallinto-oikeuteen.

~~175.~~176. Korkeimmalle hallinto-oikeudelle saapuu vuosittain noin 6 000 asiaa. Käsiteltävät asiat on jaettu 9 pääryhmään ja edelleen 35 asiaryhmään, asianimikkeitä on yli 280. Suurimmassa osassa asioita valittaminen korkeimpaan hallinto-oikeuteen edellyttää valituslupaa. Korkeimman hallinto-oikeuden toimiala on kansainvälisestikin vertaillen laaja.

Erityistuomioistuimet

~~176.~~177. Erityistuomioistuimia ovat markkinaoikeus, työtuomioistuin, vakuutusoikeus ja valtakunnanoikeus. Markkinaoikeus käsittelee markkina- ja kilpailuoikeudellisia asioita, työtuomioistuin työ- ja virkaehtosopimuksia koskevia riitoja ja vakuutusoikeus eräitä sosiaalivakuutusasioita. Valtakunnanoikeus käsittelee syytteen, joka nostetaan valtioneuvoston jäsentä tai oikeuskansleria, eduskunnan oikeusasiamiestä taikka korkeimman oikeuden tai korkeimman hallinto-oikeuden jäsentä vastaan lainvastaisesta menettelystä virkatoimessa. Lisäksi valtakunnanoikeus käsittelee tasavallan presidentin rikosoikeudellista vastuuta koskevan syytteen. Valtakunnanoikeuden tuomioon ei saa valittamalla hakea muutosta. Valtakunnanoikeus on kokoontunut vain muutaman kerran, viimeksi vuonna 1993.

Oikeusapu

~~177.~~178. Suomessa henkilölle, joka tarvitsee asiantuntevaa apua oikeudellisessa asiassa ja joka taloudellisen asemansa vuoksi ei kykene itse suorittamaan sen hoitamisen vaatimia menoja, voidaan myöntää oikeusapua kokonaan tai osittain valtion varoilla. Oikeusavusta säädetään oikeusapulaissa (257/2002). Oikeusapuun kuuluu oikeudellinen neuvonta, tarpeelliset toimenpiteet sekä avustaminen tuomioistuimessa ja muussa viranomaisessa sekä vapautus eräistä asian käsittelyyn liittyvistä menoista. Oikeusapua annetaan henkilölle, jonka käyttövara ja varallisuus eivät ylitä valtioneuvoston asetuksella vahvistettua määrää. Valtioneuvoston asetuksella säädetään huomioon otettavista tuloista ja menoista sekä elatusvelvollisuuden vaikutuksesta käyttövaraa laskettaessa, varallisuuden huomioon ottamisesta sekä niistä perusteista, joita noudatetaan määrättäessä oikeusapua saaneen omavastuuosuus.

~~178.~~179. Valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiirit järjestävät oikeusapupalveluja, joita tuottavat piirien oikeusaputoimistot. Oikeusapua antaa oikeusaputoimistossa työskentelevä julkinen oikeusavustaja. Tuomioistuinasioissa avustajaksi voidaan määrätä myös tehtävään suostumuksensa antanut yksityinen avustaja. Yksityiseksi avustajaksi on määrättävä asianajaja tai luvan saanut oikeudenkäyntiavustaja. Jos oikeusavun saaja on itse ehdottanut avustajakseen kelpoisuusvaatimukset täyttävän henkilön, tämä on määrättävä, jos erityiset syyt eivät toisin vaadi. Oikeusavun hakija voidaan tietyissä erityistilanteissa ohjata yksityisen avustajan puoleen myös muissa kuin tuomioistuinasioissa. Avustajan on toimessaan noudatettava hyvää asianajotapaa.

~~179.~~180. Koska oikeusapua myönnetään hakijan kuukausittain käytettävissä olevien varojen (ei tulojen) perusteella, on vaikea arvioida, kuinka suuri osuus Suomen väestöstä täyttää oikeusavun saannin edellytykset. Henkilön elämäntilanteella on suuri merkitys määritettäessä, onko hän oikeutettu oikeusapuun. Noin 75 % oikeusaputoimistojen käsittelemistä asioista hoidetaan maksutta.

~~180.~~181. Tietyissä tapauksissa rikoksesta epäillyllä on oikeus saada valtion kustannuksella julkinen puolustaja esitutkintaa ja oikeudenkäyntiä varten. Julkinen puolustaja myönnetään pyynnöstä törkeistä rikoksista epäillyille ja rikoksen johdosta pidätetyille tai vangituille henkilöille. Lisäksi tuomioistuin voi omasta aloitteestaan määrätä julkisen puolustajan henkilölle, joka on alle 18-vuotias tai kykenemätön huolehtimaan puolustuksestaan. Näissä tapauksissa julkinen puolustaja määrätään henkilön taloudellisesta asemasta riippumatta. Puolustajan palkkion maksaa valtio. Jos henkilö kuitenkin tuomitaan epäillystä rikoksesta, hänen on korvattava puolustajan palkkio valtiolle, jollei hänen varallisuustilanteensa oikeuta häntä oikeusapuun. Korvauksen määrä määritetään oikeusapua koskevien sääntöjen mukaisesti. Julkiseksi puolustajaksi avustamaan asiakkaita oikeudenkäynneissä voidaan määrätä julkinen oikeusavustaja, asianajaja tai luvan saanut oikeudenkäyntiavustaja.

~~181.~~182. Perheväkivallan, seksuaalirikoksen tai muun väkivaltarikoksen uhrille tuomioistuin voi määrätä oikeudenkäyntiavustajan ja tukihenkilön esitutkintaa ja oikeudenkäyntiä varten. Oikeudenkäyntiavustaja auttaa uhria asian käsittelyssä tuomioistuimessa, ja tukihenkilö tukee uhria

henkisesti. Oikeudenkäyntiavustaja ja tukihenkilö määrätään uhrin tuloista riippumatta. Heidän palkkionsa ja kulunsa maksaa valtio.

Taulukko 11. Julkista oikeusapua hakeneet ja sitä saaneet vuosittain 2014–2018

Vuosi / kategoria	2014	2015	2016	2017	2018
Yhteensä	70569	76837	80338	71978	72082
Oikeusapupäätökset oikeusaputoimistot	43575	45311	44926	45949	45784
Oikeusapupäätökset yksityisille asiamiehille	23354	28009	31908	22468	22952
Hylätyt oikeusapupäätökset	3640	3517	3504	3561	3346

Lähde: Oikeusministeriö, Oikeusapu, 2019

Hyvitys oikeudenkäynnin viivästymisestä

~~182.~~183. Oikeudenkäynnin kohtuuton viivästyminen voidaan hyvittää asianosaiselle valtion varoista maksettavalla rahakorvauksella. Hyvityksen tarkoituksena on korvata viivästymisen aiheuttamaa huolta ja epävarmuutta.

~~183.~~184. Mahdollisuus hyvitykseen koskee yleisissä tuomioistuimissa käsiteltäviä riita-, hakemus- ja rikosasioita. Yleisiä tuomioistuimia ovat käräjäoikeudet, hovioikeudet ja korkein oikeus. Hyvitystä asian käsittelyn pitkittymisestä on vaadittava pääasiaa käsittelevältä tuomioistuimelta ennen käsittelyn päättymistä. Viivästyminen voidaan hyvittää myös hallinto-oikeuksissa, vakuutusoikeudessa ja muissa erityistuomioistuimissa, korkeimmassa hallinto-oikeudessa sekä valitusasioita käsittelevissä muutoksenhakulautakunnissa.

~~184.~~185. Arvioitaessa, onko oikeudenkäynti viivästynyt, otetaan oikeudenkäynnin keston lisäksi huomioon erityisesti asian laatu ja laajuus, asianosaisten, viranomaisten ja tuomioistuinten toiminta oikeudenkäynnissä sekä asian merkitys asianosaiselle. Lisäksi otetaan huomioon Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen (EIT) oikeuskäytäntö.

~~185.~~186. Hyvityksen määrä on 1 500 euroa vuodessa kultakin vuodelta, jona oikeudenkäynti on tuomioistuimen tai viranomaisen vastuulla olevasta syystä viivästynyt. Hyvityksen yhteismäärää korotetaan enintään 2 000 eurolla, jos pääasia on erityisen merkittävä asianosaiselle. Hyvitys on enintään 10 000 euroa ja hyvityksen enimmäismäärä voidaan erityisestä syystä ylittää. Oikeutta hyvitykseen ei ole siltä osin kuin rangaistusta alennetaan tai hallinnollista seuraamusta lievennetään viivästymisen perusteella.

o) SYYTTÄJÄLAITOS

~~186.~~187. Syyttäjälaitoksessa toteutettiin organisaatiouudistus, joka tuli voimaan 1.10.2019. Uudistuksen myötä syyttäjät kuuluvat oikeusministeriön hallinnonalalla toimivaan itsenäiseen Syyttäjälaitos-nimiseen virastoon, joka muodostuu keskusyksikkönä toimivasta valtakunnansyyttäjän toimistosta ja viidestä syyttäjäalueesta, jotka ovat Pohjois-Suomi, Itä-Suomi, Länsi-Suomi, Etelä-Suomi ja Ahvenanmaa. Syyttäjäalueet huolehtivat operatiivisesta syyttäjäntoiminnasta alueillaan. Keskusyksikkö vastaa muun muassa syyttäjälaitoksen ja syyttäjäntoiminnan ohjaamisesta, kehittämisestä ja valvonnasta. Syyttäjälaitoksella on 34 toimipaikkaa eri puolella Suomea. Syyttäjälaitoksessa työskentelee noin 550 henkilöä. Heistä noin 400 on syyttäjiä. Lisäksi Syyttäjälaitoksessa työskentelee noin 150 henkilöä erilaisissa ja tuki- ja asiantuntijatehtävissä.

~~187.~~188. Syyttäjät käsittelevät vuosittain noin 80 000 rikosasiaa. Valtaosa niistä hoidetaan syyttäjäalueittain. Valtakunnansyyttäjän toimistossa hoidetaan vuosittain vain muutaman kymmenen rikosasian syyttäjäntehtävät. Näistä suurin osa on asioita, jotka kuuluvat lain mukaan valtakunnansyyttäjälle, kuten terrorismirikokset ja sananvapauden väärinkäyttämiseen liittyvät rikokset. Lisäksi valtakunnansyyttäjän toimistossa toimivat syyttäjät huolehtivat vuosittain muutamista rikosasioista, joita pidetään yhteiskunnan kannalta erityisen merkittävinä esimerkiksi rikoksesta epäillyn henkilön tärkeän yhteiskunnallisen aseman perusteella. Esitutkinnassa syyttäjä ja esitutkintaviranomainen tekevät yhteistyötä sen varmistamiseksi, että rikosepäily tulee riittävässä laajuudessa selvitetyksi. Esitutkinnassa tehtyjen kuulustelujen ja hankittujen todisteiden perusteella syyttäjä suorittaa syyteharkinnan, jossa hän ratkaisee, onko asiassa nostettava syyte vai onko enemmistä toimenpiteistä luovuttava.

~~188.~~189. Syyttäjälaitoksesta annetun lain (32/2019) mukaan syyttäjän on huolehdittava rikosoikeudellisen vastuun toteuttamisesta hänen käsiteltävänään olevassa asiassa tasapuolisesti, joutuisasti ja taloudellisesti asianosaisten oikeusturvan ja yleisen edun edellyttämällä tavalla. Syyttäjän on oltava objektiivinen ja otettava tasapuolisesti huomioon myös se selvitys, jota esitetään rikosepäilyjä vastaan.

~~189.~~190. Syyttäjä on ratkaisuissaan riippumaton ja itsenäinen. Yksittäisessä asiassa hän ei voi eikä saa ottaa vastaan ohjeita tai määräyksiä keneltäkään. Siten esimerkiksi poliisin kanta siitä, kuka on syyllistynyt rikokseen, ei sido syyttäjää. Valtakunnansyyttäjäkään ei voi määrätä, kuinka syyttäjän on meneteltävä käsiteltävänään olevassa asiassa. Valtakunnansyyttäjällä on kuitenkin laissa säädetty oikeus ottaa itse ratkaistavakseen alaisensa syyttäjän käsiteltävänä oleva asia tai siirtää se toisen syyttäjän käsiteltäväksi. Suomessa oli vuonna 2018 n. 7,12 syyttäjää 100 000 asukasta kohti.

p) POLIISI

~~190.~~191. Suomen poliisiorganisaatio on monitasoinen. Valtioneuvosto ohjaa poliisitoimintaa hallitusohjelmaan sisältyvien tavoitteiden ja valtioneuvoston hyväksymien periaatepäätösten avulla. Sisäministeriö vastaa poliisin toimialan ohjauksesta ja valvonnasta. Poliisin organisaatio on kaksiportainen. Sisäministeriön alainen Poliisihallitus johtaa ja ohjaa operatiivista poliisitoimintaa. Suoraan Poliisihallituksen alaisuudessa toimivat poliisilaitokset ja poliisin valtakunnalliset yksiköt. Poliisihallitus vastaa poliisin yksiköiden tulosohjauksesta. Poliisin toimintaa sääntelee poliisilaki (872/2011) sekä muut poliisin toimintaa koskevat lait, kuten esitutkintalaki (805/2011) ja pakkokeinolaki (806/2011). Poliisin toimintaan soveltuu myös hyvän hallinnon periaatteet.

~~191.~~192. Poliisin valtakunnallisia yksiköitä ovat Keskusrikospoliisi ja Poliisiammattikorkeakoulu. Keskusrikospoliisi on erikoistunut järjestäytyneen ja ammattimaisen rikollisuuden torjuntaan. Poliisiammattikorkeakoulu vastaa poliisikoulutukseen rekrytoinnista ja opiskelijavalinnoista, poliisin tutkintokoulutuksesta, johtamiskoulutuksesta, täydennyskoulutuksesta sekä poliisialan tutkimus- ja kehittämistoiminnasta. Paikallispoliisi sen sijaan koostuu 11:sta poliisilaitoksesta. Paikallispoliisin palveluverkkona on pääpoliisiasema, poliisiasemia, poliisin palvelupisteitä sekä yhteispalvelupisteitä. Poliisin lupapalvelut liittyvät poliisin varsinaisiin ydintoimintoihin, yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseen, rikosten ennalta estämiseen ja liikenneturvallisuuden edistämiseen. Suomessa poliisin vahvuus on noin 7 200 poliisimiestä.

Taulukko 12. Henkilötyövuosien jakautuminen poliisiorganisaatiossa

Vuosi / kategoria	2014	2015	2016	2017	2018	Ero edelliseen vuoteen

Päälliköt	53	52	47	44	43	-1
Päällystö	712	705	680	685	703	18
Alipäällystö	1 891	1 816	1 781	1 732	1 745	13
Miehistö	4 733	4 759	4 703	4 ~~687~~686	4 709	22
Opiskelijat	166	157	171	182	263	81
Vartijat	364	365	381	376	372	-4
Toimistotyöntekijät	1 308	1 ~~284~~285	1 073	~~968~~967	952	-16
Muut	754	~~776~~775	894	929	989	60
Yhteensä	9 981	9 914	9 729	9 602	9 776	174

Formatted: Highlight

Formatted: Highlight

Formatted: Highlight

Lähde: Poliisin vuosikertomukset 2016–2018

Taulukko 13. Poliisien määrä per 100 000 hlö

Vuosi	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**	**Ero edelliseen vuoteen**
Poliisimiehiä 100 000 asukasta kohti	~~135,6~~137	~~134,1~~137	~~131,2~~134	~~129,7~~133	~~130,5~~133	~~1~~0

Formatted: Highlight

Lähde: Poliisin tulostietojärjestelmä

~~192.~~193. Budjetista osoitetaan määrärahat hallinnonaloittain, mikä tarkoittaa sitä, että määräraha osoitetaan eduskunnan, tasavallan presidentin ja valtioneuvoston kanslian lisäksi ministeriöille. Alla olevassa taulukossa on esitetty määrärahojen osoittaminen eräille oikeudenhoidon kannalta keskeisille toimijoille valtion budjetissa varatuista määrärahoista vuosina 2010–2017. Luetelluista toimialoista poliisitoimi kuuluu sisäministeriön hallinnon alaan ja muut toimijat taas oikeusministeriön alaisuuteen.

Taulukko 14. Määrärahat oikeudenhoitoa varten valtion talousarviossa euromääräisinä 2011–2019

Vuosi / toimi	**Poliisitoimi**	**Tuomioistuimet ja oikeusapu**	**Syyttäjät**	**Rangaistusten täytäntöönpano**	**Maksuhäiriöt, ulosotto ja konkurssivalvonta**
2011	689 108 000	334 596 000	43 875 000	225 524 000	98 806 000
2012	703 465 000	340 629 000	44 571 000	227 205 000	100 197 000
2013	727 077 000	359 745 000	45 947 000	231 853 000	106 487 000
2014	737 045 000	364 636 000	45 806 000	233 962 000	105 062 000
2015	738 832 000	370 905 000	46 050 000	234 342 000	102 634 000
2016	750 316 000	405 091 000	46 992 000	216 826 000	104 238 000
2017	735 235 000	416 803 000	44 758 000	215 729 000	103 383 000
2018	760 991 000	413 409 000	44 205 000	214 709 000	100 522 000
2019	797 965 000	419 249 000	45 761 000	221 199 000	101 690 000

Lähde: Suomen talousarvioesitykset 2011–2019

q) RIKOLLISUUS

Rikoslajien kehitys

~~193.~~194. Suomen rikoslaki (39/1889) on peräisin vuodelta 1889 ja vaikka rikollisuuden eri muodot ovat ajan saatossa muuttuneet, on rikollisuuden kokonaismäärä pysynyt väkilukuun suhteutettuna jotakuinkin samana.

Pakkokeinot

~~194.~~195. Suomessa poliisin, tullin ja rajavartiolaitoksen pakkokeinojen tulee aina perustua lakiin. Pakkokeinoja ovat esimerkiksi kiinniottaminen, pidättäminen ja matkustuskieltoon asettaminen. Pakkokeinoja saa ja tulee käyttää vain, jos ne ovat kohtuullisessa suhteessa saavutettavaan päämäärään, lievempiä toimintavaihtoehtoja ei ole ja niitä käytettäessä on vältettävä aiheettoman huomion herättämistä ja toimittava muutenkin hienotunteisesti. Vuosina 2013–2018 Suomessa pakkokeinoja käytettiin seuraavan taulukon mukaisesti.

Taulukko 15. Pakkokeinojen käyttö 2013–2018

Laji / vuosi	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Pakkokeinoasiat	210 302	196 748	197 191	197 451	195 777	195 137
Varsinaiset rikosasiat	132 457	126 437	128 136	131 591	131 467	134 743
Rikoslakirikokset	128 755	123 145	125 743	129 757	130 859	134 232

Lähde: Poliisin tilastopalvelu 2019

Henkirikokset

~~195.~~196. Suomalainen henkirikollisuuden taso on ollut laskeva 1990-luvun puolivälistä alkaen. Muutos on tapahtunut pääasiassa miesten alkoholisidonnaisen väkivallan määrässä. Valtaosa tapoista, murhista ja surmista tapahtuu yksityisasunnoissa. Henkirikosten uhreista oli vuosina 2010–2018 naisia 30 %. Henkirikollisuus on Suomessa korostuneesti heikosti koulutettujen, työelämästä syrjäytyneiden, pitkälle alkoholisoituneiden miesten ja naisten keskinäistä rikollisuutta. Tilanne on ollut muuttumaton viimeiset vuosikymmenet. Rikokset liittyvät kiinteästi alkoholinkäyttötilanteisiin. Rikollisuustaso oli 1,7 henkirikosta 100 000 asukasta kohti. Oheisessa taulukossa kuvataan henkirikosten (tappo, murha, surma) määrää aikavälillä 2008–2018.

Taulukko 16. Henkirikosten määrä 2008–2018

Alue/vuosi	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Yritykset	363	366	308	306	350	264	327	299	311	348	355
Täytetyt teot	132	114	110	114	89	95	101	96	78	73	85
Yhteensä	495	480	418	420	439	359	428	395	389	421	440

Lähde: Tilastokeskus, Rikos- ja pakkokeinotilasto

Seksuaalirikokset

~~196.~~197. Suomessa seksuaalirikoksia koskevaan lainsäädäntöön on tehty suuria muutoksia viime vuosikymmenien aikana. Vuonna 1994 voimaan tulleella lainmuutoksella aviopuolisot saatettiin rikoslain raiskauspykälän piiriin. Vuonna 1999 raiskauksen tunnusmerkistöstä poistettiin

”pakottavan vaaran” vaatimus, jonka vuoksi nykyään arvioidaan vain sitä riittääkö väkivalta murtamaan toisen tahdon. Vuonna 2011 raiskauspykälän 2 momenttia muutettiin siten, että parannettiin puolustuskyvyttömän suojaa. Vuonna siirryttiin 2014 uuteen raiskausmääritelmään, jossa raiskauksen lievä tekomuoto poistettiin ja kaikki sukupuoliyhteyteen pakottaminen tuomitaan raiskauksena. Raiskauspykälään sisällytettiin kuitenkin mahdollisuus lieventävien asianhaarojen nojalla tuomita henkilö tavanomaista raiskausta lievempään rangaistukseen. Lisäksi samana vuonna kriminalisoitiin seksuaalinen ahdistelu. Keväällä 2019 toteutetulla muutoksella lapsen seksuaalisen hyväksikäytön ja törkeän seksuaalisen hyväksikäytön rangaistuksia korotettiin. Lisäksi säädettiin uusi nimike törkeä lapsenraiskaus, mikä kattaa aiemmin törkeänä raiskauksena ja törkeänä lapsen seksuaalisena hyväksikäyttönä tuomitut teot.

~~197.~~198. Oikeusministeriö on asettanut keväällä 2019 työryhmän valmistelemaan rikoslain seksuaalirikoksia koskevien säännösten uudistusta. Uudistuksen tavoitteena on seksuaalirikoksia koskevan lainsäädännön ajanmukaistaminen ja yhtenäistäminen. Tähän kuuluu muun muassa suostumuksen aseman vahvistaminen raiskausrikosten tunnusmerkistössä ja lapsiin ja nuoriin kohdistuneiden sukupuoliyhteyksien säätäminen rangaistavaksi raiskausrikoksina. Lisäksi muiden seksuaalirikossäännösten uudistustarpeet arvioidaan. Työryhmän mietinnön on määrä valmistua keväällä 2020.

~~198.~~199. Valtaosa seksuaalirikoksista on piilorikollisuutta. Poliisin tietoon tulleet raiskausepäilyt ovat lisääntyneet 2000-luvulla. Vuonna 2017 poliisin tietoon tuli 1 245 raiskausta, mikä tarkoittaa, että määrä kasvanut noin neljänneksellä 10 vuodessa. Tuomioistuinkäsittelyyn edenneissä raiskauksissa yleensä tekijä ja uhri tuntevat toisensa entuudestaan. Vain n. 1/6 tapauksista tekijä oli entuudestaan tuntematon, ja joka kolmannessa tapauksessa osapuolet olivat puolisoita tai seurustelivat keskenään. Lähes kaikki poliisin tietoon tulleiden raiskausten uhrit ovat naisia ja tekijät miehiä. Vuonna 2017 uhreista noin puolet on ollut alle 20-vuotiaita. Tekijöistä noin kolmannes ja uhreista hieman alle puolet on ollut teon aikana alkoholin vaikutuksen alaisena. On arvioitu, että noin neljännes rikokseen syyllistyneistä oli ulkomaan kansalaisia. Raiskausrikoksista epäillyt eivät edusta satunnaisesti eri väestöryhmiä, vaan heidän sosiaalinen asemansa on keskimääräistä selvästi alhaisempi. Vuonna 2018 poliisin tietoon tuli 1 393 raiskausta.

~~199.~~200. Poliisin tietoon tulleiden lasten seksuaalisten hyväksikäyttöjen määrä on kasvanut voimakkaasti viimeisen 10 vuoden aikana. Vuosina 2011–2013 rikosten määrä nousi huomattavasti edellisistä vuosista. Tämän nousun taustalla ovat ainakin osittain vuosia sitten tapahtuneista perheensisäisistä tai muista hyväksikäyttösarjoista tehdyt ilmoitukset. Tämän jälkeen tietoon tulleiden lapsen seksuaalisten hyväksikäyttöjen määrä laski muutaman vuoden ajan, mutta kääntyi jälleen kasvuun vuonna 2018. Tilastoitujen rikosten kehitys ei kuitenkaan merkitse, että lasten seksuaalinen hyväksikäyttö olisi välttämättä ilmiönä lisääntynyt, vaan tapausmäärien muutosten taustalla on viranomaiskontrollin tehostuminen ja kiinnijäämisriskin kasvu, mitä osoittavat myös uhritutkimukset. Myös rikossarjat vaikuttavat huomattavasti tilastoitujen rikosten määrään. Suomessa tiedostetaan se, että internet on lisännyt rikoksentekomahdollisuuksia lapsiin ja nuoriin kohdistuvassa seksuaalisessa hyväksikäytössä ja etenkin grooming-ilmiöstä kannetaan suurta huolta.

Viharikokset

~~200.~~201. Poliisin tietoon tullutta viharikollisuutta on seurattu Suomessa jo 20 vuoden ajan. Viharikokset tilastoidaan poliisin valtakunnallisten rikosilmoitustietojen perusteella.

~~201.~~202. Poliisi on viime vuosina tehostanut toimintaansa viharikosten tunnistamiseksi ja tormiseksi. Poliisihallituksen ohjeistuksen mukaan poliisin tulisi rikosilmoitusta kirjatessaan käyttää viharikosluokitusta aina, kun epäilee tapauksessa olevan mahdollisesti viharikoksen piirteitä. Vuonna 2017 poliisi käytti luokitusta 39 %:ssa kaikista poliisin tietoon tulleista viharikoksista,

kun vuonna 2016 käyttöprosentti oli 23 %. Yksi tärkeä syy luokitusprosentin kasvulle on poliisin viharikoksiin liittyvän erikoiskoulutuksen kehittäminen.

~~202.~~203. Vuoden 2017 alusta Helsingin poliisilaitokselle perustettiin valtakunnallinen vihapuhetutkintaryhmä, jonka tehtävänä on puuttua internetissä esiintyvään rangaistavaan vihapuheeseen. Viharikoksiin liittyvien rikosilmoitusten määrän kasvu vuonna 2017 selittyykin suurelta osin tämän ryhmän kirjaamilla rikosilmoituksilla, joissa rikosnimikkeitä olivat kiihottaminen kansanryhmää vastaan, kunnianloukkaus tai laiton uhkaus.

Vankeusrangaistukset

~~203.~~204. Vuonna 2018 vankeusrangaistuksia tuomittiin 4,4 % enemmän kuin vuotta aiemmin. Yhteensä vankeusrangaistuksia tuomittiin 20 008. Vuodesta 2004 asti jatkunut vankeusrangaistusten määrän lasku pysähtyi vuoteen 2018. Vankeusrangaistuksista 28 % oli tuomioita, joita suoritettiin vankilassa. 64 % vankeusrangaistuksista oli ehdollisia.

Taulukko 17.

Vuosi	Tutkintavankeuden keskipituus (kk)	Vapautuneiden vankeusvankien suorittaman rangaistusajan keskipituus (kk)
2009	3,5	8,7
2010	3,6	8,7
2011	3,5	9,0
2012	3,4	9,3
2013	3,5	10,0
2014	3,8	10,5
2015	3,6	10,6
2016	3,6	11,1
2017	3,7	11,3
2018	3,5	11,0

Lähde: Rikosseuraamuslaitos

~~204.~~205. Vankiluku on Suomessa vähentynyt 1970-luvulta asti yli kolmasosan. Seuraamusjärjestelmä on samanaikaisesti monipuolistunut uusilla seuraamuslajeilla, kuten esimerkiksi valvontarangaistuksella.

Taulukko 18.

	Vankien päivittäinen keskimäärä					Rangaistuslaitoksista vapautuneet	Vankipaikkoja käytössä (kaikissa rangaistuslaitoksissa)
Vuosi	Yht.	Naisia	Sakkovangit	Tutkintavangit	Ulkomaalaiset vangit		
2009	3 492	246	83	569	370	7 246	3 298
2010	3 291	246	57	599	394	6 506	3 113
2011	3 262	234	53	598	444	6 358	3 092
2012	3 236	224	49	626	470	6 073	3 089
2013	3 175	242	48	578	464	5 851	3 089
2014	3 097	239	52	619	483	5 700	3 083

2015	3 086	231	52	597	477	5 573	3 007
2016	3 120	229	57	585	537	5 531	2 959
2017	3 035	230	55	597	540	5 576	2 922
2018	2 910	218	59	547	482	5 531	2 975

Lähde: Rikosseuraamuslaitoksen tilastollinen vuosikirja 2018 ISSN 2242-6957 (verkkojulkaisu)

~~205.~~206. Suomessa kuolee ihmisiä vankilassa melko harvoin. Lukumäärät ovat pysyneet hyvin tasaisina viime vuosien aikana.

Taulukko 19. Vankilassa kuolleet henkilöt

Kuolinsyy / vuosi	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**
Itsemurha	7	2	2	2	2	2	2	2
Muu	2	3	3	7	1	2	0	1

Lähde: Rikosseuraamuslaitos

Kuolemanrangaistus

~~206.~~207. Kuolemanrangaistus poistettiin Suomen rikosseuraamusjärjestelmästä vuonna 1972. Rauhan aikaan kuolemanrangaistus on viimeksi ollut Suomessa käytössä 1800-luvulla.

Rikoksen uhrin asema

~~207.~~208. Rikoksen uhrilla on oikeus vahingonkorvaukseen hänelle rikoksella aiheutetusta vahingosta. Tällainen vahinko voi olla henkilö-, esine- tai puhdas varallisuusvahinko. Vahingonkorvaus voidaan tuomita rikosoikeudenkäynnin yhteydessä, mikäli oikeudenkäynnit on yhdistetty. Vahingonkorvauksen määräämiseen sovelletaan vahingonkorvauslakia (412/1974) ja vahingonkorvaus määrätään vahingontekijän maksettavaksi. Toissijaisesti tulee luonnolliselle henkilölle tai kuolinpesälle aiheutettu vahinko valtion korvattavaksi rikosvahinkolain (1204/2005) nojalla. Tällöin vahingonkorvauksesta vähennetään vahingon kärsijälle jo maksetun korvauksen määrä. Rikosvahinkolain mukaiselle korvaukselle ei makseta korkoa. Suomessa vahingonaiheuttajan maksamien vahingonkorvauksien määriä ei ole tilastoitu.

~~208.~~209. Rikoksen uhrin eli asianomistajan asema rikosprosessissa on Suomessa kansainvälisesti arvioiden vahva. Rikoksen johdosta tuomioistuimen uhrille tuomitsemia vahingonkorvauksia voi hakea ensisijaisesti tekijältä, mutta myös Valtiokonttorista, vakuutusyhtiöltä tai Kelasta. Rikosvahinkolain perusteella maksetut vahingonkorvaukset ovat Suomessa kansainvälisesti katsottuna hyvää tasoa. Lisäksi uhreille on tarjolla runsaasti erilaisia neuvonta- ohjaus- ja tukipalveluita, joita myös kehitetään jatkuvasti. Uhrien asema pyritään myös yhä kattavammin huomioimaan rikosoikeudellisen lainsäädännön valmistelussa.

r) YLEINEN ASEVELVOLLISUUS

~~209.~~210. Yleinen asevelvollisuus takaa Suomen sotilaallisen turvallisuuden. Sotilasliittoihin kuulumattomana valtiona Suomi varautuu puolustamaan aluettaan itsenäisesti. Yleinen asevelvollisuus tuottaa maa-, meri- ja ilmavoimille riittävät resurssit tehokkaaseen toimintaan konflikti- ja sotatilanteissa.

~~210.~~211. Asevelvollisuus koskee 18–60-vuotiaita miehiä. Myös naiset voivat hakea vapaaehtoisina asepalvelukseen. Asevelvollisen täytyy suorittaa varusmies- tai siviilipalvelus. Kutsuntavuonna 18 vuotta täyttävät miehet osallistuvat kutsuntatilaisuuteen. Tilaisuudessa määritetään asevelvollisen palveluspaikka, palveluskelpoisuusluokka ja palveluksen aloituspäivä. Jos asevelvollinen ei ole palveluskelpoinen, hänet vapautetaan rauhanajan palveluksesta. Perustellulla syyllä palvelukseen astumista voi myös lykätä. Naiset voivat hakeutua vapaaehtoiseen palvelukseen lähettämällä hakemuksen Puolustusvoimien aluetoimistoon.

~~211.~~212. Varusmiespalvelus kestää 165, 255 tai 347 päivää. Siviilipalvelus on nykyisin 347 päivän mittainen. Varusmiespalveluksen suorittamisen jälkeen siirrytään reserviin. Reserviläiset voidaan määrätä kertausharjoituksiin ja tarvittaessa puolustamaan Suomea sotilaallisesti.

II IHMISOIKEUKSIEN SUOJELUN JA EDISTÄMISEN YLEISET PUITTEET

C. KANSAINVÄLISTEN IHMISOIKEUSNORMIEN HYVÄKSYNTÄ

~~212.~~213. Kts. Liite II.

D. IHMISOIKEUKSIEN SUOJELUN OIKEUDELLISET PUITTEET

a) KANSALLISESSA LAINSÄÄDÄNNÖSSÄ TURVATUT PERUSOIKEUDET JA IHMISOIKEUDET

~~213.~~214. Suomen perustuslain 1 §:n 2 momentissa on vahvistettu ihmisarvon loukkaamattomuuden periaate. Lisäksi kyseisen lainkohdan mukaan valtiosääntö turvaa yksilön vapauden ja oikeudet sekä edistää oikeudenmukaisuutta yhteiskunnassa. Perustuslain 1 §:n 3 momentin mukaan Suomi osallistuu kansainväliseen yhteistyöhön rauhan ja ihmisoikeuksien turvaamiseksi sekä yhteiskunnan kehittämiseksi. Lainkohtaa ei ole kirjoitettu tyhjentävästi, vaan Suomi osallistuu myös muuhun kansainväliseen yhteistyöhön. 3 momentissa mainitaan myös Suomen jäsenyys Euroopan unionissa. Suomen perustuslain 2 §:n 3 momentissa vahvistetaan oikeusvaltioperiaate. Kyseisen lainkohdan mukaan julkisen vallan käytön tulee aina perustua lakiin ja kaikessa julkisessa toiminnassa on noudatettava tarkoin lakia. Suomessa oikeusvaltioperiaate painottaa lain etusijaa, joka koskee nimenomaan kirjoitettua lainsäädäntöä. Lisäksi julkiselle vallalle on perustuslain 22 §:ssä asetettu erityinen velvollisuus turvata perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen toiminnassaan. Kyseinen velvollisuus koskee hallintotoiminnan lisäksi lainsäädäntötoimintaa ja lainkäyttöä. Julkisella vallalla on lainkohdan nojalla velvollisuus pidättäytyä perus- ja ihmisoikeuksien rikkomisesta sekä velvollisuus aktiivisesti edistää perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista.

~~214.~~215. Suomi noudattaa perus- ja ihmisoikeuksien turvaamisen yleisiä periaatteita; ihmisoikeuksien yleismaailmallisuutta, jakamattomuutta, keskinäistä riippumattomuutta ja soveltaa niitä ketään syrjimättä. Suomen perustuslaki turvaa perus- ja ihmisoikeudet yleismaailmallisesti, sillä ne on turvattu jokaiselle Suomen oikeudenkäyttöpiirissä olevalle.

~~215.~~216. Ihmis- ja perusoikeuksien toteutumista käsitellään kansallisesti usein yhtenä kokonaisuutena ja ihmisoikeuksien oikeudellinen suojelu kansallisella tasolla samastetaan usein perusoikeuksien oikeudelliseen suojeluun. Tämä johtuu siitä, että vuonna 1995 toteutetussa perusoikeusuudistuksessa perusoikeussäännökset ja kansainvälisten ihmisoikeussopimusten sisältämät ihmisoikeusmääräykset lähentyivät sisällöllisesti toisiansa. Lisäksi Suomessa ihmisoikeusmääräyksillä on tulkinnallinen vaikutus perusoikeussäännösten tulkintaan.

~~216.~~217. Perustuslain sisältämät kansalais- ja poliittiset oikeudet sekä taloudelliset, sosiaaliset ja sivistykselliset oikeudet ovat seuraavat:

1 § 2 momentti ja 7 §: Yksilön itsemääräämisoikeus
6 §: Yhdenvertaisuus; syrjinnän kielto; lasten tasa-arvoinen kohtelu ja sukupuolten välinen tasa-arvo
7 §: Oikeus elämään, henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen; kuolemanrangaistuksen, kidutuksen ja ihmisarvoa loukkaavan kohtelun kielto; mielivaltaisen vapaudenriiston kielto
8 §: Rikosoikeudellinen laillisuusperiaate (*nullum crimen, nulla poena sine lege*)
9 §: Liikkumisvapaus ja oikeus valita asuinpaikka; oikeus lähteä maasta; kansalaisten maahantulon estämisen ja karkottamisen kielto, kansalaisten rajoitettu luovuttamisoikeus ja kielto luovuttaa ulkomaalaista maahan, jossa häntä uhkaa ihmisarvoa loukkaava kohtelu
10 §: Yksityiselämän, kunnian ja kotirauhan suoja; kirjeen, puhelun ja luottamuksellisen viestin suoja; sisältää perhe-elämän suojan
11 §: Uskonnon ja omantunnon vapaus
12 §: Sananvapaus ja viranomaisasiakirjojen sekä -tallenteiden julkisuus
13 §: Kokoontumis- ja yhdistymisvapaus; oikeus järjestää kokouksia ja mielenosoituksia; ammatillinen yhdistymisvapaus
14 §: Vaali- ja osallistumisoikeudet; täysi-ikäisen kansalaisen oikeus äänestää ja asettua ehdolle vaaleissa sekä osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan
15 §: Omaisuuden suoja
16 §: Sivistykselliset oikeudet; oikeus koulutukseen ja kulttuuriin; tieteen, taiteen ja ylimmän opetuksen vapaus
17 §: Kielelliset oikeudet; oikeus käyttää suomen tai ruotsin kieltä tuomioistuimessa ja muussa viranomaisessa; saamelaisten, romanien ja muiden ryhmien oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan sekä viittomakieltä käyttävien oikeudet
18 §: Oikeus työhön ja elinkeinovapaus; työvoiman suojelu; irtisanomissuoja
19 §: Sosiaaliset oikeudet; oikeus ihmisarvoisen elämän edellyttämään välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon; oikeus perustoimeentulon turvaan sosiaalisten perusriskien varalta, oikeus riittäviin sosiaali- ja terveyspalveluihin, väestön terveyden edistäminen, lasten huolenpidosta vastaavien tukeminen ja julkisen vallan tehtävä edistää jokaisen oikeutta asuntoon ja tukea asumisen omatoimista järjestämistä
20 §: Jokaisen vastuu luonnosta ja sen monimuotoisuudesta, ympäristöstä ja kulttuuriperinnöstä; oikeus terveelliseen ympäristöön
21 §: Oikeusturva; oikeus asianmukaiseen käsittelyyn tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa sekä oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ja hyvään hallintoon.

~~217.~~218. Suomalaisessa perusoikeuksien suojajärjestelmässä korostuu muodollinen tai noudatettaviin menettelyihin liittyvä suoja. Perusoikeuksiin voidaan tehdä muutoksia ja niistä voidaan poiketa vain ja ainoastaan perustuslain 73 §:n mukaisella perustuslain säätämisjärjestyksellä. Kyseinen säätämisjärjestys vaatii, että lakiehdotus on toisessa käsittelyssä äänten enemmistöllä hyväksyttävä lepäämään ensimmäisiin eduskuntavaalien jälkeisiin valtiopäiviin. Ehdotus on tuolloin valiokunnan annettua siitä mietintönsä hyväksyttävä asiasisällöltään muuttamattomana täysistunnossa yhden käsittelyn asiana päätöksellä ja 2/3 (kahden kolmasosan) enemmistöllä.

~~218.~~219. Muodollisen suojan lisäksi perusoikeuksien rajoittamisen edellytyksiksi ovat perustuslakivaliokunnan yleiset ja erityiset rajoitusedellytykset. Yleiset rajoitusedellytykset ovat seuraavat: rajoitusten lakisääteisyyden vaatimus, rajoitusten riittävä tarkkarajaisuus ja täsmällisyys, rajoitusten hyväksyttävyys ja vaatimus painavan yhteiskunnallisen tarpeen olemassaolosta,

perusoikeuden ytimen loukkaamattomuuden vaatimus, rajoitusten välttämättömyys ja oikeasuhtaisuus tavoiteltuihin päämääriin nähden, oikeusturvan riittävyys sekä rajoitusten kansainvälisten velvoitteiden mukaisuus. Rajoitukset vastaavat Euroopan ihmisoikeussopimuksessa (EIS) ja EIT:n käytännössä ihmisoikeuksien rajoittamiselle asetettuja ehtoja, ja niitä tulee tulkita mahdollisimman yhdenmukaisesti EIS:n ja EIT:n käytännön kanssa.

~~219.~~220. Suomen perustuslakiin sisältyy säännös koskien tilapäisiä, Suomen ihmisoikeusvelvoitteiden mukaisia poikkeuksia perusoikeuksiin poikkeusoloissa. Eduskuntatasoisella lailla tai laissa erityisestä syystä säädetyn ja soveltamisalaltaan täsmällisesti rajatun valtuuden nojalla annettavalla valtioneuvoston asetuksella voidaan säätää perusoikeuksiin tilapäisiä poikkeuksia, jos ne ovat tarpeen Suomeen kohdistuneen aseellisen hyökkäyksen tai muun Suomen kansakuntaa vakavasti uhkaavan poikkeuksellisen tilanteen vuoksi.

b) IHMISOIKEUSSOPIMUKSET KANSALLISESSA LAINSÄÄDÄNNÖSSÄ

~~220.~~221. Eduskunta hyväksyy sellaiset valtiosopimukset ja muut kansainväliset velvoitteet, jotka sisältävät lainsäädännön alaan kuuluvia määräyksiä tai ovat muutoin merkitykseltään huomattavia taikka vaativat perustuslain mukaan muusta syystä eduskunnan hyväksymisen. Eduskunnan hyväksyminen vaaditaan myös tällaisen velvoitteen irtisanomiseen. Suomen sitoutuminen kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin vaatii aina eduskunnan hyväksynnän. Kansainvälisten valtiosopimusten osalta Suomi noudattaa dualistista mallia, jossa kansainväliset sopimusvelvoitteet implementoidaan kansalliseen lainsäädäntöön erikseen. Useimmiten kansainväliset sopimukset pannaan täytäntöön sisällyttämällä ne kansalliseen oikeuteen blankettisäädöksellä, jossa määrätään lyhyesti, että sopimus on kansallisesti voimassa.

~~221.~~222. Ennen kansainvälisen ihmisoikeussopimuksen ratifiointia selvitetään, pitääkö kansallista lainsäädäntöä muuttaa, jotta se olisi yhdenmukainen uusien ihmisoikeusvelvoitteiden kanssa. Pelkkä sopimuksen saattaminen blankettilailla osaksi kansallista oikeutta ei välttämättä riitä, vaan ratifiointi saattaa edellyttää lakien muuttamista tai uusien lakien säätämistä.

~~222.~~223. Perustuslain 80 §:n mukaan yksilön oikeuksien ja velvollisuuksien perusteista on säädettävä lailla, joten myös kaikki ihmisoikeussopimukset saatetaan voimaan laintasoisesti. Suomea velvoittavilla ihmisoikeussopimuksilla on säädöshierarkiassa perustuslaillinen asema.

~~223.~~224. Kansainvälisissä sopimuksissa turvatut ihmisoikeudet muodostavat yksilön oikeuksien vähimmäistason, jota ei voida alittaa sen enempää lainvalmistelussa tai hallinto-toiminnassa kuin lainkäytössäkään. Korkeamman tasoista suojaa voidaan antaa. Käytännössä perus- ja ihmisoikeudet konkretisoituvat tavallisen lain tasoisissa normeissa sekä tuomioistuinkäytännössä ja muussa viranomaistoiminnassa.

c) LAILLISUUSVALVONTA

Eduskunnan perustuslakivaliokunta

~~224.~~225. Suomessa lainvalmisteluun kohdistuu ennakkovalvonta, jossa varmistetaan niiden perustuslain- ja ihmisoikeuksienmukaisuus. Ennakkovalvonnan suorittaa perustuslain 74 §:n nojalla eduskunnan yhteydessä toimiva perustuslakivaliokunta. Perustuslakivaliokunnan jäsenet valitaan kansanedustajista. Varsinkin jos on epäselvyyttä lakiehdotuksen perustuslainmukaisuudesta tai suhteesta ihmisoikeussopimuksiin, asiasta voidaan pyytää perustuslakivaliokunnan kannanotto. Lisäksi ministeriöt suorittavat ennakkovalvontaa omaan hallinnonalaansa kuuluvien lakiehdotusten osalta.

Tuomioistuimet

~~225.~~226. Perustuslain- ja ihmisoikeuksienmukaisuuden jälkivalvonta perustuu tuomioistuimien perustuslainmukaiseen laintulkintaan lainkäyttötoiminnassa ja velvollisuuteen jättää perustuslain vastaiset säännökset soveltamatta. Perustuslain 106 §:n mukaan, jos tuomioistuimen käsiteltävänä olevassa asiassa lain säännöksen soveltaminen olisi ilmeisessä ristiriidassa perustuslain kanssa, tuomioistuimen on annettava etusija perustuslain säännökselle. Perustuslain 107 §:n lakia alemman asteisten säädösten soveltamisrajoitus on laajempi, sillä se koskee tuomioistuimien lisäksi kaikkia viranomaisia. Perustuslakivaliokunnan ennakkovalvonnan vuoksi jälkivalvontaan ei tukeuduta kovin usein.

Eduskunnan oikeusasiamies

~~226.~~227. Eduskunnan neljän vuoden toimikaudeksi valitsema eduskunnan oikeusasiamies valvoo, että tuomioistuimet ja muut viranomaiset sekä virkamiehet, julkisyhteisön työntekijät ja muutkin julkista tehtävää hoitaessaan noudattavat lakia ja täyttävät velvollisuutensa. Oikeusasiamies valvoo viranomaisten toiminnan laillisuutta pääasiassa tutkimalla hänelle tulevia kanteluita. Oikeusasiamiehen tehtävistä säädetään perustuslaissa ja eduskunnan oikeusasiamiehestä annetussa laissa (197/2002). Apulaisoikeusasiamiehestä on soveltuvin osin voimassa, mitä oikeusasiamiehestä säädetään. Suomen oikeusasiamiesinstituutio perustettiin jo vuonna 1920 ja se on oikeusasiamiesinstituutio maailman toiseksi vanhin.

~~227.~~228. Oikeusasiamies voi ottaa asian tutkittavakseen omasta aloitteestaan. Oikeusasiamies tekee lisäksi tarkastuksia virastoissa ja laitoksissa. Hänellä on erityinen velvollisuus käydä säännöllisesti tarkastuksilla vankiloissa ja muissa suljetuissa laitoksissa, kuten psykiatrisissa sairaaloissa. Muita tärkeitä tarkastuskohteita ovat puolustusvoimien ja rajavartioston yksiköt.

~~228.~~229. Oikeusasiamies keskittyy toiminnassaan edistämään perus- ja ihmisoikeuksia. Myös puheenvuoroissaan ja kannanotoissaan hän painottaa näiden oikeuksien merkitystä julkisten tehtävien hoidossa ja lainsäädännön valmistelussa. Neuvonnan ja asiakaspalvelun lisäksi oikeusasiamies tiedottaa aktiivisesti toiminnastaan. Eduskunnan oikeusasiamies on osa kansallista ihmisoikeusinstituutiota yhdessä Ihmisoikeuskeskuksen ja sen ihmisoikeusvaltuuskunnan kanssa.

~~229.~~230. Oikeusasiamiehestä tuli vuonna 2014 Yhdistyneiden kansakuntien (YK) kidutuksen vastaisen yleissopimuksen valinnaisen pöytäkirjan mukainen kansallinen ennalta estävä valvontaelin. Tämän tehtävän myötä oikeusasiamiehen toimivalta ulottuu kaikkiin yksityisten ylläpitämiin paikkoihin, joissa voidaan pitää vapautensa menettäneitä henkilöitä. Tällaisia ovat esimerkiksi säilöönottotilat laivoilla, lentokoneissa ja muissa liikennevälineissä sekä yleisötilaisuuksissa. Uutta on myös se, että oikeusasiamies voi käyttää tarkastuksilla apunaan eri alojen asiantuntijoita ja kokemusasiantuntijoilta. Oikeusasiamiehen lakisääteisenä tehtävänä on lisäksi edistää, suojella ja seurata vammaisten henkilöiden oikeuksista tehdyn YK:n yleissopimuksen täytäntöönpanoa yhdessä Ihmisoikeuskeskuksen ja sen ihmisoikeusvaltuuskunnan kanssa. Lapsen oikeuksien valvonta on määrätty toisen apulaisoikeusasiamiehen tehtäväksi.

~~230.~~231. Oikeusasiamies antaa vuosittain eduskunnalle kertomuksen toiminnastaan. Siinä hän raportoi lainkäytön tilasta, julkisen hallinnon ja julkisten tehtävien hoidon tilasta sekä lainsäädännössä havaitsemistaan puutteista.

Valtioneuvoston oikeuskansleri

~~231.~~232. Eduskunnan oikeusasiamiehen lisäksi ylimpänä laillisuusvalvojana toimii oikeuskansleri. Oikeuskanslerin tehtävänä on valvoa valtioneuvoston eli hallituksen ja ministeriöiden sekä tasavallan presidentin virkatointen lainmukaisuutta. Oikeuskansleri on läsnä valtioneuvoston yleisistunnoissa ja tasavallan presidentin esittelyissä sekä hallituksen neuvotteluissa. Käytännössä valtioneuvoston laillisuusvalvonta tapahtuu siten, että oikeuskanslerille toimitetaan

etukäteen tarkistettavaksi istunnoissa käsiteltävät asiakirjat. Oikeuskanslerin perustehtävänä on edistää omalta osaltaan perustuslaissa säädetyn oikeusvaltioperiaatteen toteutumista.

~~232.~~233. Oikeuskansleri on vuonna 2018 ottanut lisäksi käyttöön lainvalmisteluun ja säädösehdotuksiin kohdistuvan uuden ennakkovalvonnan menettelyn, perus- ja ihmisoikeuksien sekä oikeusvaltion toteutumisen kannalta merkittävien hallituksen esitysten luonnosten ennakkotarkastuksen. Osana ennakkotarkastusta on perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen Suomea sitovien kansainvälisten sopimusten edellyttämällä tavalla. Ennakkotarkastuksessa kiinnitetään huomiota myös kansainvälisten sopimusten toimeenpanossa kansallisen liikkumavaran asianmukaiseen käyttöön.

~~233.~~234. Oikeuskanslerin on myös pyydettäessä annettava presidentille, valtioneuvostolle ja ministeriöille tietoja ja lausuntoja oikeudellisista kysymyksistä. Lausunnot annetaan yleensä kirjallisesti, mutta joissakin tapauksissa myös suullisina kannanottoina.

~~234.~~235. Oikeuskansleri valvoo, että tuomioistuimet ja muut viranomaiset sekä muut julkista tehtävää hoitavat noudattavat lakia ja täyttävät velvollisuutensa käsittelemällä niitä koskevia kirjallisia kanteluita. Oikeuskanslerilla on oikeus suorittaa tarkastuksia valvontavaltaansa kuuluvissa viranomaisissa, laitoksissa ja muissa toimintayksiköissä.

~~235.~~236. Oikeuskansleri valvoo yleisen edun kannalta, että asianajajat eivät menettele asianajajista annetun lain (496/1958) ja hyvän asianajajatavan vastaisesti. Oikeuskanslerilla on valitusoikeus asianajajille, julkisille oikeusavustajille ja luvan saaneille oikeudenkäyntiavustajille annettuja kurinpidollisia seuraamuksia koskevissa asioissa. Oikeuskanslerin valvonnassa kiinnitetään huomiota muun muassa siihen, kuinka oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin toteutuu, sekä muutenkin perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen asianajajia, julkisia oikeusavustajia ja luvan saaneita oikeudenkäyntiavustajia koskevissa asioissa.

~~236.~~237. Oikeuskansleri valvoo kaikissa tehtävissään myös perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista. Tämä perustuu sekä kanteluihin että tarkastusmatkoilla tai muutoin tehtyihin havaintoihin ja muun muassa ennakollisen säädösvalvonnan ja muun ylimpään hallitusvaltaan kohdistuvan valvonnan ja asianajajien valvonnan havaintoihin. Oikeuskansleri voi ottaa asian käsiteltäväksi myös omasta aloitteestaan. Oikeuskansleri kiinnittää yksittäistapausten käsittelyn lisäksi huomiota erityisesti perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen rakenteellisten edellytysten valvontaan.

~~237.~~238. Tasavallan presidentti nimittää oikeuskanslerin ja apulaisoikeuskanslerin sekä määrää apulaisoikeuskanslerin sijaisen tehtäväänsä. Apulaisoikeuskansleri ja apulaisoikeuskanslerin sijainen ratkaisevat itsenäisesti heille kuuluvat asiat. Oikeuskansleri ratkaisee erityisesti valtioneuvoston valvontaa koskevat asiat sekä periaatteelliset ja laajakantoiset asiat.

~~238.~~239. Oikeuskansleri antaa vuosittain kertomuksensa virkatoimista ja lain noudattamista koskevista havainnoista eduskunnalle ja valtioneuvostolle.

d) IHMISOIKEUDET SUOMEN TUOMIOISTUIMISSA

~~239.~~240. Tuomioistuinkäytännössä viittaaminen perus- ja ihmisoikeuksiin on yleistynyt merkittävästi erityisesti EIS:sään liittymisen vuonna 1990, vuoden 1995 perusoikeusuudistuksen ja 1.3.2000 voimaan tulleen uuden perustuslain myötä. Myös vuoden 1995 EU-jäsenyys on merkinnyt perus- ja ihmisoikeuksien painoarvon kasvua. Edelläkävijän asemassa toimi alun perin korkein hallinto-oikeus, joka viittasi KP-sopimukseen ensimmäisen kerran Suomen oikeushistoriassa vuonna 1988. Samana vuonna korkein hallinto-oikeus antoi ensimmäisen ratkaisun, jossa suomalainen ylin tuomioistuin ylipäänsä viittasi ihmisoikeussopimukseen, YK:n pakolaissopimukseen.

~~240.~~241. Ihmisoikeusvelvoitteiden loukkaaminen on huomioitu laintasoisesti esimerkiksi säädettäessä ylimääräisestä muutoksenhausta, sillä kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden valvomisessa toimivaltaisen lainkäyttö- tai valvontaelimen todettua oikeudenkäyntivirheen asian käsittelyssä, voi loukkauksen uhri tehdä kantelun tuomioistuinvirheestä. Tänä päivänä suoria viittauksia ihmisoikeussopimuksiin ja myös komiteoiden hyväksymiin loppupäätelmiin ja suosituksiin löytyy myös alioikeuksien ratkaisujen perusteluista.

e) IHMISOIKEUSLOUKKAUKSET JA OIKEUSSUOJAKEINOT

~~241.~~242. Henkilö, joka katsoo ihmisoikeuksiaan loukatun, voi kääntyä tuomioistuimen puoleen. Käytännössä henkilö voi vedota ihmisoikeuksiinsa niin yksityisten välisessä riita-asiassa ja rikosasiassa yleisessä tuomioistuimessa kuin myös hallintoasiassa hallintotuomioistuimessa. Jos viranomaisen päätöksen tai tietyissä tapauksissa yksityisen tahon toimen katsotaan olevan ihmisoikeusmääräysten vastainen, päätös tai toimi kumotaan. Ihmisoikeuksiin voidaan vedota suomalaisissa tuomioistuimissa kaikissa oikeusasteissa aina korkeinta oikeutta myöten.

~~242.~~243. Mikäli ihmisoikeusloukkauksesta on aiheutunut vahinkoa, on sen uhri oikeutettu vahingonkorvaukseen vahingonkorvauslain mukaisesti. Vahingonkorvausvastuu edellyttää kuitenkin yleensä, että vahinko voidaan näyttää toteen, se on aiheutunut vahingon aiheuttajan virheestä tai laiminlyönnistä ja että vahingonaiheuttaja on menetellyt tuottamuksellisesti. Lisäksi vahingonkorvauslaissa on rajoitettu korvauskelpoisia vahinkoja. Täydentävästi vahingonkorvausvastuu voidaan perustaa tulkinnalla vahingonkorvauslain kanssa ihmisoikeussopimuksen normiin, kuten esimerkiksi EIS:n 13 artiklaan, mikäli havaitaan tietyn menettelyn loukkaavan ihmisoikeuksia ilman, että kansallinen lainsäädäntö tarjoaa tosiasiallista mahdollisuutta loukkauksen asianmukaiseen hyvittämiseen.

~~243.~~244. Vahingonkorvaus määrätään Suomessa maksettavaksi täyden korvauksen periaatteella, jolloin korvaus hyvittää koko vahingonkärsijälle aiheutuneen menetyksen. Toisaalta Suomessa vahingonkorvaus ei saa johtaa liialliseen hyvitykseen niin, että vahingonkärsijä olisi korvauksen jälkeen paremmassa asemassa kuin ennen vahinkotapahtumaa. Suomessa ei ole myöskään käytössä rangaistuksellisia vahingonkorvauksia. Koska ihmisoikeudet ovat Suomessa lakiin kirjattuja, on ihmisoikeusloukkauksen johdosta aiheutettu vahinko aina oikeudenvastainen. Tällöin voidaan korvata henkilö-, esine- ja puhtaat varallisuusvahingot täysimääräisesti. Myös julkisyhteisö voi joutua vahingonkorvausvastuuseen, mutta sen edellytykset ovat julkista valtaa käyttäessä korkeammat kuin yksityisen.

~~244.~~245. Mikäli ihmisoikeusloukkaus on tehty rikoksella, loukkauksen uhri, eli tässä asianomistaja, voi tehdä asiasta poliisille rikosilmoituksen. Esitutkinnan ja syyteharkinnan jälkeen rikosasia käsitellään pääsääntöisesti toimivaltaisessa käräjäoikeudessa. Suomalainen seuraamusjärjestelmä keskittyy lähtökohtaisesti rikoksentekijään, eikä uhriin. Euroopan unionin uhridirektiivin täytäntöönpanon vuoksi Suomessa on kuitenkin rikoksen uhrille taattu hyvät rikosprosessuaaliset oikeudet ja lisäksi Suomessa on otettu käyttöön rikosuhrimaksu, jolla rahoitetaan rikoksen uhrien tukipalveluita, esimerkiksi Rikosuhripäivystyksen toimintaa. Rikosasioita voidaan myös puolueettoman sovittelijan välityksellä sovitella, jolloin voidaan käsitellä rikoksesta sen uhrille aiheutuneita henkisiä ja aineellisia haittoja sekä pyrkiä omatoimisesti sopimaan toimenpiteistä niiden hyvittämiseksi.

~~245.~~246. Viranomaistoiminnassa lähtökohtana on perus- ja ihmisoikeusmyönteinen tulkinta ja toiminta. Laillisuusperiaatteen nojalla julkisyhteisön toiminnassa on noudatettava lakia. Koska perus- ja ihmisoikeudet ovat kirjattuna lakiin, on niiden vastainen toiminta, esimerkiksi hallintopäätös, pääsääntöisesti oikeudenvastaista. Lainvastaiseen hallintopäätökseen voidaan hakea muutosta joko oikaisuvaatimuksella tai valituksella hallinto-oikeuteen. Hallinto-oikeuden ja korkeimman hallinto-oikeuden tulee kumota lainvastaiset hallintopäätökset.

~~246.~~247. Viranomaisen, siihen palvelussuhteessa olevan tai muun julkista hallintotehtävää hoitavan lainvastaisesta menettelystä tai velvollisuuden täyttämättä jättämisestä, esimerkiksi ihmisoikeusloukkauksesta, voi jokainen tehdä hallintokantelun toimintaa valvovalle viranomaiselle. Kantelun voi tehdä aina viime kädessä ylimmälle laillisuusvalvojalle.

f) IHMISOIKEUKSIEN TOTEUTUMISEN VALVONTA

Ylimmät laillisuusvalvojat

~~247.~~248. Suomessa toimii kaksi ylintä laillisuusvalvojaa, eduskunnan oikeusasiamies ja valtioneuvoston oikeuskansleri (kts. kappaleet 226–238). Molempien laillisuusvalvojien tulee perustuslain 108 ja 109 §:n mukaan tehtäviänsä hoitaessaan valvoa perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutumista. Ylimpien laillisuusvalvojien tulee vuosittain erikseen raportoida toiminnastaan, lain noudattamista koskevista havainnoista, lainkäytön tilasta ja lainsäädännössä havaituista puutteista.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu

~~248.~~249. Yhdenvertaisuusvaltuutetun nimittää valtioneuvosto enintään viideksi vuodeksi kerrallaan. Yhdenvertaisuusvaltuutettu toimii riippumattomasti ja itsenäisesti. Valtuutetuksi nimitetty vapautuu hoitamasta muuta virkaa siksi ajaksi, jonka hän toimii valtuutettuna. Yhdenvertaisuusvaltuutetun kelpoisuusvaatimuksena on ylempi korkeakoulututkinto, hyvä perehtyneisyys perus- ja ihmisoikeuksiin ja viran tehtäväalaan sekä käytännössä osoitettu johtamistaito.

~~249.~~250. Yhdenvertaisuusvaltuutetun tehtävänä on valvoa yhdenvertaisuuslain noudattamista sen mukaan kuin sanotussa laissa säädetään sekä yleisesti edistää yhdenvertaisuuden toteutumista ja ehkäistä syrjintää. Lisäksi valtuutettu toimii kansallisena ihmiskaupparaportoijana. Yhdenvertaisuusvaltuutetun tehtävänä on avustaa syrjinnän uhriksi joutuneita henkilöitä näiden tekemiä syrjintävalituksia tutkittaessa, avustaa yhdenvertaisuutta edistävien toimenpiteiden suunnittelussa, antaa yleisiä suosituksia syrjinnän ehkäisemiseksi ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi ja ryhtyä toimenpiteisiin sovinnon aikaansaamiseksi yhdenvertaisuuslain noudattamista koskevassa asiassa. Yhdenvertaisuuden edistämisen ja syrjintään puuttumisen lisäksi yhdenvertaisuusvaltuutetun tehtäviin kuuluu ulkomaalaisten oikeuksien toteutumisen valvonta, kansallisen ihmiskaupparaportoijan tehtävä sekä ulkomaalaisten maastapoistamisen täytäntöönpanon valvojana toiminen. Näiden tehtävien hoitamiseksi yhdenvertaisuusvaltuutettu teettää selvityksiä, tekee aloitteita, antaa lausuntoja, edistää tiedotusta, kasvatusta ja koulutusta sekä osallistuu eurooppalaiseen ja kansainväliseen yhteistyöhön.

~~250.~~251. Yhdenvertaisuusvaltuutetulle on luotu lisäksi erilaisia oikeuksia, jotka mahdollistavat tehokkaan toiminnan. Tällainen on esimerkiksi oikeus salassapitosäännösten estämättä saada viranomaiselta ja muulta julkista hallintotehtävää hoitavalta maksutta yhdenvertaisuuslaissa sekä ulkomaalaislaissa säädettyjen valvontatehtäviensä hoitamiseksi välttämättömät tiedot. Yhdenvertaisuusvaltuutetulla on myös oikeus saada viranomaiselta ja muulta julkista hallintotehtävää hoitavalta, esimerkiksi oppilaitokselta, sekä niiden palveluksessa olevilta selvitys seikoista, jotka ovat tarpeen valtuutetun tehtävien hoitamiseksi. Näiden lisäksi yhdenvertaisuusvaltuutettu voi tehdä tarkastuksen viranomaisen, koulutuksen järjestäjän ja oppilaitoksen sekä tavaroiden tai palveluiden tarjoajan toimitiloissa, jos tarkastus on tarpeen yhdenvertaisuuslain noudattamisen valvomiseksi valtuutetun toimivaltaan kuuluvissa asioissa. Yhdenvertaisuusvaltuutetulla on oikeus asettaa uhkasakko tietojenanto- ja selvitysvelvollisuuden noudattamisen tehosteeksi. Tuomioistuimen on sen käsiteltävänä olevassa, tämän yhdenvertaisuuslain soveltamista koskevassa asiassa varattava yhdenvertaisuusvaltuutetulle mahdollisuus tulla kuulluksi siltä osin kuin asia kuuluu valtuutetun toimivaltaan.

~~251.~~252. Yhdenvertaisuusvaltuutettu antaa vuosittain valtioneuvostolle kertomuksen toiminnastaan. Se antaa lisäksi eduskunnalle kerran neljässä vuodessa kertomuksen yhdenvertaisuuden toteutumisesta.

Tasa-arvovaltuutettu

~~252.~~253. Naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta annetun lain eli tasa-arvolain (609/1986) tarkoituksena on estää sukupuoleen perustuva syrjintä sekä edistää naisten ja miesten välistä tasa-arvoa sekä tässä tarkoituksessa parantaa naisten asemaa erityisesti työelämässä. Lain tarkoituksena on myös estää sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun perustuva syrjintä. Tasa-arvolain noudattamista valvoo tasa-arvovaltuutettu, jonka valtioneuvosto nimittää enintään viideksi vuodesi kerrallaan. Tasa-arvovaltuutettu on itsenäinen ja riippumaton viranomainen ja toimii oikeusministeriön hallinnonalalla.

~~253.~~254. Tasa-arvovaltuutettu valvoo tasa-arvolain syrjintäkieltojen ja lain edistämisvelvoitteiden noudattamista sukupuoleen, sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun perustuvan syrjinnän osalta. Lisäksi tasa-arvovaltuutetun tulee aloittein, neuvoin ja ohjein edistää tasa-arvolain tarkoituksen toteutumista ja antaa tietoja tasa-arvolainsäädännöstä ja sen soveltamiskäytännöstä. Havaitessaan, että tasa-arvolaissa säädettyjä velvoitteita ei noudateta tai että lain säännöksiä muutoin rikotaan, tasa-arvovaltuutetun on ohjein ja neuvoin pyrittävä siihen, että lainvastaista menettelyä ei jatketa tai uusita. Lisäksi tasa-arvovaltuutettu voi ryhtyä toimenpiteisiin sovinnon aikaansaamiseksi tasa-arvolaissa tarkoitettua syrjintää koskevassa asiassa. Tasa-arvovaltuutettu antaa syrjintätapauksista tasa-arvolain tulkintaa koskevan kannanoton. Tasa-arvovaltuutetun kannanotot ovat suositusluonteisia.

~~254.~~255. Tasa-arvovaltuutetulla on oikeus maksutta saada viranomaisilta tasa-arvolain noudattamisen valvontaa varten välttämättömät tiedot sen estämättä, mitä asian tai asiakirjan julkisuudesta säädetään. Sillä on oikeus asettamassaan kohtuullisessa määräajassa saada jokaiselta, esimerkiksi työnantajalta, tasa-arvolain noudattamisen valvontaa varten välttämättömät tiedot sekä vaatia tämän hallussa oleva asiakirja esitettäväksi, jollei tällä ole lain mukaan oikeutta tai velvollisuutta kieltäytyä todistamasta tai esittämästä asiakirjaa. Sillä on myös oikeus suorittaa tarpeellinen tarkastus työpaikalla, oppilaitoksessa tai etujärjestössä taikka tavaroiden tai palvelujen tarjoajan liiketiloissa, jos on syytä epäillä, että on menetelty tasa-arvolain vastaisesti taikka että tasa-arvolaissa säädettyjä tasa-arvovelvoitteita ei muutoin ole noudatettu. Tämän tehtävän suorittamista varten tasa-arvovaltuutetulla on oikeus saada tarkastuksen toimittamista varten muilta viranomaisilta virka-apua. Lisäksi tasa-arvovaltuutettu voi antaa neuvontaa, esimerkiksi tasa-arvosuunnitelman laatimisessa.

~~255.~~256. Tasa-arvovaltuutettu antaa vuosittain valtioneuvostolle kertomuksen toiminnastaan. Lisäksi tasa-arvovaltuutettu antaa eduskunnalle kerran neljässä vuodessa kertomuksen tasa-arvon toteutumisesta Suomessa.

Lapsiasiavaltuutettu

~~256.~~257. Lapsiasiavaltuutettu on itsenäinen ja riippumaton valtion viranomainen, joka on lailla lapsiasiavaltuutetusta (1221/2004). Valtuutetun tehtävä on lain mukaan edistää lapsen edun ja oikeuksien toteutumista yleisellä yhteiskunnallisella tasolla yhdessä muiden alan toimijoiden kanssa. Valtuutettu ei ratkaise yksittäisiä lasten tai perheiden asioita eikä voi muuttaa muiden viranomaisten päätöksiä. Yhteistyökumppaneita ovat muut viranomaiset, kunnat, maakunnat, kirkot, järjestöt, yritykset, tutkijat sekä muut lapsipolitiikan toimijat ja alan asiantuntijat.

~~257.~~258. Lapsiasiavaltuutettu yhdessä eduskunnan oikeusasiamiehen kanssa muodostaa YK:n lapsen oikeuksien komitean edellyttämän kansallisen lapsen oikeuksien valvontaelimen. Lapsiasiavaltuutetulle on laissa määritelty seuraavat tehtävät:

- lasten ja nuorten hyvinvoinnin ja oikeuksien toteutumisen seuranta;
- päätöksentekijöihin vaikuttaminen lapsinäkökulmasta;
- yhteydenpito lapsiin ja nuoriin ja heiltä saadun tiedon välittäminen päätöksentekijöille;
- lapsia koskevan tiedon välittäminen lasten parissa työskenteleville, viranomaisille ja muulle väestölle;
- yhteistyön kehittäminen lapsipolitiikan toimijoiden välille;
- YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen edistäminen.

~~258.~~259. Lapsiasiavaltuutettu raportoi vuosittain valtioneuvostolle, kerran vaalikaudessa Suomen eduskunnalle. Se raportoi lasten ja nuorten hyvinvoinnin ja oikeuksien toteutumisesta myös YK:n lapsen oikeuksien komitealle valtion määräajoin tapahtuvan raportoinnin yhteydessä toimittamalla komitealle oman lisäraporttinsa. Vuosikirjassa kerrotaan lapsiasiavaltuutetun toiminnasta, lapsen oikeuksien toteutumisesta, lasten hyvinvoinnin kehityksestä ja lainsäädännössä havaituista puutteista.

Tietosuojavaltuutettu

~~259.~~260. Tietosuojavaltuutetun toimisto on itsenäinen ja riippumaton viranomainen. Tietosuojavaltuutetun ja apulaistietosuojavaltuutetut nimittää valtioneuvosto viiden vuoden toimikaudeksi kerrallaan.

~~260.~~261. Tietosuojavaltuutetun toimiston tehtävänä on muun muassa:
- valvoa tietosuojalainsäädännön ja muiden henkilötietojen käsittelyä koskevien lakien noudattamista;
- edistää tietoisuutta henkilötietojen käsittelyyn liittyvistä riskeistä, säännöistä, suojatoimista, velvollisuuksista ja oikeuksista;
- tehdä selvityksiä ja tarkastuksia;
- määrätä hallinnollisia seuraamuksia tietosuoja-asetuksen rikkomisesta;
- antaa lausuntoja lainsäädännöllisistä ja hallinnollisista uudistuksista, jotka koskevat henkilöiden oikeuksien ja vapauksien suojaamista henkilötietojen käsittelyssä;
- antaa lausuntoja henkilötietojen käsittelyä koskevista rikoksista
- valvoa luottotietojen ja yritysluottotietojen käsittelyä;
- käsitellä pyyntöjä rekisteröidyn oikeuksia koskevien määräyksien antamiseksi ja ilmoituksia muista henkilötietojen käsittelyyn liittyvistä epäkohdista;
- vastaanottaa ilmoituksia tietosuojavastaavista;
- vastaanottaa ilmoituksia henkilötietojen tietoturvaloukkauksista;
- laatia luettelo siitä, milloin vaaditaan tietosuojaa koskeva vaikutustenarviointi;
- arvioida ennakkokuulemisia korkean riskin tietojenkäsittelystä;
- hyväksyä käytännesääntöjä ja vakiosopimuslausekkeita;
- kannustaa ottamaan käyttöön sertifiointeja, akkreditoida sertifiointielin ja peruuttaa myönnettyjä sertifikaatteja;
- tehdä yhteistyötä muiden EU:n tietosuojaviranomaisten kanssa yhden luukun periaatteen puitteissa;
- osallistua Euroopan tietosuojaneuvoston toimintaan ja päätöksentekoon sekä viedä asioita tarvittaessa Euroopan tietosuojaneuvoston arvioitavaksi.

Tiedusteluvalvontavaltuutettu

~~261.~~262. Eduskunnan hyväksyttyä uuden lain tiedustelutoiminnan valvonnasta (121/2019) perustetiin tiedustelutoiminnan laillisuusvalvontaa varten tietosuojavaltuutetun toimiston yhteyteen tiedusteluvalvontavaltuutettu. Tiedusteluvalvontavaltuutettu on toiminnassaan itsenäinen ja riippumaton. Tiedusteluvalvontavaltuutetun nimittää valtioneuvosto viideksi vuodeksi kerrallaan.

~~262.~~263. Tiedusteluvalvontavaltuutetun tehtävänä on tiedustelutoiminnan laillisuuden valvojana:

- valvoa tiedustelumenetelmien ja tiedustelutiedon käytön sekä muun tiedustelutoiminnan lainmukaisuutta;
- valvoa perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista tiedustelutoiminnassa;
- edistää oikeusturvan toteutumista ja siihen liittyviä hyviä käytäntöjä tiedustelutoiminnassa;
- seurata ja arvioida toimialallaan lainsäädännön toimivuutta ja tehdä tarpeelliseksi katsomiaan kehittämisehdotuksia.

~~263.~~264. Tiedusteluvalvontavaltuutettu voi tehdä tarkastuksia viranomaisten ja muiden julkista hallintotehtävää hoitavien toimitiloissa tiedustelutoiminnan laillisuuden valvomiseksi valtuutetun toimivaltaan kuuluvissa asioissa. Tarkastuksen yhteydessä tiedusteluvalvontavaltuutetulla on oikeus päästä valvottavan kohteen kaikkiin valvonnan kannalta välttämättömiin tiloihin ja tietojärjestelmiin.

~~264.~~265. Tiedusteluvalvontavaltuutetulle voi tämän valvontavaltaan kuuluvassa asiassa kannella jokainen, joka katsoo, että tiedustelutoiminnassa on rikottu hänen oikeuksiaan tai menetelty muutoin lainvastaisesti. Tiedusteluvalvontavaltuutettu ryhtyy hänelle tehdyn kantelun johdosta niihin toimenpiteisiin, joihin hän katsoo olevan aihetta tiedustelutoiminnan lainmukaisuuden, perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen tai oikeusturvan toteutumisen kannalta. Asiassa hankitaan valtuutetun tarpeelliseksi katsoma selvitys.

~~265.~~266. Tiedustelutoiminnan kohteena ollut tai henkilö, joka epäilee, että häneen on kohdistettu tiedustelua, voi pyytää tiedusteluvalvontavaltuutettua tutkimaan häneen kohdistuneen tiedustelumenetelmän käytön lainmukaisuuden. Tiedusteluvalvontavaltuutettu voi määrätä tiedustelumenetelmän käytön keskeytettäväksi tai lopetettavaksi, jos hän katsoo valvottavan menetelleen lainvastaisesti tiedustelutoiminnassa.

g) ALUEELLISET IHMISOIKEUSMEKANISMIT

Euroopan neuvosto ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuin

~~266.~~267. Suomi liittyi Euroopan neuvoston jäseneksi vuonna 1989. EIS:n Suomi ratifioi vuonna 1990 ja sitoutui samalla EIT:n toimivallan alaiseksi. Edellä mainitun dualistisen mallin vuoksi EIS:n ratifiointi edellytti Suomessa useita lainmuutoksia, eikä yksinkertainen blankomuotoinen voimaansaattaminen tullut kyseeseen. Ratifioinnin yhteydessä Suomi tunnusti sekä silloisen ihmisoikeustoimikunnan toimivallan käsitellä yksilövalituksia, että EIT:n tuomiovallan. Itse voimaansaattaminen tehtiin säätämällä laki, joka hyväksyttiin supistetussa lainsäätämisjärjestyksessä, ts. kahden kolmasosan enemmistöllä. EIT:n toimivaltaan asettuminen ei kuitenkaan vaatinut Suomessa perustuslain muuttamista.

~~267.~~268. Ahvenanmaan maakuntapäivien tuli osaltaan hyväksyä laki, jotta ratifiointi saatiin toteutettua. Todistusvoimaiset versiot EIS:stä ovat Suomessa sen englannin- ja ranskankieliset versiot. Ensimmäistä kertaa Suomessa EIS:ään viitattiin tuomioistuinkäytännössä hovioikeuden tuomiossa 12.9.1990 (EIS 6 artikla). Korkeimman oikeuden ratkaisuissa on myös ryhdytty vetoamaan EIS:ään ja EIT:n antamiin ratkaisuihin osana ns. ”ihmisoikeusystävällistä” laintulkintaa.

~~268.~~269. Suomi on saanut EIT:ltä 188 tuomiota, joista 140 on ollut langettavia. Suomessa EIT:n oikeuskäytäntö on vaikuttanut muun muassa sananvapautta ja yksityisyyden suojaa koskevien oikeuksien tulkintaan ja näiden oikeuksien välisen tasapainon hakemiseen. Useat tuomiot oikeudenkäynnin viivytyksettömyyden loukkauksista ovat johtaneet pitkäkestoisten oikeudenkäyntien hyvittämistä koskevan lainsäädännön hyväksymiseen. Toisaalta esimerkiksi verotukseen liittyvissä *ne bis in idem* -kieltoa koskevissa tapauksissa korkein oikeus on omaksunut eräissä suhteissa EIT:ta tiukemman ratkaisulinjan.

~~269.~~270. Suomessa EIT:n tuomioiden täytäntöönpanoa seuraa ja koordinoi valtionasiamies, joka on ulkoministeriön ihmisoikeustuomioistuin- ja -sopimusasioiden yksikön päällikkö. Tuomioiden täytäntöönpanotoimien arvioinnin toteuttaminen (korvausten maksua ja tuomion levittämistä lukuun ottamatta) tapahtuu sektoriministeriöiden toimesta yhteistyössä valtionasiamiehen kanssa. Valtionasiamies laatii toimintasuunnitelmat ja -raportit.

~~270.~~271. Tähän mennessä Euroopan neuvoston ministerikomiteaan täytäntöönpanon valvontaan on lähetetty kaiken kaikkiaan 173 sellaista tapausta, joissa osapuolena on ollut Suomi. Näistä päätettyjä on 44. Vireillä on 29 tapausta, joissa kansalliset täytäntöönpanotoimet on toteutettu, mutta joiden toimintaraportit eivät ole kaikilta osin valmiita.

Euroopan unioni

~~271.~~272. Ihmisoikeuksia ja perusoikeuksia on vahvistettu Euroopan unionin jäsenvaltioiden perustuslakien lisäksi EU:n perusoikeuskirjassa. Lisäksi EU:n piirissä on luotu sääntelyä perusoikeuksien edistämiseksi. Perusoikeuskirja täydentää kansallisia järjestelmiä, mutta ei korvaa niitä. Jos yksilöiden perusoikeuksia ei kunnioiteta, kansallisten tuomioistuinten on päätettävä asiasta. Erityistapauksissa, joissa jäsenvaltio ei noudata EU:n oikeutta ja loukkaa henkilön oikeuksia, Euroopan komissio voi nostaa jäsenvaltiota vastaan kanteen Euroopan unionin tuomioistuimessa.

E. IHMISOIKEUKSIEN EDISTÄMISEN PUITTEET

a) SUOMEN EDUSKUNTA

~~272.~~273. Lähtökohtana on kaikkien ihmisoikeuksien niin kansalais- ja poliittisten kuin taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellistenkin oikeuksien kuin myös muiden ihmisoikeuksien samanarvoisuus. Kaikki ihmisoikeudet ovat yhtä tärkeitä ja toisistaan riippuvaisia. Ihmisoikeusvelvoitteet sitovat julkisen vallan käyttäjiä kaikilla tasoilla, niin kansallisella, alueellisella kuin paikallisellakin. Perustuslain 124 §:n mukaan julkinen hallintotehtävä voidaan antaa lailla tai lain nojalla myös muulle kuin viranomaiselle, jos se on tehtävän tarkoituksenmukaiseksi hoitamiseksi tarpeellista, eikä vaaranna perusoikeuksia, oikeusturvaa tai hyvän hallinnon vaatimuksia. Tällöin myös sen, jolle tehtävä on annettu, on toiminnassaan kunnioitettava perus- ja ihmisoikeuksia sekä noudatettava Suomen kansainvälisiä velvoitteita.

~~273.~~274. Perustuslain 3 §:n nojalla lainsäädäntövaltaa käyttää Suomessa eduskunta, joka päättää myös valtiontaloudesta. Lainsäädäntövaltaa käyttäessään eduskunnan on noudatettava lakia. Eduskunnan tulee muun muassa varmistaa jo lainvalmistelussa, että laki ei ole perustuslain eikä näin ollen perus- ja ihmisoikeuksien vastainen. Lainvalmistelun aikana perus- ja ihmisoikeuksiin kiinnitetään huomiota muun muassa lausuntomenettelyn aikana ja valtioneuvoston käsittelyssä, jotka tapahtuvat ennen lain hyväksymistä ja voimaantuloa.

~~274.~~275. Perustuslain 35 §:n mukaan eduskunta asettaa vaalikaudekseen suuren valiokunnan sekä perustuslakivaliokunnan, ulkoasiainvaliokunnan, valtiovarainvaliokunnan, tarkastusvaliokunnan ja eduskunnan työjärjestyksessä säädetyt muut pysyvät valiokunnat. Perustuslakivaliokunnan tärkein tehtävä on antaa lausuntonsa sen käsittelyyn tulevien lakiehdotusten ja muiden asioiden perustuslainmukaisuudesta sekä suhteesta kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin. Lisäksi perustuslakivaliokunta valmistelee perustuslakia ja sen kanssa läheisessä yhteydessä olevaa lainsäädäntöä, kuten Ahvenanmaan itsehallintoa, vaali-, kansalaisuus-, kieli- ja puoluelainsäädäntöä koskevia asioita. Luonteeltaan perustuslakivaliokunta on pysyvä erikoisvaliokunta.

~~275.~~276. Perustuslakivaliokunnassa on oltava vähintään 17 jäsentä ja heidät valitaan kansanjista. Perustuslakivaliokunta valmistelee ne lainsäädäntöasiat, jotka koskevat perustuslain tai sen kanssa läheisessä yhteydessä olevien lakien säätämistä tai muuttamista. Valiokunnan käsittelemät mietinnöt sisältävät yleensä tarkoituksenmukaisuusnäkökohtia, mutta niissä saatetaan esittää

myös perustuslain tulkintaa. Valiokunnan tulee toisen valiokunnan tai eduskunnan täysistunnon esittämästä pyynnöstä antaa lausuntoja, joissa se arvioi esillä olevien lainsäädäntöhankkeiden perustuslainmukaisuutta ja suhdetta kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin. Lausuntoa yleensä pyydetään sellaisista lainsäädäntöhankkeista, joiden suhde perustuslakiin ei ole täysin selvä tai josta ei ole aiempaa perustuslakivaliokunnan lausuntokäytäntöä.

~~276.~~277. Perustuslakivaliokunnan vastatessa lakien perustuslainmukaisuudesta, sillä on tapana, esimerkiksi lausuntoa valmistellessaan, kuulla käytännön mukaan ja eduskunnan työjärjestykseen nojautuen lähes poikkeuksetta valtiosääntöoikeuden ja ajoittain myös muiden oikeudenalojen asiantuntijoita. Kuulemistarkoituksessa perustuslakivaliokunta on konsultoinut muun muassa paljon oikeustieteen tutkijoita ja professoreja. Perustuslakivaliokunnan asiantuntijoiden kuulemisinstituutio on kehittynyt niin vakiintuneeksi, yleiseksi ja henkilömäärältään laajaksi, että sitä voi pitää tosiasiallisesti valiokunnan tärkeänä työvälineenä lakien perustuslainmukaisuuden ennakkovalvonnassa. Itse kuuleminen tapahtuu usein kirjallisesti, jolloin asiantuntijalta pyydetään kirjallinen lausunto käsiteltävään asiaan liittyen.

b) PAIKALLISHALLINTO

~~277.~~278. Ihmisoikeuksia tulee edistää myös paikallishallinnon tasolla. Tämä velvollisuus perustuu perustuslain 22 §:ään. Julkisella vallalla tarkoitetaan sekä valtiota että kuntia. Julkisen vallan velvollisuus turvata perus- ja ihmisoikeudet ovat kansainvälisen sanktioidun ihmisoikeusjärjestelmän jatke. Tämä voidaan havaita siitä, että kyseinen lainkohta rinnastaa perus- ja ihmisoikeudet toisiinsa. Paikallishallinnon velvollisuutta turvata perus- ja ihmisoikeudet ei ole kuitenkaan sanktioitu. Oikeushyvät ovat kuitenkin perus- ja ihmisoikeuksissa sen verran yhteneväiset, että julkisen vallan toimenpiteet toteuttavat usein molempia tavoitteita.

c) KANSALLINEN IHMISOIKEUSINSTITUUTIO - NHRI

~~278.~~279. Suomen kansallisena ihmisoikeusinstituutiona (NHRI) toimii eduskunnan oikeusasiamies Ihmisoikeuskeskus ja ihmisoikeusvaltuuskunta. Suomen kansalliselle ihmisoikeusinstituutiolle on myönnetty A-status vuonna 2014. Statuksen uudelleenarviointi on käynnistynyt vuonna 2019.

Ihmisoikeuskeskus

~~279.~~280. Ihmisoikeuskeskus aloitti työnsä maaliskuussa 2012. Sen tehtävistä säädetään eduskunnan oikeusasiamiehestä annetussa laissa. Ihmisoikeuskeskus on itsenäinen ja riippumaton asiantuntija, jonka tehtävänä on edistää perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista ja lisätä eri toimijoiden välistä yhteistyötä ja tiedonvaihtoa. Hallinnollisesti Ihmisoikeuskeskus toimii eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian yhteydessä.

~~280.~~281. Ihmisoikeuskeskuksen lakisääteisenä tehtävänä on:

- edistää perus- ja ihmisoikeuksiin liittyvää tiedotusta, koulutusta, kasvatusta ja tutkimusta;
- laatia selvityksiä perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisesta;
- tehdä aloitteita ja antaa lausuntoja perus- ja ihmisoikeuksien edistämiseksi ja toteuttamiseksi;
- osallistua perus- ja ihmisoikeuksien edistämiseen ja turvaamiseen liittyvään eurooppalaiseen ja kansainväliseen yhteistyöhön;
- huolehtia muista vastaavista perus- ja ihmisoikeuksien edistämiseen ja toteuttamiseen liittyvistä tehtävistä; ja
- edistää, suojella ja seurata YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen täytäntöönpanoa.

~~281.~~282. Ihmisoikeuskeskus ei käsittele kanteluja eikä muitakaan yksittäistapauksia.

~~282.~~283. Ihmisoikeuskeskus seuraa kansainvälisten ihmisoikeussopimusten noudattamista Suomessa, kansainvälisten valvontaelimien Suomea koskevien suositusten ja päätelmien toimeenpanoa sekä EIT:n ja muiden kansainvälisten sopimusvalvontaelinten tuomioiden ja muiden ratkaisujen täytäntöönpanoa.

~~283.~~284. Ihmisoikeuskeskuksella on laajaa kansainvälistä yhteistyötä Kansallisten ihmisoikeusinstituutioiden eurooppalaisessa verkostossa (ENNHRI) sekä maailmanlaajuisessa verkostossa (GANHRI) sekä näiden verkostojen temaattisissa työryhmissä.

Ihmisoikeusvaltuuskunta

~~284.~~285. Ihmisoikeusvaltuuskunta on Ihmisoikeuskeskuksen kansallinen yhteistyöelin. Sen jäseninä on 20–40 suomalaista ihmisoikeusalan asiantuntijaa. Valtuuskunnan kokoonpanossa pyritään monipuoliseen asiantuntemukseen ja edustavuuteen sekä avoimeen valintaprosessiin. Valtuuskunta edistää eri toimijoiden välistä tiedonkulkua. Se myös käsittelee laajakantoisia ja periaatteellisesti tärkeitä ihmisoikeuskysymyksiä. Valtuuskunta tekee säännöllisesti aloitteita ja kannanottoja ajankohtaisista perus- ja ihmisoikeuskysymyksistä ja pyrkii vaikuttamaan mm. kotimaiseen ihmisoikeuspolitiikkaan. Eduskunnan oikeusasiamies asettaa valtuuskunnan neljäksi vuodeksi kerrallaan. Valtuuskunnan puheenjohtajana toimii Ihmisoikeuskeskuksen johtaja. Varapuheenjohtajan valtuuskunta valitsee keskuudestaan. Valtuuskunta kokoontuu 2-4 kertaa vuodessa.

~~285.~~286. Ihmisoikeusvaltuuskunnan kokouksia ja työtä valmistelee valtuuskunnan jäsenistä muodostuva 6–8-henkinen työvaliokunta yhdessä Ihmisoikeuskeskuksen kanssa. Valtuuskunnalla on lisäksi mahdollisuus perustaa jaostoja, joihin se valitsee jäsenet keskuudestaan. Jaostot asetetaan määrättyjen tehtävien valmistelua ja käsittelyä varten. Pysyvänä jaostona on vammaisten henkilöiden oikeuksia käsittelevä jaosto, jolla on erityistehtäviä YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen 33.2 artiklan mukaisesti.

d) VALTIONEUVOSTON PERUS- JA IHMISOIKEUSYHTEYSHENKILÖIDEN VERKOSTO

~~286.~~287. Valtioneuvoston perus- ja ihmisoikeusyhteyshenkilöiden verkosto vahvistaa osaltaan perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista Suomessa. Verkoston tehtävänä on seurata Suomen perus- ja ihmisoikeustilannetta, Suomen kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden kansallista täytäntöönpanoa sekä valtioneuvoston perus- ja ihmisoikeuspolitiikan toimeenpanoa. Perus- ja ihmisoikeusyhteyshenkilöiden verkosto osallistuu valtioneuvoston sisäisen koordinaation vahvistamiseen ja vuoropuheluun perus- ja ihmisoikeusasioissa. Tämän lisäksi verkosto käynnistää selvitys- ja kehittämishankkeita, joiden tarkoituksena on tuottaa tietoa perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisesta Suomessa. Verkostossa on edustus kaikista ministeriöistä sekä lisäksi asiantuntijat oikeuskanslerinvirastosta, eduskunnan oikeusasiamiehen kansliasta ja Ihmisoikeuskeskuksesta.

~~287.~~288. Perus- ja ihmisoikeusyhteyshenkilöiden verkoston yhtenä tärkeimpänä tehtävänä on Kansallisen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelman toimeenpanon valvominen. Valtioneuvoston perus- ja ihmisoikeusyhteyshenkilöiden verkoston perustaminen on antanut uuden työvälineen täytäntöönpanon järjestelmälliseen seurantaan. Verkosto kokoontuu säännöllisesti ja laatii itsenäisesti oman ohjelmansa. Verkoston toiminnassa suoritetaan monesti kansainvälisten ihmisoikeussopimusten nojalla annettujen suositusten analysointia ja vertailua sekä suositusten toimeenpanon seurantaa. Perus- ja ihmisoikeusyhteyshenkilöiden verkoston ansiona voidaan pitää myös lisääntynyttä kommunikointia sidosryhmien välillä.

F. IHMISOIKEUSSOPIMUSTEN JULKAISU, LEVITTÄMINEN JA TIETOISUUS

a) TIETOISUUS IHMISOIKEUKSISTA

~~288.~~289. Ihmisoikeussopimusten suomen- ja ruotsinkieliset käännökset julkaistaan Suomen säädöskokoelman sopimussarjassa (SopS). Säädöskokoelmat ovat saatavilla suurimmissa julkisissa kirjastoissa. Lisäksi sopimusten sopimusteksti on saatavilla valtion säädöstietopankista FINLEXistä (https://www.finlex.fi/fi/) ja ulkoministeriön Internet-sivuilta (https://um.fi/kahdenvaliset-ja-monenvaliset-sopimukset). Internetiä voi käyttää maksutta esimerkiksi yleisissä kirjastoissa.

~~289.~~290. Sopimusten täytäntöönpanoa koskevat hallituksen määräaikaisraportit on julkaistu ulkoministeriön Internet-sivuilla (https://um.fi/kahdenvaliset-ja-monenvaliset-sopimukset). Sivulta on myös komitean loppupäätelmät ja suositukset kolmella kielellä (englanti, suomi, ruotsi).

Kansallinen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelma

~~290.~~291. Lisättäessä tietoisuutta ihmisoikeuksista ensisijaisessa asemassa on perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelma 2017–2019. Valtioneuvoston antoi eduskunnalle vuonna 2014 ihmisoikeusselonteon, jossa linjattiin, että valtioneuvosto laatii seuraavalla vaalikaudella kansallisen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelman. Kansallinen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelma 2017–2019 hyväksyttiin valtioneuvoston periaatepäätöksenä 16.2.2017. Ihmisoikeustoimintaohjelman tavoitteena on edistää perustuslain 22 §:ssä säädettyä julkisen vallan velvoitetta turvata perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Toimintaohjelman sisältämillä toimenpiteillä pyritään puuttumaan havaittuihin perus- ja ihmisoikeusongelmiin ja täydentämään eri politiikkasektoreilla tehtävää perus- ja ihmisoikeuksia edistävää työtä.

~~291.~~292. Toimintaohjelman valmistelussa ja laatimisessa on otettu huomioon erityisesti ihmisoikeusselonteon linjaukset, kansainvälisten ihmisoikeussopimusten valvontaelinten Suomelle antamat suositukset, hallitusohjelman linjaukset, ylimpien laillisuusvalvojien ja erityisvaltuutettujen näkemykset sekä kansalaisjärjestöjen esittämät huolenaiheet. Toimintaohjelman painopistealueet ovat perus- ja ihmisoikeuskasvatus ja -koulutus, yhdenvertaisuus, itsemääräämisoikeus sekä perusoikeudet ja digitalisaatio. Toimintaohjelma sisältää yhteensä 43 hanketta ja siinä on tarkoitus luoda edellytykset ihmisoikeuksien toteutumiselle tietyllä ajanjaksolla siitä huolimatta, että samaan aikaan toteutetaan useita muutoksia yhteiskunnassa.

~~292.~~293. Perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelman painopistealueet ovat laajoja ja kyse on horisontaalisista, eli monen ministeriön toimialaan liittyvistä aiheista. Painopistealueet mahdollistavat kaikkien ministeriöiden osallistumisen toimintaohjelman tavoitteiden ja toimenpiteiden toteuttamiseen, ja horisontaalisten aiheiden valitseminen edistää myös yhteistyön ja koordinaation kehittämistä perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisessa ministeriöiden toimialarajojen yli.

~~293.~~294. Perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelman tavoitteena on myös parantaa tietoutta perus- ja ihmisoikeuksista sekä tiettyjen ammatti- ja väestöryhmien että suuren yleisön keskuudessa. Toimintaohjelman toteuttamisen lopputuloksena tulisi lisäksi olla Suomen kansallisen ja kansainvälisen perus- ja ihmisoikeuspolitiikan yhdenmukaisuus.

~~294.~~295. Ihmisoikeustoimintaohjelman toimeenpanon seurantaa varten toimintaohjelman jokaiselle toimenpiteelle on määritelty indikaattoreita, joita käytetään toimenpiteiden toteutumisen seuraamiseen. Indikaattorit ovat ennen kaikkea yleisiä toteutumaindikaattoreita. Toimintaohjelman puitteissa indikaattorityö on jatkunut yhdenvertaisuusindikaattoreiden kehittämisellä ja perusoikeusbarometrihankkeella.

~~295.~~296. Perus- ja ihmisoikeuskasvatuksen ja -koulutuksen osalta toimintaohjelman hankkeilla on muun muassa vahvistettu valtioneuvoston virkamiesten perus- ja ihmisoikeusosaamista, kehitetty säädöshankkeiden perus- ja ihmisoikeusvaikutusten arviointia, edistetty perus- ja ihmisoikeuskasvatus ja -koulutusta kouluissa sekä lisätty turvapaikanhakijoiden tietoisuutta perus- ja ihmisoikeuksista. Toimintaohjelmaan sisältyy myös vuonna 2019 toteutettava, EU:n perusoikeusviraston Fundamental Rights Survey:tä täydentävä kansallinen perusoikeusbarometri, jolla selvitetään ruotsin-, venäjän ja arabiankielisten sekä vammaisten henkilöiden näkemyksiä, kokemuksia ja tietoisuutta perus- ja ihmisoikeuksista ja niiden toteutumisesta Suomessa.

~~296.~~297. Toimintaohjelman kasvatus- ja koulutushankkeissa on ollut mukana myös valtioneuvoston ulkopuolisia yhteistyökumppaneita, kuten Ihmisoikeuskeskus, Opetushallitus, Saamelaiskäräjät ja Helsingin yliopiston opettajankoulutus.

~~297.~~298. Perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelmassa todetaan, että tutkimustiedon lisääminen ja syrjinnän ilmoittamista koskevan kynnyksen madaltaminen ovat keskeisiä keinoja syrjinnän tunnistamisen parantamisessa ja syrjinnän näkyväksi tekemisessä ja että syrjintää voidaan ennaltaehkäistä vaikuttamalla yhteisön asenteisiin, koettuun turvallisuuteen, eri ryhmien väliseen vuorovaikutukseen ja osallisuuteen. Toimintaohjelman hankkeilla on muun muassa lisätty tietoisuutta yhdenvertaisuudesta, vaikutettu asenteisiin ja keskustelukulttuuriin, edistetty hyvien väestösuhteiden toteutumista, parannettu eri väestöryhmien yhdenvertaisia mahdollisuuksia, tuettu kuntien yhdenvertaisuussuunnittelua sekä lisätty valtioneuvoston kapasiteettia arvioida yhdenvertaisuuden toteutumista, tunnistaa ja puuttua syrjintään sekä edistää yhdenvertaisuutta. Osana toimintaohjelmaa syrjinnän seuranta-ryhmä asetti myös yhdenvertaisuutta ja syrjinnän seurantaa koskevat seurantaindikaattorit, jotka kattavat viisi seuranta-aluetta: 1) Asenteet, 2) Syrjintäkokemukset ja -havainnot, 3) Syrjintätuomiot ja valitukset, 4) Viharikokset ja vihapuhe ja 5) Yhdenvertaisuuden edistäminen. Näihin temaattisiin seuranta-alueisiin liittyvää tutkimus- ja tilastotietoa koostetaan säännöllisin väliajoin www.yhdenvertaisuus.fi-sivun alla olevalle seurannan indikaattorisivustolle.

Tietoisuus ihmisoikeuksista koulutusjärjestelmässä

~~298.~~299. Ihmisoikeudet on sisäänrakennettu elokuussa 2016 voimaan tulleen uuden perussen opetussuunnitelman perusteiden kaikkiin osa-alueisiin. Lasten ja nuorten kanssa toimivien ammatillisen koulutuksessa on lisäksi huomioitu mm. demokratiakasvatus ja yhdenvertaisuus ja tasa-arvokasvatus. Nämä asiakokonaisuudet huomioidaan myös lasten ja nuorten kanssa toimivien lisä- ja täydennyskoulutuksen teemoina. Tasa-arvotyötä tehdään lisäksi nimenomaan perusopetuksessa ja varhaiskasvatuksessa. Vuonna 2018 käynnistetyssä Ihmisoikeuskeskuksen, oikeusministeriön ja Helsingin yliopiston yhteisessä hankkeessa selvitetään, miten demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus saataisiin nykyistä laajemmaksi osaksi opettajankoulutusta ja koulun toimintakulttuuria satunnaisten teemapäivien sijaan. Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen sisällöt ovat keskeinen osa opettajan ammattitaitoa ja alati tärkeämpiä moninaistuvassa yhteiskunnassa. Hanke on osa laajempaa oikeusministeriön DINO-koordinaatiohanketta (Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kehittäminen sekä nuorten osallisuuden edistäminen).

b) PERUS- JA IHMISOIKEUSTUTKIMUS

~~299.~~300. Suomalaisen perus- ja ihmisoikeustutkimuksen tilan on hyvä. Perus- ja ihmisoikeusmuksesta on Suomessa vahvaa osaamista, minkä ansiosta se on vakiinnuttanut asemansa tutkimusalana viimeisten vuosikymmenien aikana. Suomessa on havaittu, että ihmisoikeustutkimusta on määrällisesti paljon ja se on sisällöllisesti moniulotteista. Ihmisoikeustutkimusta tehdään ennen kaikkea ylipistoissa ja niiden alaisissa tutkimuslaitoksissa, mutta sitä tuottavat myös muut tahot, kuten valtion tutkimuslaitokset, valtioneuvosto ja ministeriöt, kansalaisjärjestöt ja konsulttifirmat sekä vapaat tutkijat. Monitieteisyyttä arvostetaan, sillä sen nähdään rikastuttavan kaikkia

tutkimukseen osallistuvia tahoja ja kehittävän tutkijoiden ajattelua, koska ilmiöitä lähestytään eri näkökulmista.

~~300.~~301. Suomessa on pitkä oikeuksia koskevan tutkimuksen traditio ja vahvaa osaamista. Tutkimus on vakiinnuttanut asemansa, samalla kun perus- ja ihmisoikeuksista on tullut osa suomalaista oikeusjärjestystä. Tutkimus on ollut toistaiseksi perusoikeuspainottunutta mikä näkyy muun muassa siinä, että tutkimukset julkaistaan ensisijaisesti suomen ja ruotsin kielellä. Toisaalta viime vuosina englanninkieliset tutkimusjulkaisut ovat yleistyneet. Perus- ja ihmisoikeuksia käsittelevien suomenkielisten kurssien ja opintokokonaisuuksien määrää on kuitenkin pidetty vähäisenä, mikä on havaittu tutkimusaiheiden valinnassa.

~~301.~~302. Yliopistoissa relevanttia tutkimusta voi olla eri tiedekunnissa, mutta se on keskittynyt oikeustieteiden ja julkisoikeuden aloille. Suomessa on myös perustettu yliopistojen alaisia perus- ja ihmisoikeuksiin erikoistuneita tutkimusinstituutioita. Joidenkin yliopistoista erillisten valtion tutkimuslaitosten, kuten Terveyden ja hyvinvoinninlaitoksen (THL) ja Ulkopoliittisen instituutin (UPI), tehtäviin kuuluu yhteiskunnallisesti hyödyttävän sektoritutkimuksen tuottaminen. Näiden laitosten tutkijat käsittelevät perus- ja ihmisoikeuksia tutkimuksissaan. Valtion viranomaiset, kuten valtioneuvosto ja yksittäisten ministeriöt, tilaavat myös perus- ja ihmisoikeuksiin liittyviä tutkimuksia, joita hyödynnetään päätöksenteossa ja lainvalmistelussa.

c) KANSALAISVAIKUTTAMISEN ROOLI IHMISOIKEUKSIEN EDISTÄMISESSÄ

~~302.~~303. Suomalaisessa demokratiassa perustuslaki takaa yksilön oikeuden osallistua ja vaikuttaa yhteiskunnan ja elinympäristönsä kehittämiseen. Kansalaisvaikuttamisen virallisia kanavia ovat äänestäminen, kansalaisaloite sekä kansalaisjärjestöt ja poliittisen järjestöt. Kansalaisvaikuttamiseen kuuluvat myös erilaiset yhteydenotot kansanedustajiin ja kunnanvaltuutettuihin, lobbaus ja asiantuntijakuulemiset, julkinen keskustelu, adressit sekä toisinaan myös boikotit ja mielenosoitukset.

~~303.~~304. Suomen lainsäädännön mukaan viranomaisten on toimittava avoimesti. Lain mukaan kansalaisilla on oltava mahdollisuus valvoa oikeuksiaan ja etujaan, saada tietoa viranomaisten valmistelemista asioista sekä vaikuttaa itseään koskevaan päätöksentekoon. Julkishallinnon tulee kuulla kansalaisten mielipiteitä heitä koskevissa asioissa. Julkisuuslain mukaan viranomaisten toimintaa ohjaa julkisuusperiaate. Esimerkiksi viranomaisten asiakirjat ovat lähtökohtaisesti julkisia. Viranomaisten on myös avoimesti tiedotettava toiminnastaan ja palveluistaan sekä yksilöiden ja yhteisöjen oikeuksista ja velvollisuuksista toimialaansa liittyvissä asioissa. Sähköisten demokratiapalvelujen avulla kansalaiset ja sidosryhmät voivat osallistua asioiden valmisteluun ja vaikuttaa päätöksentekoon verkossa.

~~304.~~305. Kuuleminen on tärkeä osa perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien säädösvalmistelua. Kuulemisella tarkoitetaan keskeisten sidosryhmien näkemysten, tietojen ja kokemusten hankkimista valmisteilla olevasta asiasta. Kansalaisten ja sidosryhmien monipuolisella kuulemisella voidaan edistää valmistelun avoimuutta ja hyvää laatua.

d) BUDJETTI JA SEN KOHDENTAMINEN IHMISOIKEUKSIIN

~~305.~~306. Valtion budjetin määrärahoista ihmisoikeuksien edistämiseen sisältyy määrärahoja etenkin oikeusministeriön hallinnonalan osalta kansallisissa ihmisoikeuskysymyksissä sekä toisaalta ulkoministerin hallinnonalalla kehitysyhteistyön määrärahoissa.

e) KEHITYSYHTEISTYÖ

~~306.~~307. Vuonna 2019 kehitysyhteistyön määrärahat – 989 miljoonaa euroa – vastaavat 0,41 % Suomen bruttokansantulosta. Määrärahoja käytetään niin sanottuun varsinaiseen kehitysyhteistyöhön ja muuhun kehitysyhteistyöhön.

~~307.~~308. Varsinaisesta kehitysyhteistyöstä vastaa ulkoministeriö. Siihen kuuluvilla varoilla tehdään esimerkiksi Suomen ja kumppanimaan välistä kahdenvälistä kehitysyhteistyötä, tuetaan YK:n, kehityspankkien ja suomalaisten kansalaisjärjestöjen työtä sekä annetaan humanitaarista apua.

~~308.~~309. Muuhun kehitysyhteistyöhön tilastoidaan pakolaisten vastaanottokuluja, kehitysyhteistyön osuus EU:n talousarviosta sekä muita kehitysavuksi laskettavia maksuja eri hallinnonaloilta. Se sisältää myös arvion kehitysrahoitusyhtiö Finnfundin vuonna 2019 tekemistä kehitysyhteistyöksi laskettavista sijoituksista sekä arvion muista kehitysyhteistyön finanssisijoituksista.

~~309.~~310. Suomi on sitoutunut saavuttamaan kehitysrahoituksessa 0,7 % bruttokansantuloosuuden.

~~310.~~311. Kymmenen suurinta Suomen kehitysavun saajamaata tai -aluetta vuonna 2018 olivat Afganistan, Etiopia, Nepal, Indonesia, Kenia, Mosambik, Tansania, Somalia, Syyria ja Vietnam.

~~311.~~312. Suomi on sitoutunut kanavoimaan vuosittain noin 10 % varsinaisista kehitysyhteistyömäärärahoista humanitaariseen apuun. Suomen humanitaarinen apu perustuu avunpyyntöihin ja kohdennetaan maille, joiden humanitaarisesta tilanteesta on tehty luotettava tarvearviointi sekä YK:n koordinoima humanitaarisen avun järjestöjen yhteinen apuvetoomus. Suomen avustuspäätöksiin vaikuttavat muun muassa se, kuinka laajasti kriisi on levinnyt, kuinka suurta osaa väestöstä se koskettaa ja kuinka suuri on kuolleiden, sairastuneiden, hätäapua tarvitsevien ja akuutisti aliravittujen alle viisivuotiaiden määrä. Ulkoministeriö ohjaa humanitaarisen avun rahoituksensa kolmea reittiä: YK-järjestöjen, kansainvälisen Punaisen Ristin ja suomalaisten avustusjärjestöjen kautta.

G. RAPORTOINTIMENETTELY KANSALLISELLA TASOLLA

a) MÄÄRÄAIKAISRAPORTOINNIN KANSALLINEN KOORDINOINTI

~~312.~~313. Suomessa YK:n ja Euroopan neuvoston keskeisten ihmisoikeussopimusten määräaikaisraportointi sekä YK:n yleismaailmallinen määräaikaistarkastelu (UPR) on keskitetty ulkoministeriön ihmisoikeustuomioistuin-ja- sopimusasioiden yksikköön. Ulkoministeriö laatii raporttiluonnokset, koordinoi niiden kansallisen sisällön tuottamisen, viimeistelee raportit ja lähettää ne komiteoille. Lisäksi ulkoministeriö valmistelee Suomen osallistumisen sopimusvalvontaelinten kuulemistilaisuuksiin ja koordinoi myös hallituksen kommentit sopimusvalvontaelinten yleiskommenttiluonnoksista.

b) HALLINTOELINTEN JA VALTION HALLINNON ULKOPUOLISTEN OSALLISTUMINEN

~~313.~~314. Kansainvälisille sopimusvalvontaelimille annettavat määräaikaisraportit valmistellaan ulkoministeriössä avoimesti yhteistyössä muiden ministeriöiden kanssa laillisuusvalvojia, valtuutettuja, neuvottelukuntia, kirkkoja ja uskonnollisia yhteisöjä sekä kansalaisyhteiskuntaa kuullen. Ulkoministeriö laatii raporttiluonnoksen, jonka pohjalta järjestetään lausuntokierros ja/tai kuulemistilaisuus. Raporttiluonnoksista pyydetään lausuntoja muun muassa Lausuntopalvelu.fi:n avulla, jolloin myös yksityishenkilöt pääsevät lausumaan raporteista.

~~314.~~315. Kansallinen ihmisoikeusinstituutio, jota Ihmisoikeuskeskus edustaa kansainvälisessä yhteistyössä, osallistuu lisäksi laajasti määräaikaisraportointiin valmistelemalla omia lausuntoja raportoinnin eri vaiheissa, järjestämällä raportointiin liittyviä tilaisuuksia, opastamalla kansalaisjärjestöjä sekä osallistumalla kuulemistilaisuuksiin sopimusvalvontaelimissä.

c) RAPORTTILUONNOSTEN KUULEMISTILAISUUDET

~~315.~~316. Ulkoministeriö järjestää raporttiluonnoksista kansallisia kuulemistilaisuuksia, jotka tarjoavat mahdollisuuden viranomaisten ja kansalaisyhteiskunnan suoraan vuorovaikutukseen.

d) LOPPUPÄÄTELMIEN SEURANTA JA LEVITTÄMINEN

~~316.~~317. Loppupäätelmät ja suositukset käännetään kansalliskielille, suomeksi ja ruotsiksi, tarvittaessa myös saamelaisia koskevien suositusten osalta pohjoissaameksi. YK:n sopimusvalvontaelinten loppupäätelmistä annetaan valtioneuvoston tiedote. Lisäksi loppupäätelmät jaetaan suorajakeluna tasavallan presidentille, eduskunnalle, ministeriöille, ylimmille tuomioistuimille ja laillisuusvalvojille, kansalliselle ihmisoikeusinstituutiolle, valtuutetuille, neuvottelukunnille, Kuntaliitolle, Ahvenanmaan maakunnan hallitukselle, kirkoille, uskonnollisille yhteisöille, yliopistojen ihmisoikeusinstituuteille sekä lukuisille kansalaisjärjestöille. Loppupäätelmien eri kieliversiot ovat luetettavissa ulkoministeriön verkkosivuilla.

~~317.~~318. Valtioneuvoston perus- ja ihmisoikeushenkilöiden verkosto käsittelee Suomelle annetut suositukset ja pyrkii osaltaan edistämään niiden täytäntöönpanoa ministeriöissä. Loppupäätelmien ja suositusten täytäntöönpanosta järjestetään usein seminaareja.

H. MUU IHMISOIKEUKSIIN LIITTYVÄ TIETO

Agenda2030

~~318.~~319. Valtioneuvoston kanslia otti vuoden 2016 alussa vastuun Agenda2030:n kansallisen toimeenpanon koordinaatiosta sekä kansallisesta kestävän kehityksen politiikasta kestävän kehityksen toimikunnan sihteeristötehtävien kautta. Valtioneuvoston kansliaan perustettu koordinaatiosihteeristö suunnittelee, valmistelee, yhteensovittaa sekä varmistaa Agenda2030:n kansallista toimeenpanoa. Koordinaatiosihteeristössä on edustajat kestävän kehityksen toimikunnan pääsihteeristöstä, ulkoministeriöstä ja valtioneuvoston kansliasta.

~~319.~~320. Kestävän kehityksen toimikunta on keskeinen Agenda2030:n toimeenpanoa seuraava ja arvioiva taho, jota johtaa pääministeri. Toimikunnan tehtävänä on Agenda2030:n toimeenpanon kytkeminen keskeiseksi osaksi kansallista kestävän kehityksen työtä. Toinen toimikunnan tehtävistä on kansallisen kestävän kehityksen yhteiskuntasitoumuksen toimeenpanon edistäminen, seuranta, arviointi ja tuloksista viestiminen. Kestävän kehityksen asiantuntijapaneeli, jota Sitra isännöi, valmistelee, haastaa ja arvioi kestävän kehityksen toimikunnan työtä ja yhteiskuntasitoumuksen edistymistä.

~~320.~~321. Toinen keskeinen toimija Agenda2030:n toimeenpanossa on kehityspoliittinen toimikunta. Kun kestävän kehityksen toimikunta seuraa ja arvioi kestävän kehityksen edistymistä lähinnä Suomessa ja kansallisten politiikkatoimien näkökulmasta, niin kehityspoliittinen toimikunta toimii Suomesta ulospäin, seuraten ja arvioiden Suomen kehityspoliittisten linjausten ja kansainvälisten sitoumusten toteutumista. Se seuraa globaalin kestävän kehityksen toimenpideohjelman toteutusta Suomessa kehityspolitiikan kannalta sekä valvoo hallitusohjelman ja hallituksen kehityspoliittisen linjauksen toimeenpanoa.

~~321.~~322. Hallitus laati hallitusohjelmaan kirjatun kansallisen toimintasuunnitelman Agenda2030:n toteuttamiseksi. Perustan Agenda2030:n toimeenpanolle muodostavat hallituksen politiikka- ja lainsäädäntötoimet sekä Suomea sitovien kansainvälisten ja kansallisten sopimusten ja strategioiden toimeenpano. Eri hallinnonaloilla toimeenpannaan lukuisia Agenda2030:ntä suoraan toteuttavia ja tukevia strategioita, ohjelmia ja toimenpiteitä.

322.323. Tätä varten toteutettiin myös selvitys Suomen valmiuksista ja lähtötilanteesta toteuttaa Agenda2030:ntä. Selvityksessä kartoitettiin, missä Suomella on eniten kirittävää ja missä se on edellä tavoitteita ja missä Suomi voi jakaa osaamistaan muille valtioille. Suomi on tarkistanut omat kansalliset kestävän kehityksen indikaattorinsa syksyllä 2016. Indikaattoreiden päivitystyöhön otettiin mukaan kansallisen indikaattoriverkoston lisäksi muun muassa järjestöjä.

323.324. Suomi oli yksi ensimmäisiä valtioita, jotka raportoivat heinäkuussa 2016 YK:n korkean tason kestävän kehityksen poliittisella foorumilla suunnitelmistaan Agenda2030:n toimeenpanosta.

III SYRJIMÄTTÖMYYS, TASA-ARVO JA OIKEUSSUOJAKEINOT

I. YLEISTÄ YHDENVERTAISUUDESTA JA TASA-ARVOSTA

324.325. Suomen perustuslain sisältämä yhdenvertaisuussäännös (6 pykälä), vahvistaa kaikkien Suomen lainkäyttöalueella olevien yhdenvertaisuuden lain edessä. Säännöksellä on erityisesti merkitystä yksilön suhteessa hallintoon, mutta myös yksityisten henkilöiden suhteessa toisiinsa. Säännöksessä ilmaistaan paitsi perinteinen vaatimus oikeudellisesta yhdenvertaisuudesta myös ajatus tosiasiallisesta tasa-arvosta. Pykälä sisältää yleisen yhdenvertaisuuslausekkeen (1 momentti), syrjintäkiellon (2 momentti), säännöksen lasten kohtelemisesta tasa-arvoisesti yksilöinä ja säännöksen lasten oikeudesta saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti (3 momentti) sekä säännöksen sukupuolten tasa-arvon edistämisestä (4 momentti).

325.326. Perustuslain yhdenvertaisuussääntely on luonteeltaan minimisääntelyä. Tämän vuoksi erityissääntely (esimerkiksi yhdenvertaisuuslaki) on laajempaa. Perustuslaki asettaa Suomessa yhdenvertaisuudelle minimitason, josta voidaan aina poiketa perusoikeussuojan kannalta edullisempaan suuntaan. Perustuslain 6 § toimii kuitenkin lainsäätäjää ohjaavana sekä tuomioperusteena toimivana säännöksenä.

326.327. Suomen perustuslain 23 §:n sisältämän kriisiolojen poikkeusvaltuus ei koske perustuslain 6 §:ää, joten yhdenvertaisuussäännöksestä ei voida säätää lailla tai laissa erityisestä syystä säädetyn ja soveltamisalaltaan täsmällisesti rajatun valtuuden nojalla annettavalla valtioneuvoston asetuksella sellaisia tilapäisiä poikkeuksia, jotka ovat välttämättömiä Suomeen kohdistuvan aseellisen hyökkäyksen samoin kuin muiden kansakuntaa vakavasti uhkaavien, laissa säädettyjen poikkeusolojen aikana.

327.328. Perustuslain yleisellä yhdenvertaisuuslausekkeella ilmaistaan yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa koskeva pääperiaate. Siihen sisältyy mielivallan kielto ja vaatimus samanlaisesta kohtelusta samanlaisissa tapauksissa. Ihmisiä tai ihmisryhmiä ei voida mielivaltaisesti asettaa toisia edullisempaan tai epäedullisempaan asemaan. Lausekkeella ei kuitenkaan edellytetä kaikkien ihmisten kaikissa suhteissa samanlaista kohtelua, elleivät asiaan vaikuttavat olosuhteet ole samanlaisia. Yhdenvertaisuusnäkökohdilla on merkitystä sekä myönnettäessä lailla etuja ja oikeuksia, että asetettaessa velvollisuuksia. Toisaalta lainsäädännölle on ominaista, että siinä kohdellaan tietyn hyväksyttävän yhteiskunnallisen intressin vuoksi ihmisiä eri tavoin muun muassa tosiasiallisen tasa-arvon edistämiseksi.

328.329. Perustuslain syrjintäkieltosäännöksillä täydennetään yleistä yhdenvertaisuuslauseketta. Perustuslain 6 §:n 2 momentissa on luettelo eräistä kielletyistä erotteluperusteista. Siinä on erikseen mainittu sukupuoli, ikä, alkuperä, kieli, uskonto, vakaumus, mielipide, terveydentila ja vammaisuus. Luettelo ei kuitenkaan ole tyhjentävä. Erikseen mainittuihin kiellettyihin erotteluperusteisiin rinnastetaan muut henkilöön liittyvät syyt. Niitä ovat esimerkiksi yhteiskunnallinen asema, varallisuus, yhdistystoimintaan osallistuminen, perhesuhteet, raskaus, aviollinen syntyperä, sukupuolinen suuntautuminen ja asuinpaikka.

~~329.~~330. Syrjintäkieltosäännöksellä ei ole kielletty kaikenlaista erontekoa ihmisten välillä, vaikka erottelu perustuisi säännöksessä nimenomaan mainittuun syyhyn. Olennaista on, voidaanko erottelu perustella perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävällä tavalla. Perustelulle asetettavat vaatimukset ovat erityisesti säännöksessä lueteltujen kiellettyjen erotteluperusteiden kohdalla kuitenkin korkeat. Eduskunnan perustuslakivaliokunnan käytännössä on erottelun hyväksyttävyyden lisäksi kiinnitetty huomiota valitun keinon oikeasuhtaisuuteen. Syrjintäkielto koskee myös pelkkää erilliskohtelua (segregaatio). Sinänsä yhtäläisten palvelujen tarjoaminen erikseen eri väestöryhmille on kiellettyä, jollei sitä voida jonkin hyväksyttävän syyn perusteella pitää jossakin tilanteessa oikeutettuna.

~~330.~~331. Perustuslaissa kielletään myös välillinen syrjintä eli sellaiset toimenpiteet, joiden vaikutukset tosiasiallisesti – vaikkakin vain välillisesti – johtaisivat syrjivään lopputulokseen. Suosinta tai jonkin yksilön tai ryhmän asettaminen etuoikeutettuun asemaan on niin ikään kiellettyä, jos se asiallisesti merkitsisi toisiin kohdistuvaa syrjintää.

~~331.~~332. Perustuslain yhdenvertaisuussäännöksillä ei estetä tosiasiallisen tasa-arvon turvaamiseksi tarpeellista positiivista erityiskohtelua eli tietyn ryhmän (esimerkiksi naiset, lapset, vähemmistöt, työttömät) asemaa ja olosuhteita parantavia toimia.

~~332.~~333. Suomessa yhdenvertaisuudella on kiinteä liittymä myös lasten asemaan, sillä Suomen perustuslain 6.3 §:n säännöksillä lasten tasa-arvoisesta kohtelusta korostetaan, että lapsia tulee kohdella aikuisväestöön nähden tasa-arvoisina ihmisinä periaatteessa yhtäläisin perusoikeuksin sekä keskenään yhdenvertaisesti. Säännöksellä lapsen oikeudesta vaikuttaa häntä itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti osoitetaan, että jokaista lasta tulee kohdella yksilönä, ei pelkästään passiivisena toiminnan kohteena.

~~333.~~334. Perustuslain 6 §:n 4 momentti sisältää yleisen velvollisuuden edistää sukupuolten tasa-arvoa yhteiskunnallisessa toiminnassa sekä työelämässä, erityisesti palkkauksesta ja muista palvelussuhteen ehdoista määrättäessä, sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään. Tasa-arvon edistämisellä yhteiskunnallisessa toiminnassa viitataan muun muassa eri sukupuolten tasa-arvoisten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien edistämiseen yhteiskunnallisessa päätöksenteossa. Lainkohdassa ei ole täsmennetty keinoja, joilla sukupuolten tasa-arvoa edistetään, vaan keinojen valinta on jätetty lainsäätäjän tehtäväksi.

~~334.~~335. Perustuslain 6 § säännöstä konkretisoimaan on säädetty omat lait, yhdenvertaisuuslaki ja toisaalta tasa-arvolaki.

J. TASA-ARVON JA YHDENVERTAISUUDEN EDISTÄMINEN SEKÄ SYRJINNÄN TORJUNTA

~~335.~~336. Uusi yhdenvertaisuuslaki tuli voimaan 1.1.2015. Laki antaa laajaa suojaa syrjinnältä. Lakia sovelletaan julkisen toiminnan lisäksi yksityiseen toimintaan, ei kuitenkaan yksityis- eikä perhe-elämän piiriin kuuluvaan toimintaan eikä uskonnonharjoitukseen. Suoja syrjinnältä on yhtä laaja riippumatta siitä, perustuuko syrjintä etniseen alkuperään, ikään, kansallisuuteen, kieleen, uskontoon, vakaumukseen, mielipiteeseen, terveydentilaan, vammaisuuteen, seksuaaliseen suuntautumiseen tai muuhun henkilöön liittyvään syyhyn.

~~336.~~337. Yhdenvertaisuuslaissa säädetty velvoite edistää yhdenvertaisuutta koskee viranomaisten lisäksi opetuksen ja koulutuksen järjestäjiä ja oppilaitoksia ja kouluja sekä työnantajia. Heillä on velvollisuus laatia suunnitelma yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Suunnitelman laatimisvelvollisuus koskee työnantajia, joiden palveluksessa on säännöllisesti vähintään 30 henkilöä. Suunnitelma on laadittava kattamaan kaikki yhdenvertaisuuslain mukaiset syrjintäperusteet, aikaisemmin suunnitelma tuli laatia vain etnisen yhdenvertaisuuden edistämiseksi.

~~337.~~338. Viranomaisen, koulutuksen järjestäjän ja työnantajan sekä tavaroiden tai palvelujen tarjoajan on tarvittaessa kohtuullisia mukautuksia tekemällä varmistettava vammaiselle henkilölle muiden kanssa yhdenvertaiset asiointi-, koulutus- ja työnsaantimahdollisuudet. Myös tarjolla olevia tavaroita ja palveluja tulee saada yhdenvertaisesti muiden kanssa. Henkilön vamma on otettava huomioon palvelutilanteessa ja pyrittävä mahdollisuuksien mukaan esimerkiksi järjestämään sitä tarvitsevalle esteetön kulkureitti. Työnantajilla on jo tähänkin asti ollut velvollisuus tehdä kohtuullisia mukautuksia vammaista työntekijää varten. Sen sijaan palveluiden ja tavaroiden tarjoajille, esimerkiksi hotelleille, ravintoloille ja vähittäiskaupoille, tämä on uusi velvoite.

~~338.~~339. Palvelujen ja tavaroiden tarjoajilla tarkoitetaan laissa myös julkisten tavaroiden tarjoajia. Vaikka kohtuulliset mukautukset koskivat työnantajaa jo edellisen yhdenvertaisuuslain aikana, työnantajan on uutena velvoitteena pyynnöstä viipymättä annettava kirjallinen selvitys menettelynsä perusteista vammaiselle, joka katsoo kohtuullisten mukautusten epäämisen vuoksi tulleensa syrjityksi työtä tai virkaa hakiessaan taikka työ- tai virkasuhteessa.

~~339.~~340. Yhdenvertaisuuslain noudattamista valvovat yhdenvertaisuusvaltuutettu, yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta sekä työsuojeluviranomaiset. Myös yhdenvertaisuusvaltuutetulla on työelämän yhdenvertaisuutta koskevia tehtäviä, vaikka yhdenvertaisuuden toteutumista työelämää koskevissa yksittäistapauksissa valvovat edelleen työsuojeluviranomaiset.

~~340.~~341. Sukupuolisyrjinnän kiellosta ja sukupuolten tasa-arvosta säädetään edelleen tasa-arvolaissa. Lain tarkoituksena on estää sukupuoleen perustuva syrjintä ja edistää naisten ja miesten välistä tasa-arvoa sekä tässä tarkoituksessa parantaa naisten asemaa erityisesti työelämässä. Lain tarkoituksena on myös estää sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun perustuva syrjintä.

~~341.~~342. Tasa-arvolakiin on lisätty säännökset sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun perustuvan syrjinnän kiellosta, työpaikan tasa-arvosuunnitelmaa koskevia säännöksiä on tarkistettu ja oppilaitosten tasa-arvosuunnittelu on laajennettu myös perusopetuslaissa (628/1998) tarkoitettua opetusta antaviin kouluihin.

~~342.~~343. Suomessa erillinen viranomainen, tasa-arvovaltuutettu, valvoo tasa-arvolain noudattamista (tasa-arvovaltuutetun mandaatista kts. kappaleet 252–255). Mikäli henkilö epäilee joutuneensa tasa-arvolaissa kielletyn syrjinnän kohteeksi, hän voi pyytää tasa-arvovaltuutetulta neuvoja, ohjeita tai sovinnon edistämistä. Tasa-arvovaltuutetun havaitessa, että tasa-arvolain velvoitteita ei noudateta tai että säännöksiä rikotaan, hänen on pyrittävä estämään se ensisijaisesti ohjeiden ja neuvojen avulla. Tasa-arvovaltuutetulla on valtuus viedä yksittäistä henkilöä koskeva lainvastainen syrjintä yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan käsiteltäväksi.

~~343.~~344. Tasa-arvovaltuutetun lisäksi Suomessa toimii yhdenvertaisuusvaltuutettu, joka edistää yhdenvertaisuutta ja puuttuu syrjintään (yhdenvertaisuusvaltuutetun mandaatista kts. kappaleet 248–251). Henkilö voi ottaa yhdenvertaisuusvaltuutettuun yhteyttä, mikäli hän on itse kokenut tai havainnut syrjintää iän, alkuperän, kansalaisuuden, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, poliittisen toiminnan, ammattiyhdistystoiminnan, perhesuhteiden, terveydentilan, vammaisuuden, seksuaalisen suuntautumisen tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Yhdenvertaisuusvaltuutetulla on aktiivinen lakiin perustuva velvollisuus edistää syrjinnän vaarassa olevien ryhmien olosuhteita ja oikeuksia.

~~344.~~345. Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan toimiala kattaa kaikkien syrjintäperusteiden valvonnan. Lautakunta voi antaa kielto- ja velvoitepäätöksiä sekä vahvistaa osapuolten välisen sovinnon. Lautakunta voi asettaa kielto- ja velvoitepäätöksensä tehosteeksi uhkasakon. Lautakunta ei valvo yhdenvertaisuuslain noudattamista työelämässä.

~~345.~~346. Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta on itsenäinen ja riippumaton oikeusturvaelin, jolle hakemuksen voi tehdä mahdollisen syrjinnän kohteeksi joutunut yksilö tai yhdenvertaisuusvaltuutettu taikka tasa-arvovaltuutettu asianomistajan suostumuksella. Lautakunnalla ei ole toimivaltaa itse saattaa asioita vireille taikka ryhtyä oma-aloitteisesti valvontatoimiin. Lautakunnan on nimittänyt valtioneuvosto ja lautakunnan tarkoituksena on valvoa yhdenvertaisuuslain sekä tasa-arvolain noudattamista. Valvontatoimi kohdistuu sekä yksityiseen toimintaan että julkiseen hallinto- ja liiketoimintaan. Valvonnan piiriin ei kuitenkaan kuulu yksityis- ja perhe-elämän piiriin kuuluvat asiat. Suomen eduskuntaa koskevan asian voi tuoda yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan käsiteltäväksi, mutta ainoastaan jos asia koskee eduskunnan tai sen toimielimen toimintaa viranomaisena tai työnantajana. Valtion toimijoista lautakunnan valvonnan ulkopuolelle jäävät tasavallan presidentti, valtioneuvoston yleisistunto, tuomioistuimet sekä muut lainkäyttöelimet, valtioneuvoston oikeuskansleri ja eduskunnan oikeusasiamies.

~~346.~~347. Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta jättää asian tutkimatta, jos asia on jo vireillä muussa viranomaisessa. Niissä asioissa, joissa lautakunta antaa ratkaisun, se voi kieltää jatkamasta tai uusimasta syrjintää tai vastatoimia ja asettaa uhkasakon tehosteeksi, jotta päätöstä noudatetaan ja lisäksi tuomita sen maksettavaksi. Näiden lisäksi lautakunta voi määrätä asianomaisen ryhtymään kohtuullisessa määräajassa toimenpiteisiin laissa säädettyjen velvollisuuksien täyttämiseksi, mutta lautakunta ei voi määrätä osapuolta maksamaan hyvitystä tai muuta korvausta. Lautakunnan päätöksistä voi hakea muutosta hallinto-oikeudelta. Itse hakemuksen käsittely on maksutonta eikä lautakunta peri maksua myöskään toimituskirjoista, mutta muista oikeudenkäyntikuluista, esimerkiksi oikeudellisen neuvonantajan tai asiamiehen palveluista, asianosaiset vastaavat itse.

~~347.~~348. Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta on antanut päätöksiä ja lausuntoja koskien muun muassa vammaisten henkilöiden syrjintää, etniseen alkuperään, seksuaaliseen suuntautumiseen, asuinpaikkaan, kieleen ja ikään perustuvaa syrjintää.

~~348.~~349. Tasa-arvovaltuutetun, lapsiasiavaltuutetun ja yhdenvertaisuusvaltuutetun virat ja toimistot ovat oikeusministeriön hallinnonalalla. Tämä koskee myös yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakuntaa. Erityisvaltuutetut ja uusi lautakunta toimivat itsenäisinä ja riippumattomina viranomaisina oikeusministeriön hallinnonalalla. Uuden yhdenvertaisuuslain mukaiset yhdenvertaisuuden ja syrjimättömyyden edistämiseen liittyvät tehtävät ja hankkeet sekä etnisten suhteiden neuvottelukunta on siirretty sisäministeriöstä oikeusministeriöön. Tasa-arvolakiin liittyvät tehtävät ovat edelleen sosiaali- ja terveysministeriön vastuulla.

~~349.~~350. Valtioneuvoston syrjinnän seurantajärjestelmän tehtävänä on muun muassa laatia selvityksiä syrjinnän esiintymisestä suomalaisessa yhteiskunnassa. Seurantaryhmä kerää tietoa syrjintätilanteesta eri ikä- ja vähemmistöryhmien osalta. Seurantaryhmä tarkastelee myös sukupuoleen perustuvan syrjinnän tilannetta. Oikeusministeriö ylläpitää syrjintätietoa yhteen kokoavaa verkkosivua.

LIITTEET

LIITE I: YLEISTÄ TIETOA SUOMESTA

Taulukko 20. Syntyneiden määrä ja kokonaissyntyvyys 2007–2018

Vuosi	Elävänä syntyneiden määrä	Kokonaishedelmällisyysluku	Elävän lapsen synnyttäneiden keski-ikä	1. elävän lapsen synnyttäneiden keski-ikä
2007	58 729	1,83	30,0	28,1
2008	59 530	1,85	30,1	28,2
2009	60 430	1,86	30,1	28,2
2010	60 980	1,87	30,1	28,3
2011	59 961	1,83	30,3	28,4
2012	59 493	1,80	30,3	28,5
2013	58 134	1,75	30,4	28,6
2014	57 232	1,71	30,5	28,6
2015	55 472	1,65	30,6	28,8
2016	52 814	1,57	30,8	29,1
2017	50 321	1,49	30,9	29,2
2018	47 577	1,41	31,1	29,4

Lähde: Tilastokeskus

Taulukko 21. Vuosittain kuolleet sukupuolen mukaan ja alle vuoden ikäisinä kuolleet 2002–2018

Vuosi	Yhteensä	Miehet	Naiset	0-vuotiaat
2002	49 418	23 992	25 426	168
2003	48 996	23 922	25 074	176
2004	47 600	23 802	23 798	191
2005	47 928	24 057	23 871	174
2006	48 065	24 315	23 750	167
2007	49 077	24 809	24 268	161
2008	49 094	24 457	24 637	157
2009	49 883	25 150	24 733	158
2010	50 887	25 539	25 348	140
2011	50 585	25 335	25 250	143
2012	51 707	25 623	26 084	141
2013	51 472	25 631	25 841	102
2014	52 186	25 748	26 438	124
2015	52 492	25 992	26 500	97
2016	53 923	26 922	27 001	100
2017	53 722	26 895	26 827	102
2018	54 527	27 184	27 343	101

Lähde: Tilastokeskus, Kuolleet

Taulukko 22. Perheet tyypeittäin vuosina 1990–2018

Perhe-tyyppi	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2017	2018	Muutos 2017–2018
Perheitä yhteensä	1 365 341	1 382 970	1 401 963	1 426 002	1 455 073	1 475 335	1 471 500	1 468 681	-2 819
Aviopari, ei lapsia, yhteensä	364 452	395 953	436 019	481 209	513 889	528 539	531 5 75	533 7 63	2 188
-eri sukupuolta	364 452	395 953	436 019	481 209	513 889	528 539	530 404	532 304	1900
- samaa sukupuolta	..	..	..	..	..	..	1 171	1 459	288
Aviopari ja lapsia, yhteensä	640 062	579 578	514 868	468 266	446 433	424 185	412 4 97	404 6 63	-7 834
-eri sukupuolta	640 062	579 578	514 868	468 266	446 433	424 185	41210 2	404 142	-7 960
-samaa sukupuolta	..	..	..	..	..	..	395	521	126
Avopari, ei lapsia	123 471	135 996	160 132	180 590	195 967	215 620	217 644	220 179	2 535
Avopari ja lapsia	65 896	85 309	102 581	112 847	117 254	122 657	123 234	122 614	-620
Äiti ja lapsia	147 297	159 063	159 432	153 024	149 651	150 274	152 460	152 888	428
Isä ja lapsia	24 161	27 071	28 931	29 238	30 278	31 452	32 616	33 292	676
Rekisteröity miespari	..	..	..	398	706	1 023	640	586	-54
Rekisteröity naispari	..	..	..	430	895	1 585	834	696	-138
Perheväestö	4 101 922	4 093 238	4 053 850	4 037 753	4 065 168	4 080 544	4 055 224	4 033 721	-21 503
Väkiluku 31.12.	4 998 478	5 116 826	5 181 115	5 255 580	5 375 276	5 487 308	5 513 130	5 517 919	4 789
Perheväestön osuus, %	82,1	80,0	78,2	76,8	75,6	74,4	73,6	73,1	-0,5
Perheen keskikoko	3,00	2,96	2,89	2,83	2,79	2,77	2,76	2,75	0,0

Lähde: Tilastokeskus, Perheet

Taulukko 23. Kotitalouksien lukumäärä ja osuus kaikista kotitalouksista elinvaiheen mukaan vuonna 2017

Talousyksikkö	Kotitalouksien lukumäärä	Osuus kaikista kotitalouksista (%)	Keskikoko (henkilöä)	Ammatissa toimivia (henkilöä)
Yhden hengen taloudet yhteensä	1 167 000	43,0	1,0	
Yhden hengen talous, ikä alle 35 v	285 000	10,5	1,0	0,35
Yhden hengen talous, ikä 35–64 v	431 000	15,9		
Yhden hengen talous, ikä yli 64 v	451 000	16,6		
Yksinhuoltajataloudet	96 000	3,6	2,75	0,67
Lapsettomat parit yhteensä	815 000	30,0	2,0	0,89
Lapsettomat parit, ikä alle 35 v	173 000	6,4		
Lapsettomat parit, ikä 35–64 v	328 000	12,1		
Lapsettomat parit, ikä yli 64 v	341 000	11,6		
Parit joilla lapsia yhteensä	477 000	17,6	4,04	1,64
Parit, joilla lapsia, kaikki alle 7 v	156 000	5,7		
Parit, joilla lapsia, nuorin alle 7 v	92 000	3,4		
Parit, joilla lapsia, nuorin 7–12 v	113 000	4,2		
Parit, joilla lapsia, nuorin 13–17 v	64 000	2,3		
Parit, joilla sekä alle että yli 18-v. lapsia	53 000	1,9		
Muut taloudet	157 000	5,8		
Kaikki kotitaloudet	2 713 000	100,0	2,00	0,82

Lähde: Tilastokeskus, Tulonjakotilasto 2017, StatFin-tietokanta

Taulukko 24. Kotitalouksien tulotaso ja tulojen muutos elinvaiheen mukaan 2017

Talousyksikkö	Tulotaso euroina (€)	Tulojen muutos %:eina	
		2000–2010	**1989–2017**
Yhden hengen taloudet yhteensä	18 000	26	39
Yhden hengen talous, ikä alle 35 v	16 700	15	9
Yhden hengen talous, ikä 35–64 v	22 100	30	37
Yhden hengen talous, ikä yli 64 v	17 000	28	55
Yksinhuoltajataloudet	18 100	21	17
Lapsettomat parit yhteensä	28 100	28	42

Lapsettomat parit, ikä alle 35 v	26 000	27	20
Lapsettomat parit, ikä 35–64 v	34 000	33	55
Lapsettomat parit, ikä yli 64 v	23 900	38	65
Parit joilla lapsia yhteensä	26 400	28	38
Parit, joilla lapsia, kaikki alle 7 v	26 300	28	38
Parit, joilla lapsia, nuorin alle 7 v	23 700	27	33
Parit, joilla lapsia, nuorin 7–12 v	28 900	29	45
Parit, joilla lapsia, nuorin 13–17 v	27 800	27	39
Parit, joilla sekä alle että yli 18-v lapsia	25 700	28	31
Muut taloudet	27 300	29	44
Kaikki kotitaloudet	23 041	28	33

Lähde: Tilastokeskus, Tulonjakotilasto 2017, StatFin-tietokanta

Taulukko 25. Imeväiskuolleisuus 2005–2018

Vuosi	Synty-neet	Alle vuoden ikäisenä kuolleet	Alle 1-vuotiaana kuolleiden suhde 1000 elävänä syntynyttä kohti
2018	47 577	101	2,1
2017	50 321	102	2,0
2016	52 814	100	1,9
2015	55 472	97	1,7
2014	57 232	124	2,2
2013	58 134	102	1,8
2012	59 493	141	2,4
2011	59 961	143	2,4
2010	60 980	140	2,3
2009	60 430	158	2,6
2008	59 530	157	2,6
2007	58 729	161	2,7
2006	58 840	167	2,8
2005	57 745	174	3,0

Lähde: Tilastokeskus, Väestö- ja kuolemansyytilastot

Taulukko 26. Elinajanodote 2004–2018

Vuosi	Yhteensä	Miehet	Naiset
2018*	81,6	78,9	84,3
2017	81,5	78,7	84,2
2016	81,3	78,4	84,1
2015	81,4	78,5	84,1
2014	81,1	78,2	83,8
2013	80,9	77,8	83,8
2012	80,5	77,5	83,4
2011	80,4	77,2	83,5
2010	80,0	76,7	83,2
2009	79,8	76,5	83,1
2008	79,7	76,3	83,0

2007	79,4	75,8	82,9
2006	79,4	75,8	82,8
2005	79,0	75,5	82,3
2004	78,8	75,3	82,3

*Ennakkotieto vuodelle 2018

Lähde: Tilastokeskus, Kuolleet

Taulukko 27. Kuolemansyyt vuonna 2017

Kuolemansyy	Kuolleet kaikkiaan	%	Miehet	%	Naiset	%
Verenkiertoelinten sairaudet	19 077	36	9 553	36	9 524	36
Kasvaimet	12 949	24	6 905	26	6 044	23
Dementia, Alzheimerin tauti	9 390	17	3 059	11	6 331	24
Tapaturmat (pl. tapaturmainen alkoholimyrkytys)	2 325	4	1 519	6	806	3
Hengityselinten taudit	2 084	4	1 263	5	821	3
Alkoholiperäiset taudit ja tapaturmainen alkoholimyrkytys	1 558	3	1 160	4	398	1
Ruuansulatuselinten sairaudet	1 231	2	606	2	625	2
Itsemurhat	824	2	611	2	213	1
Muu kuolemansyyt	4 232	8	2 183	8	2 049	8
Yhteensä	53 670	100	26 859	100	26 811	100

Lähde: Tilastokeskus, Kuolemansyyt

Taulukko 28. Keskimääräinen opetusryhmäkoko 1.–6. luokilla vuosina 2010–2016

	Opetusryhmäkoon keskiarvo 2010	Opetusryhmäkoon keskiarvo 2013	Opetusryhmäkoon keskiarvo 2016	Ryhmäkoon muutos 2010–2013	Ryhmäkoon muutos 2013–2016
Luokka-asteet yhteensä	19,2	18,8	19,4	-0,4	0,6
Esiopetus	14,1	14,7	15,4	0,6	0,7
1. vuosiluokka	18,5	18,6	19,0	0,1	0,4
2. vuosiluokka	19,1	18,8	19,4	-0,2	0,6
3. vuosiluokka	20,3	20,0	20,2	-0,4	0,2
4. vuosiluokka	20,9	19,8	20,7	-1,1	0,9
5. vuosiluokka	21,3	20,4	20,7	-0,9	0,4
6. vuosiluokka	21,7	20,7	20,9	-1,1	0,2
Yhdysluokka / muu	16,3	15,8	16,0	-0,5	0,2
1.–6. vuosiluokat yhteensä	20,2	19,7	20,1	-0,6	0,4

Lähde: Opetushallitus, Opettajat ja rehtorit Suomessa 2016

Taulukko 29. Peruskoulun oppilaat maakunnittain 2018

Koulun sijainti-maakunta	Kouluja	Esiopetus-oppilaita	Oppilaita vuosi-luokilla- 1–6	Oppilaita vuosiluokil-la 7–9	Lisäope-tusoppi-laita (10.lk)	Oppilaita yhteensä
Koko maa yhteensä	2 341	9 995	370 020	180 058	430	560 503
Manner-Suomi yh-teensä	2 319	9 995	368 042	179 097	426	557 560
Uusimaa	533	1 647	113 040	53 385	188	168 260
Varsinais-Suomi	204	257	30 050	14 780	15	45 102
Satakunta	114	407	13 853	6 978	5	21 243
Kanta-Häme	86	160	11 741	5 795	4	17 700
Pirkan-maa	172	1 641	34 542	16 482	62	52 727
Päijät-Häme	67	152	12 608	6 548	12	19 320
Kymen-laakso	82	229	10 115	5 455	13	15 812
Etelä-Karjala	37	60	7 694	3 825	0	11 579
Etelä-Savo	74	248	8 012	4 336	5	12 601
Pohjois-Savo	115	439	15 290	7 783	31	23 543
Pohjois-Karjala	72	340	9 271	4 637	0	14 248
Keski-Suomi	109	461	19 009	8 952	4	28 426
Etelä-Pohjan-maa	134	799	13 522	6 841	4	21 166
Pohjan-maa	121	677	13 158	6 189	8	20 032
Keski-Pohjan-maa	55	148	5 414	2 569	1	8 132
Pohjois-Pohjan-maa	212	1 880	34 740	16 867	57	53 544
Kainuu	33	112	4 464	2 217	0	6 793
Lappi	99	338	11 519	5 458	17	17 332
Ahvenan-maa yh-teensä	22	0	1 978	961	4	2 943
Ahvenan-maa	22	0	1 978	961	4	2 943

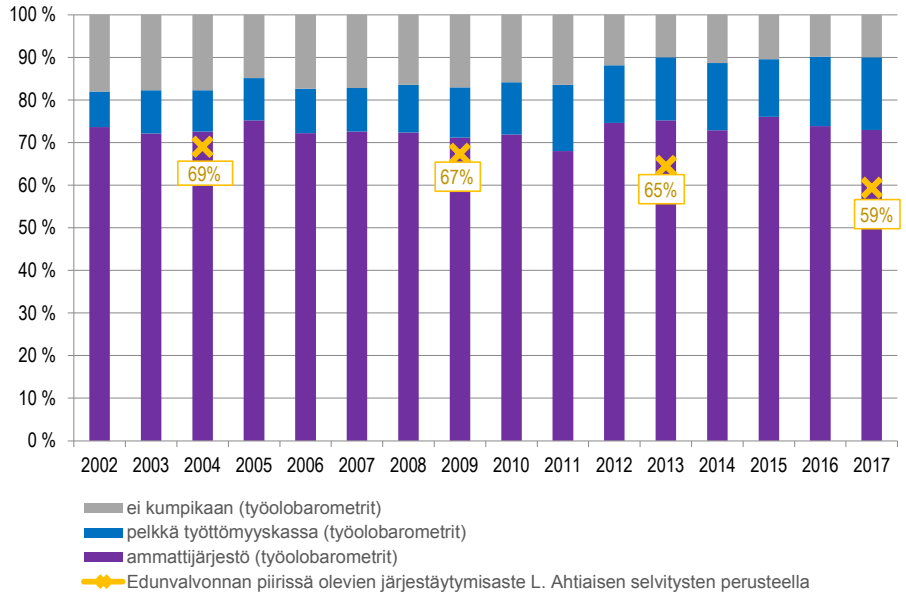
Lähde: Tilastokeskus, Koulutustilastot

Taulukko 30. Peruskoulujen lukumäärä ja peruskoulujen koko vuosina 2014–2018

		Alle 50 oppi-lasta	50–99 oppi-lasta	100–299 oppi-lasta	300–499 oppi-lasta	Väh. 500 oppi-lasta	Yh-teensä
2014	Peruskouluja	483	449	906	468	192	2 498
2015	Peruskouluja	418	424	870	468	216	2 396
2016	Peruskouluja	383	406	847	469	233	2 338
2017	Peruskouluja	376	381	816	444	258	2 275
2018	Peruskouluja	358	374	796	431	274	2 233

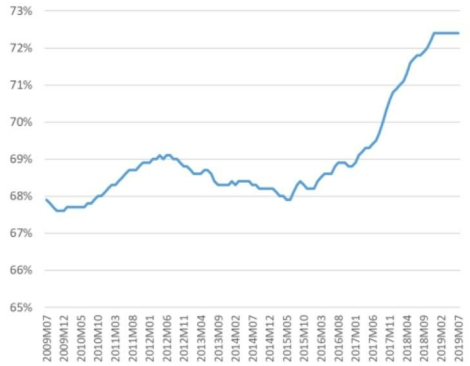
Lähde: Tilastokeskus, Koulutustilastot

Taulukko 31. Palkansaajien sekä edunvalvonnan piirissä olevien ammatillinen järjestäytyminen vuosina 2002–2017

Lähteet: Työolobarometrit ja Lasse Ahtiaisen selvitykset (julkaisija työ- ja elinkeinoministeriö)

Taulukko 32. Työllisyysasteen kuukausittainen trendi 2009–2019

Lähde: Tilastokeskus, työvoimatutkimus

Taulukko 33. Työttömyysasteen kuukausittainen trendi 2009–2019

Lähde: Tilastokeskus, työvoimatutkimus

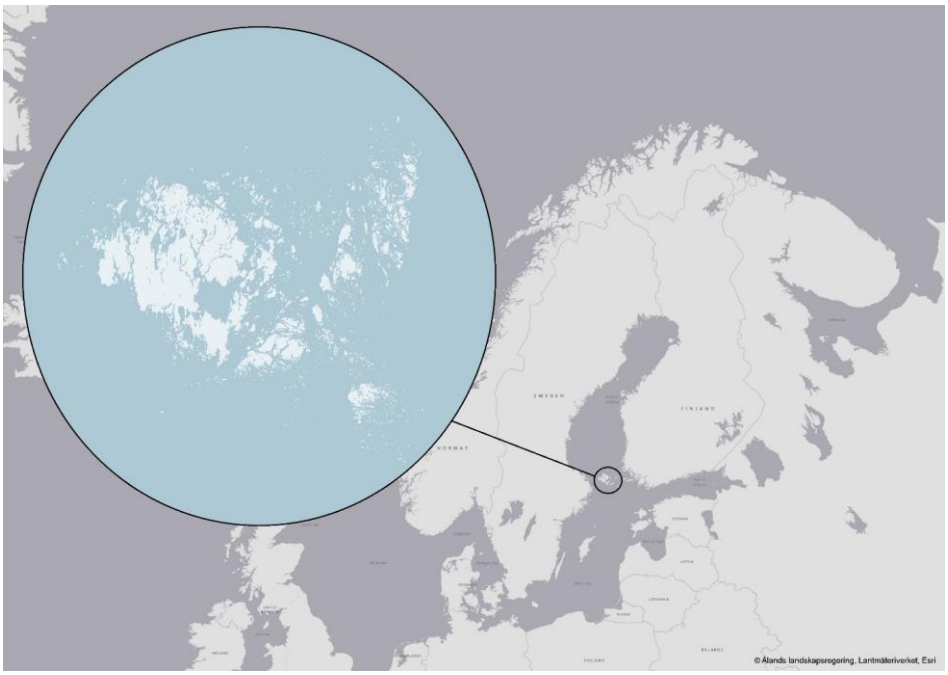
Taulukko 34. Työllisten määrä toimialoittain 2011–2018, 100 hlö

Toimiala	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Maatalous, metsätalous, kalatalous; kaivostoiminta	110	109	107	109	109	101	99	101
Teollisuus; sähkö-, lämpö-, vesi- ja jätehuolto yms.	384	382	377	359	352	356	355	361
Rakentaminen	176	175	176	169	168	178	187	198
Tukku- ja vähittäiskauppa; moottoriajoneuvojen ja moottoripyörien korjaus	303	300	296	290	284	290	282	292
Kuljetus ja varastointi	147	144	142	140	137	141	139	143

Majoitus- ja ravitsemistoiminta	83	86	86	86	87	85	85	86
Informaatio ja viestintä	99	101	100	100	106	101	106	114
Rahoitus- ja vakuutustoiminta, kiinteistöalan toiminta	75	74	71	74	73	75	81	77
Ammatillinen, tieteellinen ja tekninen toiminta, hallinto- ja tukipalvelutoiminta	253	262	260	269	277	271	283	291
Julkinen hallinto ja maanpuolustus; pakollinen sosiaalivakuutus	116	113	111	106	106	111	115	116
Koulutus	179	175	175	180	179	173	181	184
Terveys- ja sosiaalipalvelut	396	409	399	402	404	409	404	417
Taiteet, viihde ja virkistys; muut palvelut	141	142	144	151	145	148	152	153

Lähde: Tilastokeskus, työvoimatutkimus

Taulukko 35. Ahvenanmaan kartta

Taulukko 36. Käsitellyt oikeusapuasiat vuosittain 2010–2018

Vuosi / kategoria	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Yhteensä	70 284	69 314	65 492	69 780	70 088	76 408	80 051	71 340	71 663
Avioliitto- ja perheoikeudelliset asiat	11 788	11 697	11 027	11 299	120 54	12 691	11 987	11 716	11 898
Eläke- ja muut sosiaalisiin etuuksiin liittyvät asiat	2 075	1 866	1 735	1 639	1 556	1 478	1 334	1 349	1 358
Huoneenvuokra-asiat	2 034	1 873	1 726	1 755	2 087	2 197	2 143	2 088	2 069
Irtain omaisuus	770	760	650	641	725	724	680	693	639
Katastrofiasiat	1		2		1		1		
Kiinteistöasiat	1 681	1 669	1 632	1 520	1 556	1 672	1 516	1 387	1 412
Palvelusuhde- ja tasa-arvoasiat	1 312	1 240	1 130	1 205	1 175	1 273	1 170	1 005	1 099
Perintöasiat	11 222	11 083	10 550	10 499	10 862	10 771	10 641	10 645	10 344
Rikosasiat	8 657	8 710	7 371	7 853	7 456	7 466	6 914	6 752	6 496
Vahingonkorvausasiat	1 281	1 345	1 205	1 285	1 301	1 311	1 223	1 240	1 217
Velkomusasiat	2 658	2 611	2 577	2 791	2 633	2 810	2 674	2 631	2 628
Yksityishenkilön velkajärjestely	295	322	337	310	335	334	297	293	309
Muut asiat	4 607	4 812	4 665	4 772	4 993	5 672	6 578	6 166	6 094
Ulkomaalaisasiat							985	2 907	3 148
Oikeusapupäätökset yksityisille asiamiehille	21 903	21 326	20 885	24 211	23 354	28 009	31 908	22 468	22 952

Lähde: Tilastokeskus Suomen virallinen tilasto (SVT): Julkinen oikeusapu ISSN 1798-5382 (verkkojulkaisu).

Taulukko 37. Syyttäjälaitoksen henkilöstökehitys 2016–2018

Laitos / vuosi	2016			2017			2018		
	Mies	Nainen	Yht.	Mies	Nainen	Yht.	Mies	Nainen	Yht.

Valtakunnan-syyttäjänvi-rasto	9	30	39	10	30	40	10	33	43
Helsinki	30	52	82	33	53	86	33	66	99
Länsi-Uusi-maa	12	31	43	17	26	43	17	30	47
Itä-Uusimaa	14	47	61	16	48	64	13	45	58
Salpausselkä	19	36	55	16	39	55	14	37	51
Länsi-Suomi	24	34	58	26	34	60	26	33	59
Pirkanmaa/ Sisä-Suomi	18	44	62	17	45	62	17	48	65
Pohjanmaa	13	20	33	14	20	34	12	19	31
Itä-Suomi	20	23	43	20	21	41	18	20	38
Oulu	14	26	40	13	29	42	12	26	38
Lappi	3	17	20	6	14	20	4	17	21
Ahvenanmaa	3	2	5	2	2	4	2	3	5
Syyttäjälaitos yhteensä	179	362	541	190	361	551	178	377	555

Lähde: Tilastokeskus

Taulukko 38. Eräiden rikoslajien kehitys 2012–2018

	2012	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**
1) RIKOKSET JA RIKKOMUKSET YHTEENSÄ	860 692	869 402	828 296	817 307	823 449	861 921	873 415
2) RIKOSLAKIRIKOKSET	491 846	489 765	482 050	472 646	466 857	438 373	443 525
A Omaisuusrikokset	237 609	240 547	241 326	235 945	230 174	210 773	206 961
Murrot yhteensä	35 046	32 514	33 972	34 178	33 251	29 754	28 254
Asuntomurrot	6 281	5 749	6 363	5 969	5 300	4 770	4 922
-vapaa-ajan asunnosta	1 478	1 791	1 840	1 684	1 227	1 512	1 200
-muusta asunnosta	4 803	3 958	4 523	4 285	4 073	3 258	3 722
Liikemurrot	4 001	3 843	4 044	4 081	3 329	3 034	2 927
Moottoriajoneuvomurrot	10 738	9 597	9 253	9 484	8 654	7 650	6 972
Muut murrot	14 026	13 325	14 312	14 644	15 968	14 300	13 433
Moottoriajoneuvon luvattomat käytöt ja anastukset, moottorikulkuneuvon käyttövarkaudet yhteensä	8 815	7 963	7 773	7 435	6 700	6 103	5 795
Ryöstörikokset 31:1–2 yhteensä	1 616	1 524	1 689	1 546	1 673	1 640	1 701
-Törkeä ryöstö, törkeän ryöstön valmistelu 31:2, 2a	218	196	216	266	277	264	303
Vahingontekorikokset 35:1–3 yhteensä	44 417	43 375	42 516	37 705	35 170	33 466	30 448
-Törkeä vahingonteko 35:2	239	266	253	252	300	262	239

Kavallus, lievä kavallus 28:4,6	2 898	3 216	2 703	2 476	2 529	2 791	2 975
Kavallukset yhteensä	3 272	3 574	3 075	2 832	2 924	3 149	3 385
Törkeä kavallus 28:5	374	358	372	356	395	358	410
Petokset yhteensä	20 946	22 835	23 515	25 526	25 065	23 380	24 483
Törkeä petos 36:2	1 052	1 100	1 351	1 441	1 422	1 429	1 692
Maksuvälinepetokset yhteensä	6 231	7 607	7 771	10 891	15 124	6 678	6 111
Törkeä maksuvälinepetos 37:9	127	123	123	192	161	245	212
B Henkeen ja terveyteen kohdistuneet rikokset	40 853	38 026	35 236	36 005	36 094	35 744	36 074
Tappo, murha tai surma	89	95	101	96	78	73	85
Tapon, murhan tai surman yritys 21:1–3,34a:1	350	264	327	299	311	348	355
Pahoinpitelyrikokset 21:5–7,34a:1§1/6 yhteensä	38 231	35 515	32 928	33 661	33 769	33 535	33 639
Törkeä pahoinpitely 21:6,34a:1§1/6	1 874	1 791	1 645	1 563	1 592	1 581	1 609
C Seksuaalirikokset	3 511	3 310	3 001	2 955	3 327	3 269	3 779
Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö, törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö 20:6–7	1 567	1 657	1 416	1 225	1 242	1 168	1 373
Raiskaus, törkeä raiskaus, raiskaus (3 mom) 20:1–2	1 009	975	1 009	1 043	1 160	1 245	1 393
D Rikokset oikeudenkäyttöä, viranomaisia ja yleistä järjestystä vastaan	14 361	13 700	12 592	12 743	13 399	12 355	12 482
Virkamiehen (väkivaltainen) vastustaminen 16:1–2	1 852	1 682	1 704	1 717	1 883	1 723	1 895
Haitanteko virkamiehelle 16:2	2 183	1 916	1 863	1 809	1 852	1 525	1 542
L Liikennerikokset	142 372	137 231	134 349	129 684	121 235	110 292	116 411
Liikenneturvallisuuden vaarantaminen, liikennepako tieliikenteessä 23:1,11	94 367	91 980	88 792	84 761	76 476	65 204	67 651
...nopeusrajoitusten rikkomiset liikenneturvallisuuden vaarantamisista	57 492	58 970	58 400	56 620	51 555	43 363	45 150
Törkeä liikenneturvallisuuden vaarantaminen 23:2	3 635	3 809	3 854	3 912	3 879	3 808	4 047
...nopeusrajoitusten rikkomiset törkeistä liikenneturvallisuuden vaarantamisista	2 374	2 561	2 518	2 535	2 480	2 394	2 579
Rattijuopumukset yhteensä 23:3–4	19 134	17 994	17 608	17 620	17 308	17 685	19 006
Törkeä rattijuopumus 23:4	10 333	9 001	8 304	7 815	7 285	7 019	7 238
M Muut rikoslakirikokset	53 139	56 951	55 546	55 314	62 628	65 940	67 818

Huumausainerikokset 50:1–4 yhteensä	20 102	22 656	21 781	23 410	25 082	27 777	29 140
Törkeä huumausainerikos 50:2	1 025	1 237	1 161	1 071	1 179	1 282	1 251
Alkoholirikos 50a:1	126	186	140	139	121	89	118
Törkeä alkoholirikos 50a:2	7	29	15	13	6	12	2
Lievä alkoholirikos 50a:3	1 246	1 288	1 320	1 080	786	533	558
N Muita lakeja ja asetuksia vastaan tehdyt rikokset	368 846	379 637	346 246	344 661	356 592	423 548	429 890
Alkoholirikkomus (1102/2017)	3 222	2 971	2 211	1 982	1 963	1 177	992
Liikennerikkomus, tieliikenteen sosiaalilainsäädännön rikkominen, ajoneuvorikkomus TLL 103, 105a	340 904	352 636	321 606	321 021	335 248	405 998	413 887
...nopeusrajoitusten rikkomiset liikennerikkomuksista	229 038	254 318	232 834	232 196	245 277	329 385	338 622

Lähde: Tilastokeskus, Rikos- ja pakkokeinotilasto (verkkojulkaisu).

Taulukko 39. Seksuaalirikokset 2007–2018

	Seksuaali-rikokset	**Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö, törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö 20:6–7**	**Raiskaus, törkeä raiskaus, raiskaus (3 mom) 20:1–2**	**Muut seksuaalirikokset 20:4–5,5a, 8–9**
2007	2 326	1 025	739	562
2008	2 906	1 321	915	670
2009	2 205	1 068	660	477
2010	2 417	1 102	818	497
2011	3 252	1 682	1 039	531
2012	3 511	1 567	1 009	935
2013	3 310	1 657	975	678
2014	3 001	1 416	1 009	576
2015	2 955	1 225	1 043	687
2016	3 327	1 242	1 160	925
2017	3 269	1 168	1 245	856
2018	3 779	1 373	1 393	1 013

Lähde: Tilastokeskus. Rikos- ja pakkokeinotilasto

LIITE II: IHMISOIKEUKSIEN SUOJELUN JA EDISTÄMISEN YLEISET PUITTEET

Taulukko 40. Yhdistyneiden kansakuntien ihmisoikeussopimukset ja valinnaiset pöytäkirjat

Sopimus/Valinnainen pöytäkirja	Allekirjoitettu (S) Ratifioitu (R)	Varaumat	Ylimääräisen toimivallan hyväksyminen
Kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskeva kansainvälinen yleissopimus (CERD), 1965	R 14/07/1970		Suomen hallitus ilmoittaa 21 päivänä joulukuuta 1965 tehdyn kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskevan kansainvälisen yleissopimuksen 14 artiklan mukaisesti, että Suomi tunnustaa rotusyrjinnän poistamista käsittelevän komitean kelpoisuuden vastaanottaa ja tutkia Suomen tuomiovallan piiriin kuuluvien yksityisten henkilöiden tai henkilöryhmien ilmoituksia, joissa väitetään Suomen loukanneen heidän sanotussa yleissopimuksessa vahvistettuja oikeuksiaan. Komitean ei tule ottaa käsiteltäväkseen yksityisen henkilön tai henkilöryhmän ilmoitusta,

			ellei se ole varmistanut, ettei samaa asiaa tutkita tai ole tutkittu jossakin toisessa kansainvälisessä tutkinta- tai sovittelumenettelyssä.
Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (ICESCR), 1966	R 23/06/1975		
Valinnainen pöytäkirja valitusmenettelystä, 2008	R 1/1/2014		Suomi tunnustaa pöytäkirjan 10 artiklassa tarkoitetun komitean toimivallan ottaa vastaan ja käsitellä sitä vastaan tehtyjä valtiovalituksia sekä pöytäkirjan 11 artiklassa tarkoitetun komitean tutkintamenettelyä koskevan toimivallan.
Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva Kansainvälinen yleissopimus (ICCPR), 1966	R 19/08/1975	Viitaten yleissopimuksen 10 artiklan 2 kappaleen b kohtaan ja 3 kappaleeseen Suomi ilmoittaa, että joskin nuoret ja aikuiset rikoksentekijät säilytetään Suomessa yleensä erillään toisistaan, ei pidetä tarkoituksenmukaisena omaksua ehdotonta kieltoa joustavien järjestelyjen mahdollistamiseksi. Viitaten yleissopimuksen 14 artiklan 7 kappaleeseen Suomi ilmoittaa, että Suomi tulee noudattamaan nykyistä käytäntöä, jonka mukaan tuomiota voidaan muuttaa tuomitun vahingoksi, jos tuomioistuimen jäsen tai virkamies, syyttäjä tai oikeudenkäyntiasiamies on rikollisella tai vilpillisellä toiminnalla vaikuttanut syytetyn vapauttamiseen tai tuomitsemiseen olennaisesti liian lievään rangaistukseen	Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan yleissopimuksen 41 artiklan nojalla Suomi tunnustaa sanotun yleissopimuksen 28 artiklassa mainitun ihmisoikeuskomitean oikeuden vastaanottaa ja tutkia sellaisia ilmoituksia, joissa toinen sopimusvaltio väittää, että toinen sopimusvaltio ei täytä tämän yleissopimuksen mukaisia velvoitteitaan.

		tai jos jutussa on esitetty vääriä todisteita, joiden vaikutus on ollut sama, sekä törkeähkössä rikosasiassa lisäksi vuoden kuluessa ennen tuntemattomien todisteiden nojalla, jos ne olisivat johtaneet syytetyn tuomitsemiseen rikoksesta tai olennaisesti ankarampaan rangaistukseen Viitaten yleissopimuksen 20 artiklan 1 kappaleeseen Suomi ilmoittaa, ettei se sovella tämän kappaleen säännöksiä, mikä on sopusoinnussa Suomen YK:n 16. yleiskokouksessa ilmaiseman kannan kanssa, jolloin Suomi äänesti sotapropagandan kieltämistä vastaan sillä perusteella, että se vaarantaa yleissopimuksen 19 artiklassa taatun sananvapauden.	
Valinnainen pöytäkirja yksilövalituksista, 1966	R 19/08/1975		
Toinen pöytäkirja koskien kuolemanrangaistuksen poistamista, 1989	R 04/04/1991		
Kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskeva yleissopimus (CEDAW), 1979	R 04/09/1986		
Pöytäkirja koskien yksilö- ja ryhmävalitusta, 1999	R 29/12/2000		
Kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen ja halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastainen yleissopimus (CAT), 1984	R 30/08/1989		Suomi tunnustaa täysin kidutuksen vastaisen komitean yleissopimuksen 21 artiklan 1 kappaleen ja 22 artiklan 1 kappaleen mukaisen toimivallan.
Valinnainen pöytäkirja kansallisesta ja	R 08/10/2014		

kansainvälisestä valvontajärjestelmästä, 2003			
Yleissopimus lapsen oikeuksista (CRC), 1989	R 20/06/1991		
Valinnainen pöytäkirja lasten osallistumisesta aseellisiin selkkauksiin, 2000	R 10/04/2002	Suomi vaatii kaikilta kansallisiin asevoimiin värvättäviltä henkilöiltä 18 vuoden vähimmäisikää. Vähimmäisikä koskee sekä miesten asevelvollisuutta että naisten vapaaehtoista asepalvelusta.	
Valinnainen pöytäkirja lasten myynnistä, lapsiprostituutiosta ja lapsipornografiasta, 2000	R 01/06/2012		
Valinnainen pöytäkirja valitusmenettelystä, 2011	R 12/11/2015		Suomi tunnustaa pöytäkirjan 12 artiklassa tarkoitetun komitean toimivallan ottaa vastaan ja käsitellä sitä vastaan tehtyjä valtiovalituksia.
Yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista, 2006	R 11/05/2016		
Valinnainen pöytäkirja valitusmenettelystä, 2006	R 11/05/2016		
Tahdonvastaisia katoamisia koskeva yleissopimus, 2006	S 6/2/2007	Hallitus valmistelee parhaillaan ratifiointia.	

Taulukko 41. Muut ihmisoikeuksiin liittyvät Yhdistyneiden kansakuntien sopimukset

Sopimus/ valinnainen pöytäkirja	**Allekirjoitettu (S) Ratifioitu (R) Liittynyt (A)**
Yleissopimus joukkotuhontana pidettävän rikoksen ehkäisemiseksi ja rankaisemiseksi, 1948	A 18/12/1959
Orjuutta koskeva sopimus, 1926, muutettu 1955	R29/09/1927, 19/03/1954
Ihmisten kaupan ja toisen prostituutiosta hyötymisen tukahduttamista koskeva yleissopimus, 1949	R 08/06/1972
Pakolaisten oikeusasemaa koskeva yleissopimus1951 ja sen vuoden 1967 valinnainen pöytäkirja	A 10/10/1968
Valtiottomien henkilöiden oikeusasemaa koskeva yleissopimus, 1954	A 10/10/1968
Yleissopimus kansalaisettomuuden vähentämisestä, 1961	A 07/08/2008
Kansainvälisen rikostuomioistuimen Rooman perussääntö, 1998	R 29/12/2000

Kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastainen Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimus 2000 ja sen lisäpöytäkirjat maitse, meritse ja ilmateitse tapahtuvan maahanmuuttajien salakuljetuksen kieltämisestä sekä ihmiskaupan, erityisesti naisten ja lasten kaupan ehkäisemisestä, torjumisesta ja rankaisemisesta	R 10/02/2004

Taulukko 42. Kansainvälisen työjärjestö ILO:n sopimukset

Sopimus/ Lisäpöytäkirja	**Ratifioitu (R)**
Ehdotus sopimukseksi (n:o 14), joka koskee viikkolevon sovelluttamista teollisuusyrityksissä, 1921	R 19/06/1923
Sopimusehdotus (n:o 29), joka koskee pakollista työtä, 1930	R 13/01/1936
Sopimus (n:o 81), joka koskee ammattientarkastusta teollisuudessa ja kaupassa, 1947	R 20/01/1950
Sopimus (n:o 87), joka koskee ammatillista järjestymisvapautta ja ammatillisen järjestäytymisoikeuden suojelua, 1948	R 20/01/1950
Sopimus (n:o 98), joka koskee järjestäytymisoikeuden ja kollektiivisen neuvotteluoikeuden periaatteen soveltamista, 1949	R 22/12/1951
Sopimus (n:o 100), joka koskee samanarvoisesta työstä miehille ja naisille maksettavaa samaa palkkaa, 1951	R 14/01/1963
Sopimus (n:o 105), joka koskee pakkotyön poistamista, 1957	R 27/05/1960
Yleissopimus (n:o 111), joka koskee työmarkkinoilla ja ammatin harjoittamisen yhteydessä tapahtuvaa syrjintää, 1958	R 23/04/1970
Yleissopimus (n:o 118), joka koskee samanlaisen sosiaaliturvan myöntämistä ulkomaalaisille kuin maan omille kansalaisille, 1962	R 15/08/1969
Työllisyyspolitiikkaa koskeva yleissopimus (n:o 122), 1964	R 23/09/1968
Yleissopimus (n:o 129), joka koskee maatalouden ammattientarkastusta, 1969	R 03/09/1974
Yleissopimus (n:o 132), joka koskee palkallisia vuosilomia (muutettu 1970), 1970	R 15/01/1990
Yleissopimus (n:o 138), joka koske työhön pääsemiseksi vaadittavaa vähimmäisikää, 1973	R 13/01/1976
Yleissopimus (n:o 151), joka koskee julkisen sektorin järjestäytymisoikeuden suojelua ja palvelussuhteen ehtojen määräämismenettelyä, 1978	R 25/02/1980
Yleissopimus (n:o 155), joka koskee työturvallisuutta ja työterveyttä, 1981	R 24/04/1985
Yleissopimus (n:o 156), joka koskee perheenhuoltovelvollisuuksia omaavien mies- ja naistyöntekijöiden samanlaisia mahdollisuuksia ja yhdenvertaista kohtelua, 1981	R 09/02/1983
Yleissopimus (n:o 182), joka koskee lapsityön pahimpien muotojen kieltämistä ja välittömiä toimia niiden poistamiseksi, 1999	R 17/01/2000

Taulukko 43. UNESCO:n sopimukset

Sopimus/ Lisäpöytäkirja	**Ratifiointi (R)**
Syrjinnän vastustamista opetuksen alalla koskeva yleissopimus, 1960	R 18/10/1971
Maailman kulttuuri- ja luonnonperinnön suojelemista koskeva yleissopimus, 1972	R 04/03/1987
Kulttuuriomaisuuden suojelemista aseellisen selkkauksen sattuessa koskeva yleissopimus ja siihen liittyvä pöytäkirja, 1954	R 16/09/1994

Yleissopimuksen kulttuuriesineiden luvattoman tuonnin, viennin ja omistusoikeuden siirron kieltämiseksi ja ehkäisemiseksi, 1970	R 14/06/1999
Yleissopimus kulttuuri-ilmaisujen moninaisuuden suojelemisesta ja edistämisestä, 2005	R 600/2006
Aineettoman kulttuuriperinnön suojelemista koskeva yleissopimus, 2003	R 21/02/2013
Kansainvälinen dopingin vastainen yleissopimus, 2005	R 22/12/2006

Taulukko 44. UNIDROIT'n sopimukset

Sopimus/ Lisäpöytäkirja	**Ratifiointi (R)**
Yleissopimus varastetuista tai laittomasti maasta viedyistä kulttuuriesineistä, 1995	R 28/05/1999

Taulukko 45. Haagin kansainvälisen yksityisoikeuden konferenssin sopimukset

Sopimus/ Lisäpöytäkirja	**Allekirjoitettu (S) Ratifiointi (R)**
Yleissopimus lapsen elatusapua koskevien päätösten tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta, 1958	R 26/06/1967
Avioerojen ja asumuserojen tunnustamista koskeva yleissopimus, 1970	R 16/06/1977
Yleissopimus elatusapua koskevien päätösten tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta, 1973	R 29/04/1983
Yksityisoikeuden alaa koskeva yleissopimus kansainvälisestä lapsikaappauksesta, 1973	R 25/05/1994
Yleissopimus avioliiton solmimisesta ja sen pätevyyden tunnustamisesta, 1978	S 24/09/1980
Yleissopimus kansainvälisluonteisten oikeudenkäyntien helpottamisesta, 1980	R 13/06/1980
Yleissopimus lasten suojelusta sekä yhteistyöstä kansainvälisissä lapseksiottamisasioissa, 1993	R 27/03/1997
Toimivallasta, sovellettavasta laista, toimenpiteiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta sekä yhteistyöstä vanhempainvastuuseen ja lasten suojeluun liittyvissä asioissa tehty yleissopimus, 1996	R 19/11/2010
Aikuisten kansainvälisestä suojelusta tehty yleissopimus, 2002	R 19/11/2010

Taulukko 46. Geneven sopimus ja muut humanitaarisen oikeuden sopimukset

Sopimus/ Lisäpöytäkirja	**Allekirjoitettu (S) Ratifioitu (R)**
Genevessä tehty sopimus maasotavoimiin kuuluvien haavoittuneiden ja sairaiden aseman parantamisesta, 1949	R 22/02/1955
Genevessä tehty sopimus merisotavoimiin kuuluvien haavoittuneiden, sairaiden ja haaksirikkoutuneiden aseman parantamisesta, 1949	R 22/02/1955
Genevessä tehty sopimus sotavankien kohtelusta, 1949	R 22/02/1955
Genevessä tehty sopimus siviilihenkilöiden suojelemisesta sodan aikana, 1949	R 22/02/1955
Lisäpöytäkirja kansainvälisten aseellisten selkkausten uhrien suojelemisesta (Lisäpöytäkirja I), 1977	R 07/08/1980

Lisäpöytäkirja kansainvälistä luonnetta vailla olevien aseellisten selkkausten uhrien suojelemisesta (Lisäpöytäkirja II), 1977	R 07/08/1980
Yleissopimus jalkaväkimiinojen käytön, varastoinnin, tuotannon ja siirron kieltämisestä ja niiden hävittämisestä, 1997	R 09/01/2012

Taulukko 47. Euroopan neuvoston alueelliset ihmisoikeussopimukset

Sopimus/ Lisäpöytäkirja	**Ratifioitu (R)**
Yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi, 1950	R 10/05/1990
Euroopan ihmisoikeustoimikunnan ja ihmisoikeustuomioistuimen käsittelyihin osallistuvia henkilöitä koskeva eurooppalainen sopimus, 1969	R 27/02/1991
Eurooppalainen yleissopimus kidutuksen ja epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen estämiseksi, 1987	R 20/12/1990
Alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskeva eurooppalainen peruskirja, 1992	R 09/11/1994
Kansallisten vähemmistöjen suojelua koskeva puiteyleissopimus,1995	R 03/10/1997
Lasten oikeuksien käyttöä koskevan eurooppalainen yleissopimus, 1996	R 29/11/2010
Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käsittelyyn osallistuvia henkilöitä koskeva eurooppalainen sopimus, 1996	R 23/12/1998
Uudistettu Euroopan sosiaalinen peruskirja, 1996	R 21/06/2002
Yleissopimus ihmisoikeuksien ja ihmisarvon suojaamiseksi biologian ja lääketieteen alalla, 1999	R 30/11/2009
Tietoverkkorikollisuutta koskevan yleissopimuksen lisäpöytäkirja tietojärjestelmien välityksellä tehtyjen luonteeltaan rasististen ja muukalaisvihamielisten tekojen kriminalisoinnista, 2003	R 20/05/2011
Ihmiskaupan vastainen yleissopimus, 2005	R 30/05/2012
Euroopan neuvoston yleissopimus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta, 2011	R 17/04/2015
Euroopan neuvoston puiteyleissopimus kulttuuriperinnön yhteiskunnallisesta merkityksestä, 2005	R 31/05/2018